

ҰЛАҒАТТЫ ҰСТАЗ

Солтүстік Қазақстан облыстық
тарихи-өлкетану мұражайы жанындағы
“Асыл мұра” орталығы

ҰЛАҒАТТЫ ҰСТАЗ

Петропавл - 2005

Солтүстік Қазақстан облыстық
тарихи-өлкетану мұражайы жанындағы
“Асыл мұра” орталығы

ҰЛАҒАТТЫ ҰСТАЗ

Петропавл - 2005

Редакция алқасы:

“Асыл мұра” орталығының мүшелері:

Ғалым Қадірәлі, Қайролла Мұқанов,

Социал Жұмабаев, Қаншайым Қоспанова.

Құрастырушылар:

Ғалым Қадірәлі, Қайролла Мұқанов

ҰЛАҒАТТЫ ҰСТАЗ Петропавл, 2005-1 бет

232

Бұл еңбекте облысымызға белгілі ұлағатты ұстаз Қайреш Қоспанұлы Қоспановтың өмірі мен ұстаздық қызметін көрсетумен бірге оның шығарған өлеңдері мен жинаған нақыл сөздері және оның туыстарымен қызметтес болған жолдастарының, шәкірттерінің естеліктері берілген. Кітап жалпы оқырман қауымға әсіресе ұстаздар мен оқушы, студент жастарға арналған.

I БӨЛІМ

ӨМІРІ МЕН ҚЫЗМЕТІ *ЕСТЕЛІКТЕР.*

БІЛГІР БАСШЫ, ҰЛАҒАТТЫ ҰСТАЗ ЕДІ

“Өткен күнде белгі жоқ,”- депті біреу. Неге болмасын! Бар. Егер жүрген жолдың бәрін жүйрік уақытқа мін таққандай жадымыздан шығара салсақ, жақсы істеріміз бен жайсаң адамдарымызды да ұмытқанымыз ғой. Ал өзін естен шығармайтындай ісі бар адамдар жайлы бірдеңе айтар болсаң, әрине, өткен күнге көз жібересің. Менің сөз етпегім облысымызға танымал болған ұстаз Қайреш Қоспанов осындай өмірі айтуға тұрарлық оқиғаларға бай адам еді.

Алдымен, онымен қалай танысып, жолдастық арқауы қалай қаланғаны жайлы айту керек. Елуінші жылдардың орта кезі болатын, орта мектепті тәмамдаған соң бойда арман отын тұтандырып, оқу іздеп Қарағандыға келгенбіз. Бейтаныс қалада қол ұшын ұсынар кім бар бізге.

Жоқ, бар екен. Ол осы Қайреш Қоспанов болып шықты. Осындағы педагогика институтында Филология факультетінің орыс тілі мен әдебиеті бөлімінде оқиды екен. Мен оны бұрыннан білуші едім. Екеуміз де бір мектептің түлегіміз. Бірақ ол сол кездің өзінде өмір көрген, ысылған жігіт болатын. Петропавл педагогика училищесін 1949

жылы тәмамдаған, осы Ленин мектебінде ұстаздық та еткен, әскери борышын да өтеп үлгерген. Әйтеуір, қай жағынан да бізден жоғары тұрғаны анық. Бірақ ол осыны бетке ұстай бермейді. Бауырмал, үйірсек. Жақын тартып, жағдайынды біліп дегендей, жаны ашып жүреді.

1954 жылы мен осы институттың физика-математика факультетіне түстім. Ауылдан алты қадам аттап шықпаған бізге Қайреш демеуі мен ақылы Алатаудай пана. Олай деуіме негіз де жоқ емес. Ол сол кезде озат студент, институт комсомол комитетінің секретары, партия бюросының мүшесі, Қарағанды қалалық Советінің депутаты екен. Біз оның беделіне сүйеніп, оған кір келтірмеуге тырысатынбыз...

Содан бері 40 жылдан аса уақыт өте шығыпты. Қылшылдаған жас жігіт кезінен марқайып шәу тартып, шашын ақ шалғанша ел ағасы болды, әрине, оның өмірінде көз тоқтатып, көңіл аударар белес, іздер қалды. Студент кезінен-ақ қол ұстасып, отау құрған өмірлік серігі Қаншайым да егде тартты, әже болды. Біз ол кісіні “Студент жеңгей” деуші едік-ау. Қазір ол балаларының баласын көріп отыр. Бес баласының төртеуі Москва Мемлекеттік университеті, Қарағанды Мемлекеттік университеті, Петропавл педагогика институты сияқты оқу орындарында білім алып шықты. Және де олардың көпшілігі ата-ана жолына түсіп, мұғалім болды. Ал кенжесі Ниязбек Қарағанды политехника институтын тәмамдады.

Институтты аяқтаған соң Қайреш өзіміздің сүйікті алтын ұямыз Сергеев ауданындағы Ленин орта мектебіне қайта оралды. Бүгінде аудан аты өзгеріп Шал ақын болды, мектеп Мәркен Ахметбеков атында Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген мұғалімі Шияп Садықов басқарған бұл мектеп педагогикалық озық ойдың жиынтығындай мақтаулы оқу орны еді ғой. Сол мерейге бәрі де қуанатын, мақтан тұтатын. Сондықтан оған Қайреш Қоспанов сияқты білімді жас ұстаздың келгендігі жылы шыраймен қарсы алуға негіз болды.

Мектепте Ахметжан Қалиахметов, Жанғали Құсайынов, Сәден Байбатыров, Есім Смағұлов, Жылгелді Мұқанов сияқты білімдер ұстаздар бар еді. Шәкірттер олардан білім алғандығын бақытқа балайтын. Міне, осындай сүттей ұйыған ынтымақты топқа қосылу Қайрешті ұстаздық іске сүйсіндіре түсті.

Ол шынында өмір мектебінен өткен еді. Жасынан ысылған жігіт осында бұрынғы іскерлік сипаттарын дамыта түсті. Соның жемісіндей, алты жыл ішінде қарапайым, қатардағы мұғалімдіктен мектеп директорына дейін көтерілді. Қайреш кішіпейіл мінезі, білімдарлығы арқылы адамдар арасында сыйлы болатын. Айталық, оның әріптестері арасында осы мектептің түлектері, кейіннен белгілі қаламгерлер болған Герольд Бельгер, Ермек Қонарбаев, Жарасбай Нұрқанов болды. Ол басқа да танымал да талантты

ұстаздармен қатар жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру ісінің ауыр жүгін арқалады.

1967 жылы облыстық оқу бөлімі Қайреш Қоспановты іскер директор іретінде сол аудандағы Кривошеково мектебіне ауыстырады. Ол артта қалған мектептердің бірі болатын ол кезде.

Жетпісінші жылдардың басында облыс мектептерінде кабинеттік жүйеге көшу қолға алынған-ды. Қызмет бабымен Кривошеково орта мектебіне келдім. Мектеп директоры Қайреш Қоспанов. Ол жаңа бастаманы аяқсыз қалдырмапты. Дегенмен де әңгіме барысында мектеп өмірі жайлы сөз қозғап, коллектив жоспарларымен танысуға тура келді.

- Орыс мектебі ауырлау соқпай ма? дедім.

- Жұмыстың ауыры мен жеңілін таңдайтын адам не тындыра алмақ? Бәрі де өзіне байланысты ғой, - деп байсалды жауап берді. Содан соң жетістіктері көзге көрініп тұрса да алдымен проблемаларын тілге тиек етті.

- Ауылдық жерде мектеп директоры моральдық та, материалдық жағынан да совхоз басшыларына тәуелді. Сондықтан бізді совхоз директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары деуге болады, - деді. Оның байыпты сөзі әзілдеп тұрмағандығын аңғартады.

Расында да, ол өзінің жеке басын күйттеп, өзіне қатысты нәрселерді айтып тұрған жоқ қой. Әңгіме мектеп жайы, оның оқу-материалдық жағдайын нығайту жөнінде болып отыр ғой.

Жасыратын несі бар, өзі басқарып отырған шаруашылықта бәрін жұдырығында ұстап, басқаларды өзіне тәуелді етіп қоюға тырысатын басшылар болды. Мектептің материалдық базасын жақсарту үшін ондайлармен ортақ тіл таба қою оңай емес. Соның өзінде Қайреш мектебінде іс оңға баса берді. Ол мектеп ісіне келгенде аянбады. Тура, дұрыс бағытын жүзеге асыра білді. Соның арқасында мектепте спорт комплексі, ату тирі бой көтерді. Бүгінгі талаптарға сай кабинеттер жабдықталды.

Осы тынымсыз еңбегі, шынайы адамгершілік қасиеттері оны ата-аналар арасында да құрметке бөледі. Соның нәтижесінде мектеп ісіне мұғалімдер ғана емес, ата-аналар да араласып, білім мен тәрбиенің келелі түйіндерін бірлесіп шешетін болды. Мұның өзі аталған мектептің аудан бойынша алдыңғы қатарға шығуына ықпал етпей қойған жоқ.

1976 жылы облыстық оқу бөлімі Қайреш Қоспановтың іскерлік, ұйымдастырушылық қабілеттерін басшылыққа ала отырып, оны Бескөл ауданындағы Архангелка арнайы мектеп-интернатына директор етіп тағайындады. Ойлау қабілеті төмен, ақыл-есі кем балалармен жұмыс істеу оңай болып па? Бұл аса қиын іс. Мұнда осындай 200-ден аса бала оқиды. Жастайынан тағдыр тәлкегіне түскендер, олардың көбінің ата-аналары жоқ, науқас балаларынан бастартқан, ата-

ана болу құқығынан айырылғандар. Міне, осындай ауыр жағдайда жұмыс істеу керек болды.

- Алғашында істі қалай бастауды білмедім, аса қиын болды, - дейді Қайреш Қоспанов. - Өздерін интернатқа жинап алу бір күш. Бірін тауып әкелсең, екіншісі кетіп қалады. Тәртіп өте нашар болды.

Көп кешікпей бұл интернат та бір жобаға келді. Тіпті облыста алдыңғы қатарлы оқу орындарының біріне айналды. Тәртіп жақсы, тапсырылған іс аяқсыз қалмайды.

Бұған қалай қол жеткізілді? Түйіні осы сауал ғой. Оқу программасын қайта қарады. Кейбір ауыр, сана-сезімге қиындау соғатын химия, физика сияқты пәндерді алып тастауға тура келді. Оның орнына еңбек сабағын көбірек оқытуға тырысты. Ойы балаларды еңбекке баулу, қызықтыру арқылы мектепке ықыласын ояту. Содан бірдеңе шығар деген дәмесі жүзеге асты. Оқуға зейінсіз кейбір оқушылар еңбекке келгенде құлшыныс білдіретін болды. Өзі де ерінбей балалардың бой күтіміне үнемі зер салатын, ұстаздардан да осы ыждаһаттылық пен ықыласты талап ете білді.

Үнемі ден қою, көңіл бөліп отыру істі оңға бастырудың жолы. Ол өзі бас болып осындай сипат танытса, өзгелер де қол қусырып отырмайтын болды, онда бөлмелер жинақы, таза, балалар күтімді. Интернат мемлекет қарамағында болғандықтан киім-кешек, төсек-орын, тамақтан еш тарыншылық көрмейді. Оның қосалқы

Шаруашылығы да бар, жай ғана емес, рентабельді шаруашылық болды.

Осындай іскерліктің арқасында мектеп-интернат өзі қатарлас оқу орындары арасында республикалық жарыстың жеңімпазы атанып, дипломмен марапатталды.

Сонымен, Қайреш Қоспанов “СССР және Қазақ ССР оқу ісінің үздік қызметкері”. Ол “Құрмет Белгісі” орденінің, бірнеше медальдардың иегері. Осы соңғы мектеп-интернатта 13 жыл зейнеткерлікке шыққанша және одан кейін 8 жыл қызмет атқарды. Қайреш Қоспанов тамаша педагог, шебер басшы болды. Оның ұстаздық жолдағы басқан ізі, адами бейнесі жүрегімізде әрдайым сақталмақ.

Ғ.Қадірәліұлы.

АБЗАЛ АЗАМАТ ЕДІ, БІЛІКТІ ҰСТАЗ.

Қайреш Қоспанұлын мен ең алғаш рет 1960-1961 оқу жылы Ленин орта мектебінде көрдім. Сол кездегі Октябрь (қазіргі Шал ақын) ауданының аудандық оқу бөлімінің меңгерушісі Василий Дмитриевич Кузнецов Ленин мектебіне бүкіл аудан орта және сегіз жылдық мектептерінің директорларын жинап аудандық семинар өткізді. Мен ол кезде Городецк сегізжылдық мектебінің директоры болатынмын. Ұмытпасам, 1961 жылдың ақпан айы ғой деймін. Семинар басталмас бұрын алдымен Ленин мектебінің оқытушыларының сабақтарына кірдік. Әр кім өз мамандығы бойынша және көңілі түскен басқа сабақтарға да баруға ерікті. Мен өз мамандығым бойынша тарих пәнінен беретін әрі сол мектептің оқу ісінің меңгерушісі Жанғали Құсайынов ақсақалдың сабағына қатыстым. Ол кісі көп жыл ұстаздықпен айналысып келе жатқан тәжірибесі мол екенін көрсетті. Содан кейін мен орыс әдебиеті сабағын көргім келді. Үйткені мен орыс әдебиетін әжептәуір білетін едім және ұнататынмын. Екіншіден, қазақ мектебінде орыс әдебиеті қалай оқытылады екен деген де ой болды. Өзімше, қазақ мектебінде орыс әдебиетін жақсы білетін мұғалімдер жоқ шығар деп те ойладым. Сонымен, 10 класқа орыс әдебиеті сабағына бір топ болып кірдік. 5-6 кісіден құрылған бұл топтың ішінде өзі орыс тілі мен әдебиетінің маманы аудандық оқу бөлімінің меңгерушісі

В.Д.Кузнецов те болды. Бірнеше орыс директорларда болды.

Класқа кіріп бос орындарға жайғастық. Оқытушы бәріміз орныққасын сабағын бастап кетті. Әдетте мұндай бейтаныс көп адамдар сабағына қатынасып отырғанда, әрі оның көпшілігі орыс әдебиетінің мамандары және өздері орыстар болса, сабақ беруші сасқалақтап, толқып, тұтығып қалатын да жағдайлар болатын. Ал бұл оқытушы тіпті класта бірде-бір бөтен адам жоқтай, күнделікті жағдайдағыдай сабағын жүргізе берді. Сабақ Михаил Шолоховтың “Поднятая целина” (“Көтерілген тың”) шығармасы бойынша жүргізілді. Оқытушы мұндайда көбінесе оқушылардан сұрамай (олар дұрыс жауап бере алмас деп қорқып), өзі айтып отыратын. Ал бұл жолы ондай оңай әдіс қолданылған жоқ. Үйге берілген тапсырманы оқушылар жап-жақсы айтып беріп отырды. Жаңа сабақты оқытушы оқушылармен бірге, олардың білетіндерін пайдалана отырып жүргізді. Сөйтіп, шығарманың негізгі кейіпкерлері Давыдовтың, Нагульновтың, Разметовтың, Майданниковтың, т.б. характерлерін (мінездерін), әрқайсысының ерекшеліктерін дұрыс саралап түсіндірді. Оқушылардың шығарманы жақсы білетіні көрініп тұрды. 45 минут сабақтың қалай тез өткенін өзіміз де аңғармай қалдық. Оқытушы сабақта өзін орнықты, байсалды ұстады. Сабақ біткесін В.Д.Кузнецов сабаққа қатысқандарды сабақ туралы өз пікірлерін

білдіруге шақырды. Бәріміз де, келісіп қойғандай -ақ, сабақтың өте жақсы өткенін, оқытушының сабақты жоғары деңгейде жүргізгенін, оқушылардың шығарманы жақсы меңгергенін айттық. В.Д.Кузнецов өз сөзінде Қайреш Қоспановтың күшті оқытушы екенін атап айтты. Міне, мен алғаш Қайреш Қоспановпен осындай жағдайда танысқан едім.

Бұдан кейін ол сол Ленин орта метебінің директоры болып істеп жүргенде бірнеше рет кездесіп жүрдік. Ал ол 1967 жылдан бастап Кривошеков орта мектебінің директоры болып істегенде тіпті жиі кездестік. Ол кезде Городецк мектебі де орта мектепке айналған болатын. Екеуміздің өмірге көзқарасымыз ұқсас болып, достасып кеттік. Бірнеше рет оның мектебінде де, үйінде де болып жүрдік.

1971 жылдың соңында мені облыстық оқу бөлімінің меңгерушісінің орынбасары етіп тағайындағасын мен облыс орталығы Қызылжар (Петропавловск) қаласына көштім. Бірақ біздің Қайрешпен достығымыз жалғаса берді.

1972 жылы ақпан айында мен жаңа қызметте жүріп бірінші рет үлкен бригаданы басқарып Ленин ауданындағы Бұлақ қазақ орта мектебінің оқу-тәрбие жұмысын тексеруге шықтым. Сол бригаданың құрамына Қайрешті де шақыртып алдым. Бұлақ мектебін ол кезде білікті ұстаз Әбжан Қожабеков басқаратын. Мектеп ұжымы бізді жақсы қарсы алды. Бір жұма бойы біз мектептің барлық

жұмысын тексердік, оқытушылардың сабақтарына қатынастық. Осы жұмыстардың бәрінде де Қайреш өзіне тапсырған міндеттерін асқан ұқыптылықпен атқарды. Тексеріс соңында өткізілген педсоветте де ол өзіне тән мінезімен орнықты, байыпты сөйлеп, өзі көрген жетістіктер мен кемшіліктерді бүкпесіз ашық айтып берді. Жалпы тексеріс жақсы өтті. Міне, бұл жолы да Қайреш өзінің зор білімділігін және адамгершілігін көрсетті.

Қайреш Қоспанов Кривошеково орта мектебінде істеген жылдары (1967-1976) өзінің зор қабілеттілігі мен іскерлігін көрсетті. Бұрын артта қалған мектептер санатындағы мектепті алдыңғы қатарлы мектептер дәрежесіне жеткізді. Ол ең алдымен мектеп ұжымын білікті де тыңғылықты мұғалімдермен толықтырды. Мектептің оқу-материалдық базасын нығайтты. Аудан мектептерінің ішінде біріншілер қатарында мектепті кабинеттік жүйеге көшірді. Оқушылардың еңбекпен, спортпен айналысуына жағдай жасады. Мұғалімдердің сабақ беру сапасын арттыруына көп көңіл бөлді. Нәтижесінде бұл мектептің оқушылары аудандық, облыстық пәндік олимпиадаларда, спорттық жарыстарда ылғи алдыңғы орындардан көрініп отырды. Мектеп бітірушілердің көпшілігі жоғары және арнаулы орта оқу орындарына түсті. Мектеп директоры облыс деңгейіндегі семинарларда, конференция-ларда өз тәжірибесі-мен бөлісіп көзге түсе бастады.

Міне, оның осндай мол тәжірибесін ескеріп, 1976 жылы 20 қыркүйектен бастап облыстық оқу бөлімі өзінің бұйрығымен Қайреш Қоспановты облыстық Архангелка мектеп-интернатының директоры етіп тағайындады. Бұл мектептің бұрынғы директоры соңғы кезде мектеп жұмысын ақсатып алып еді.

Қайреш келісімен өзіне тән еңбекқорлықпен мектептің оқу-тәрбие жұмысын көтеруге кірісті. Ең алдымен ол мектептің оқу-материалдық негізін жақсартты. Жалпы осы мектепті 13 жыл бойы басқарғанда ол жаңадан бірнеше корпустар, жаңа от жағатын орталық (котельная) салды. Ескі корпустарды күрделі жөндеуден өткізді. Интернатқа бөлінген жерге егін егіп, огородқа әр түрлі овощтер, картоп өсірді. Сонымен бірге мал фермасын ұйымдастырды. Нәтижесінде интернат өз шаруашылығынан ет, сүт, астық картоп, овощтар алып, оқушылардың тамағы арзанға түсті. Барлық шаруашылыққа оқытушылар мен оқушылар қатысып отырды.

Қайреш Коспанұлы өз ісіне асқан ұқыптылықпен кірісетін еді және қарамағында-ғыларға өз тәжірибесімен бөлісуге жалықпайтын. Бір мысал келтіре кетейін. Бір күні Қайреш басқарып отырған мектеп-интернатқа келсем (ұмытпасам шілде айы болса керек), мектепті жаңа оқу жылына дайындау қызу жүріп жатыр екен. Қайреш мектеп ауласында екі-үш техникаға мектеп қабырғаларын сылайтын (штукатурить

ететін) ерітіндіні (растворды) дайындау әдісін көрсетіп отыр. Мұндай ерітіндіні сапалы жасау үшін қанша құм, цемент, су т.б. компоненттер қосу керек екенін көрсетіп түсіндіріп отыр екен. Жалпы Қайрешті білетіндер: егер ол мұғалім болмаса, аса білікті құрылысшы (строитель), болар еді дейтін. Мұндай сөздің жаны да бар еді. Сөйтіп ол директор болып істеген кезде мектеп-интернат түбегейлі өзгерді. Оқытушылар мен оқушыларға барлық жағдай жасалды. Оқу-тәрбие жұмысы алға басты.

Халықағарту жұмысында көп жыл істеген Қайреш зейнеткерлікке шыққаннан кейін де директорлықтан босағанмен тағы да 8 жыл сабақ берді. Тек 1997 жылы денсаулығы бойынша біржола бұл жұмысты да тастады. Оның көп жылдық ұстаздық жұмысы кезінде өз бағасын алды. Қайрекең «Құрмет белгісі» орденімен, «Отличник просвещения СССР», «Отличник народного образования Казахской ССР» знактарымен, көптеген мақтау грамоталарымен марапатталды.

Соңғы жылдары Қайрекең көп ауырды. Ақыры айналдырған ауру жеңіп, 2004 жылғы 12 маусымда дүние салды. Артында сүйген жары Қаншайым, балалары Манарбек, Ниязбек, Роза, немере, жиендері қалды. Соңғы сапарға оны шығарып салуға көп адам жиналды. Мұның өзі Қайрекеңді сыйлаудың көрінісі еді. Осылай сұм ажал абзал азаматты, жақсы жолдас, досымызды арамыздан алып кетті. Енді тек жатқан жері жайлы, топырағы

торқа, иманы жолдас болсын дейміз. Қайрекең кезінде өлең де шығарып, қазақтың нақыл сөздерін, мақал-мәтелдерінде жинап жүрген екен. Сол жазбаларын жұбайы Қаншайым жинап әкелді. Енді соларды құрастырып кітап қылып шығаруды қолға алдық. Қайрекең аруағы риза болсын.

Қ. Мұқанов.

СЛОВО О МУГАЛИМЕ

Как быстро и незаметно пролетело время. Кажется ещё вчера я, мальчишка, стоял в рабочем кабинете директора Кривощёковской средней школы и принимал наставления и пожелания Кайреша Коспановича. Подумать только: было это в сентябре 1967 года! Тридцать семь лет минуло с той поры. Сейчас, когда я сел за эту статью, вереницей всплывают самые интересные события тех лет.

Для меня работа с Кайрешем Коспановичем была сравнима с лучшим университетом жизни. Это мой Кембридж, мой Оксфорд. Только глубже, тоньше и значимее. По существу - эти три года для меня - мой первый шаг по взрослой жизни.

Конечно, самые мои первые учителя - мои родители. За что я им в вечной благодарности и бесконечном долгу. Но ещё мне очень везло на наставников и учителей. И среди них мой Кайреш Коспанович. С него я начинал познавать законы и правила жизни. Он мог точно и ненавязчиво, как донор, передавать своё тепло души свою природную мудрость. Он был до педантизма точен и обязателен, собран и организован. Я поражался его самодисциплине и беспредельной работоспособности. А сколько в нем было творческого запаса!! Это был настоящий кладёзь идей. Именно при нем школа превратилась в храм

науки, культуры и спорта. Жизнь в Кривошековской СШ бурлила.

Внутренне подтянулся педколлектив, по-особому заиграли отношения среди школьников.

«Из чистого родника грязная вода не бежит» - любил говорить Кайреш Коспанович.

Он вкладывал в это сравнение глубокий смысл жизни: внутренняя культура любого человека определяет его содержание. Чем чище внутренний мир и духовный родник человека, тем чище его поступки в жизни. А это уже глубокий социальный признак всего общества. Вот почему он был убежденным приверженцем воспитательного аспекта в работе учителя и школы.

Кайреш Коспанович был искренним человеком, он не любил лицемерных людей, был глубоким интернационалистом. Его философия жизни отличалась тем, что он ценил в человеке, прежде всего его порядочность, трудолюбие и ответственность. В этом он показывал прежде всего личный пример. Все эти годы, вплоть до его смерти, я старался навещать его. Перед тем, как дать согласие баллотироваться депутатом Сената, я просил благословение у людей, которых я считаю своими духовными наставниками. Среди них был и Кайреш Коспанович. Он был уже прикован к постели и я, приехав к нему в Бишкуль, сказал, что приехал за советом. Он на правах «Бата» сказал: «Иди. Желаю тебе успехов», 9 октября 2002 года

после победы на выборах, я вновь приехал к нему. В его уставших от болезни глазах была радость и слезы. Так он выразил свои чувства ко мне. За это ему «үлкен рахмет»!!

За все спасибо, мой Мугалим.

А.Башмаков
Депутат Сената Парламента
Республики Казахстан

ЕГО АВТОРИТЕТ БЫЛ НЕПРЕРЕКАЕМЫМ

Когда я оглядываюсь на прошлое с высоты прожитых мною лет. Я очень остро ощущаю, как скоротечна жизнь. И вдруг понимаешь: то, что казалось раньше незначительным, сейчас очень значимо, потому что это подробности быстро-текущей жизни.

Сколько прекрасных людей жили, работали рядом со мной. Как больно, что многих из них уже нет на свете!

Я совсем недавно узнала, что ушел из жизни замечательный человек, педагог по призванию Коспанов Кайреш Коспанович.

И, как в калейдоскопе, передо мною прошли годы совместной работы. Вспомнились встречи на учительских конференциях, совещаниях, умные выступления Кайреша Коспановича.

В годы моей работы секретарем райкома партии Кайреш Коспанович был уже директором школы. И буквально за несколько лет он сумел сделать ее показательной. Показательной она была во всех отношениях. С первых минут пребывания в этой школе (Кривошековской С.Ш.) любой человек обращал внимание на исключительную слаженность в работе коллектива, на стремление не только дать хорошие знания, но и воспитать достойную личность.

Умению развивать способности детей можно было искренне позавидовать. В школе работали спортивные секции, кружки художественной самодеятельности, поэтического слова, кукольный театр. Жизнь здесь, действительно, кипела.

Кайреш Коспанович не просто пользовался уважением в коллективе. Его искренне любили. И не зря. Каждое его слово было выверено. Замечания давал, если был уверен в справедливости его. А уж похвала из уст Кайреша Коспановича стоила очень многого.

Непререкаемым был его авторитет среди сельчан. Его можно было видеть не только на собраниях работников совхоза, но и в поле возле трактора и комбайна, и на ферме, беседующим с доярками и скотниками. Он хотел занять родителей так же хорошо, как и каждого ученика школы.

Говорить он мог горячо, взволнованно, страстно, затрагивая самые сокровенные струны души человеческой, вызывая в ней ответные

чувства. Этому может научить только сама жизнь. И для этого надо было самому верить в то, в чем с жаром убеждаешь других.

Кайреш Коспанович всю жизнь работал с людьми. А эта работа в любые времена требует целеустремленности, настойчивости, принципиальности, знания души человеческой и широты знаний вообще. Всем этим он обладал в совершенстве. Он был человек своего времени, сын своей эпохи и с гордостью мы вслед за поэтом можем сказать:

Двадцатый век....

Ты взрывчатый, как порох.

И все же ты мне бесконечно дорог

Ведь ты мой век...

Иного не дано...

Где-то в далеких просторах мироздания умирают звезды, но их живой и яркий свет еще долго посылает нам свои прямые и сильные лучи. Есть люди похожие на звезды. Человека уже нет, но его горевшее при жизни сердце продолжает излучать животворное тепло, свой чистый, немеркнущий свет.

Я уверена, что этот свет еще долго будет сиять детям и внукам Кайреша Коспановича, его близким друзьям, всем, кто его хорошо знал.

А.Сенькина
ветеран партии и
педагогического труда.

ЖАҚСЫҒА ЖАНЫ ҚҰМАР АДАМ.

Аса жоталы биік болмаса да Қайреш Қоспанов шымыр денелі, қайтпас қайратты, терең ойлы, бұлтарыссыз, мәймөңкесіз, бет-жүзіне қарамайтын басшы болды. Өзі көзі көрген ұнамсыз қателіктерді бұзажара көрсетіп, оның түзелу жолын тура айта білуімен жолдастарына әйгілі еді. Ол оқу-тәрбие саласындағы озық тәжірибелер мен өмірдегі қылт еткен озық үлгілермен жас ұрпақты сусындатуға зор көңіл бөлетін.

Қарағанды педагогикалық институтында тырнақтап жинаған теорияны практикалық күнбе-күнгі білім-тәрбие саласында байланыстыра жүргізуді басты міндетіне санайтын.

Қайреш тіл маманы. Өзі түлеп ұшқан Ленин орта мектебінде оқып жүргенде барлық пәндерді өз дәрежесінде білуге табандылық танытатын. Ол тарих, математикадан да, орыс тілінен де, табиғат-жағрапия пәндерінен де мол білімділік танытатын. Қайрешке келіп мына бір нәрсенің шешімін таба алмай тұрғаным деп сұраса, оның тұра токетері былай деп көмек беретін.

Көз-қиығын сала жүрген, мектеп директоры республикаға еңбегі сіңген мұғалім Шияп Садықов өз оқушысынан елге еңбек ете білер жастарын есепке ала жүрген екен. Сол көп шәкірттерінің бірі осы Қайреш Қоспанов болды. Оны Шияп марқұм бір мәжілісте отырғанда айтқаны есімде.

Он жылдық білімді аяқтасымен Қайреш Отан алдындағы азаматтық борышын да абройлы атқарып елге оралды. Білімге құштар Қайреш Қарағандының институтын, жақсы бітіріп, білек сыбана жас-ұрпақтарға білгенін егумен болды. “Білім беру инемен құдық қазғандай” дейді жұртшылық.

Өзінің келешек өмірлік таңдаған мамандығына кіріскен Қайреш Қоспанов қиыны көп істердегі тәжірибесімен көпке таныла бастады. Қайрешті енді аудандық, облыстық білім беру басқармалары басқару ісіне тартты. Өзі оқып шыныққан Ленин орта мектебіне директор, онан соң “Заря” орта мектебіне (орыс мектебі) директор болды.

Әрине, жетім балалар әртүрлі мінез-ниетті, әрі қаланың іргесіндегі мектеп-интернатқа орналасуы да тегін емес. Қиынға қайда болсын білек түре кірісетін Қайреш тәуекелді ісімен көрсете білді. Ерте тұрды, кеш жатты, демалу деген жоқ. Бақылау, тексеру, тәрбие-білім дарыту т.б. бәрі-бәріне көңіл бөлді.

Қордаланған кейбір кемшілік қолға алғасын тез-түзеле бастады. Жылдар жылжып өте берді. Мектеп елеулі ғана емес, алдыңғылардың санына енді.

Сүйтіп, жұлына еңбек ете білген Қайреш денсаулығына залал келгенін байқамай да қалды. Кейін Қайреш Қоспанов бет-кескініне қатарлана әжім түсіп, зейнеткерлік жас келгенін, бұрынғыдай жұлқыныс болмай, күн-күн сайын науқас меңдеп,

әлсіздік өктемдік жасай бастағанын сезінді. Кеш болса да, емделу, дәрі-дәрмектен көмек күткендей болды. “Пұттап кірген масыл денеден мысқылдап шыға қоймады”. Ақыры адал жолдасты арамыздан жер-ана өзінің қойынына алды. Не шара, алды жарық, артының қайыры болсын, жан-жары, балалары, туысқандары аман болсын, деп көңіл білдіреміз.

Ж. Сейітбекұлы,
зейнеткер-мұғалім.

ҚИМАСЫМ-АЙ!

Ашылған құшағыма сыймасым-ай,
Егіздің сыңарындай сыйласым-ай.
Өмірден өткенінді естігенде,
Балқыдым отқа еріген қорғасындай.

Білініп әр ісіңнен тектілігің,
Қиынды қиып шығар ептілігің.
Тамсанып сөз сөйлеуші ең айналаңды,
Асқақтап көп ішінде естілігің.

Мен сенің қуанушы ем барлығыңа,
Көтерер елдің жүгін нарлығыңа.
Өмірден қимасымды қағып кеткен,
Не істермін дүниенің тарлығына.

Тұяғы тасты уатар тұлпардай ең,
Аспанды жарып ұшар сұңқардай ең.
Қаншама зарласам да жаным бөлек,
Кеудемнен шыбын жаным шықпайды екен.

Мен ақын емеспін. Бірақ Қайрештей жан досыма деген ішкі сезімім, қозғалыс-толғанысым жанымды жаншып, жанар таудай атқылайды. Бойымдағы бұла сезім бұлқына шығып ақ бұлақтай ақтарылады.

Керілген керуендей жалғасады ай,
Әрине кейбір ойым далбаса ғой.
Құдайым жамандардың онын алып,
Қайрештей асылдарды алмаса ғой деп те егілемін.

Тағдыр мені Қайрешпен 1950 жылы табыстырды. Сол жылы көкек айында әскер қатарына ілігіп, Қызылжарға келдім. Әкем Нұрғали үйде қалып қоюға шыдамай бірге келді. Оны да түсінуге болады. Менің туған ағайым соғыста хабарсыз кеткен, ендігі үміті жалғыз ұлы менде. Әкем өксігін баса алмай солқылдап жылай береді. Бір кезде жанымызға 4-5 жігіт келді. Өзім құралыптас бір жігіт қалғандарынан бөлініп шығып әкемнің қолын алып сәлем берді. Бойы ортадан жоғары, талдырмаш. Өңіне көз тоярлық, аққұба. Жүріс-тұрысынан үлкен кісіге тән сабырлылық, ақылдылық байқалады. Еңсендеп жылап тұрған әкеме: - Әкей жыламаңыз. Қазыр соғыс жоқ, заман

Тыныштық қой. Біз өмір көріп, шынығып, шындалып қайтамыз. Балаңызға әуелі Құдай, содан қалды біз жолдаспыз бұл сөздерді естіген әкем де жадырап сала берді. Қайреш Қоспанов деп әлгі жігіт маған қолын ұсынды. Мен Аманжол Нұрғалиев деп, өзімді таныстырдым. Балам елден жалғыз шығып еді. Арманымды жалғастырап жалғызым еді. Көз бола гөр қарағым, - деп әкем тұрды. Көңілі сәл де болса орныққандай. Содан менің Қайрешпен достығым басталды. Сол жап-жас жігіт кезінің өзінде Қайрештің аңғарымпаздығы мен ақылдылығы бізді таңқалдыратын.

Қайреш командирмен тіл табысып, мені өз вагонына ауыстырып алды. Біз он жеті тәулік жүріп бір станцияға жеттік. Бізді төртке бөліп қатарға қоя бастады. Сонда Қайреш: - Менің артымнан тұра қал, - деп сыбыр етті. Қайрештің тапқырлығы арқасында мен онымен бір бөлімшеге кеттім.

Артынан Қайреш екеуміз сержанттар даярлайтын школаға жіберіліп кіші сержант атағын алып шықтық. Мен отделение командирі болып қалдым да, Қайреш баталионға писарь болып тағайындалды. Міне, біздің достығымыз балауса балғын жігіт кезімізден басталып еді. Екеуміз әр жерде, әр салада қызмет атқарсақ та, бір-бірімізді аңсап тұрушы едік. Қайреш ұстаз болды. Ұстаз болғанда ұстаздардың ұстазы еді.

Көптеген жылдар ірі-ірі мектептердің директоры болды. Ол тәрбиелеген жастардың ішінде бүкіл Қазақстанға белгілі азаматтар баршылық. Біздің қимас достығымыз алпыс жылға жақын жалғасты.

Жалғаса да берер еді...

Әттең, әттең...

Аяулы менің жан досым,

Тәңірім сені қолдасын.

Бақилық болған кезінде,

Иманың болсын жолдасың.

Қайтеміз оның көре алмай кеткен қызығын, артта қалған жолдасы, балалары көрсін деймін.

А. Нұрғалиұлы
Жамбыл ауданы
Пресновка селосы.

НАВСЕГДА ОСТАЕТСЯ В НАШЕЙ ПАМЯТИ

Свою деятельность в качестве директора в Архангельском детском доме К.К.Коспанов начал в октябре 1976 г.

Сегодня, спустя более 20 лет, хочется сказать, что Кайреш Коспанович навсегда остается в памяти и в сердцах своих коллег, своих учеников и последователей. Время, когда Кайреш Коспанович стоял во главе школы-интерната, - это целая веха в

истории, которую мы сегодня вспоминаем с гордостью. Его личный вклад в становление и развитие интерната неоценим.

Это был человек огромной жизненной энергии, большой души и гражданского долга. Он снискал к себе уважение и любовь, пользовался большим авторитетом не только среди учащихся и педагогического коллектива, но и среди односельчан. Кайреш Коспанович был примером для нас во всем, по нему мы сверяли свои дела и поступки.

Кайреш Коспанович - ветеран педагогического труда, делегат областных и республиканских семинаров и совещаний, обладатель многочисленных грамот и дипломов за успехи в деле обучения и воспитания подрастающего поколения.

Его отличали принципиальность, твердость характера, огромная вера в то, что он делает. Коллеги уважали за требовательность к себе и к окружающим, которая сочеталась со скромностью и отзывчивостью.

“Человек увеличивает свое счастье в той мере, в какой доставляет его другим”. Этот афоризм можно отнести к Кайреш Коспановичу: сколько учеников благодарны ему за знания, которые он дал, и добрые советы, которые подсказали правильную жизненную дорогу, за конкретную помощь, которую он оказал.

Кайреш Коспанович был инициатором тех перемен, которые происходили в 70-е годы. Большие изменения произошли с его приходом: это и реорганизация детского дома во вспомогательную школу-интернат, это полная внутренняя перестройка и благоустройство.

Сколько сил, труда, энтузиазма было вложено им в организацию жизни детей.

С его приходом произошли грандиозные перемены в жизни интерната: началось полное благоустройство, ломались вышедшие из строя непригодные здания, а на их месте вырастали жилые дома. Силами учащихся и педагогического коллектива было построено три 2-х квартирных дома для молодых специалистов, а спустя несколько лет, еще три дома. В этих домах еще сейчас живут работники школы-интерната.

Его энергии хватало на то, чтобы быть в курсе всего, что происходило в школе. Он не давал стоять на месте ни себе, ни коллегам. Работая самоотверженно, не щадя себя Кайреш Коспанович отдавал огромный импульс, позволяющий целенаправленно, педагогически и профессионально разрешать различные ситуации. Совместная работа с Кайреш Коспановичем была творчеством, поиском в результате которого рождались новые идеи.

Огромное внимание уделял Кайреш Коспанович трудовому воспитанию учащихся, выработке навыков сознательного отношения к

труду на благо школы-интерната. С этой целью было организовано подсобное хозяйство: разводили крупный рогатый скот, лошадей, баранов, свиней. Дети выращивали картофель, капусту, морковь и другие овощи для своих нужд. Организовывал посев зерновых культур для содержания подсобного хозяйства. Любое его начинание было направлено на благо детей, на улучшение их жизни и быта. Новое постельное белье, чистая одежда, теплая обувь, вкусная сытная еда, - все это стало для них нормой, благодаря заботе и вниманию Кайреша Коспановича. Дети стали есть досыта (до прихода Кайреша Коспановича были случаи воровства домашней птицы у местных жителей).

В 1976 году началось строительство жилого двухэтажного корпуса, в котором сейчас живут учащиеся 1-6-х классов, уделялось внимание озеленению.

Кайреш Коспанович был всегда в гуще событий. Принимал активное участие в работе педсоветов, заседаниях, партийных и комсомольских собраниях. Всегда интересовался жизнью работников, был сторонником проведения политинформаций и политчтений, дней самообразования. Был хорошим оратором, мог часами увлеченно рассказывать, держать аудиторию в течение долгого времени.

Очень начитанный, до самозабвения преданный своему делу педагог. Искал новые

подходы, всегда поддерживал идеи молодых, никогда не препятствовал новым начинаниям. Огромное внимание уделял кадровому вопросу, приветствовал молодых специалистов, будучи им наставником и помощником. Он действительно, учил нас работе. Не имея личного опыта, мы учились всему у Кайреша Коспановича, видели в нем талантливого педагога, знатока своего дела. Одного его взгляда было достаточно, чтобы понять удался урок или нет.

Будучи историком он хорошо ориентировался во всех школьных предметах, что говорит о его высокой эрудированности. Посещая уроки русского языка и делая анализ, подсказывая то, чему не учат в ВУЗе, и что я до сих пор применяю на практике. Умел поддерживать и приободрить в трудную минуту. При всей его строгости, глаза всегда оставались добрыми и искренними, чувствовалась отеческая забота не только о детях-сиротах, но и мы, в то время молодые учителя, чувствовали ее по отношению к себе.

На высоком уровне велась учебно-воспитательная и методическая работа. Мероприятия проходили интересно, поощрялась хорошая учеба и примерное поведение. Лучшие группы вывозили в областной центр, несколько раз ездили отдыхать на “Сергеевское водохранилище”. Была разработана и внедрена система разновозрастных отрядов: хорошо поставлена

шефская работа: поддерживал работу художественной самодеятельности.

До 1991 года проработал Кайреш Коспанович директором в Архангельской школе-интернате, отдавая всего себя любимому делу, воспитывая в детях любовь к Родине, трудолюбие, уважение к старшим. За 40 лет педагогической деятельности воспитана огромная армия детей и талантливых педагогов. Свет его доброй любви и огромного таланта в благородных учениках. Мы не подозревали, что живем и работаем рядом с великим педагогом и мастером, человеком, посвятившим себя высокому долгу.

К.С.Байтусова, преподаватель
Архангельской коррекционной
школы-интерната

ДО СИХ ПОР БЛАГОДАРНА

В 1986 году, после расформирования Налобинского детского дома, я переехала в село Архангельское. Стал вопрос, куда идти работать? В то время я имела большой стаж, но специального педагогического образования у меня не было. По совету своих сестер-педагогов, которые работали в Архангельской коррекционной школе под руководством Коспанова К.К., я обратилась к нему за помощью о трудоустройстве.

Кайреш Коспанович принял меня доброжелательно, побеседовал со мной, посмотрел трудовую книжку, посоветовался с зав.ОблОно (в то время зав.ОблОно был Тимошенко), принял меня на работу воспитателем. Я благодарна этому прекрасному человеку до сих пор. Так, как я, уже который год продолжаю работать в Архангельской коррекционной школе, но уже имея специальность педагогическое образование и в качестве учителя. Мне жаль, что очень мало я проработала под руководством Кайреша Коспановича, так как он ушел на заслуженный отдых.

Горжусь, что работала с ним. Кайреша Коспановича я запомнила, как человека умного, талантливого, доброго, человеческого. В 1977 году я приехала в Архангельское и стала работать учителем во вспомогательной школе-интернате, директором которой был Коспанов К.К.

Кайреш Коспанович много сделал и добился хороших результатов в деле обучения и воспитания у/о школьников. Для изучения психологии и для обучения и воспитания у/о школьников, были организованы методические объединения, которые с удовольствием посещал сам и добивался 100% посещаемости преподавателей. Сам вел кружок казахского языка для учителей русской национальности.

Кайреш Коспанович постоянно интересовался новшеством в педагогике. По его инициативе были организованы разновозрастные отряды, изменен

режим дня школьников, было изменено расписание звонков для младших школьников. Как сельский житель он уделял большое значение трудовому воспитанию у/о школьников. Был организован подхоз, где находились коровы, лошади, свиньи. Дети сами ухаживали за животными под руководством преподавателей.

Особое внимание уделял закаливанию детей, их здоровью. Были организованы группы здоровья для преподавателей, по утрам вместе с детьми бежал сам и требовал этого от нас.

Большое внимание уделял нуждам преподавателей. Под его руководством были построены дома для работников интерната. Давал дельные советы не только в нашей работе, но и как отец заботливо относился к нам, молодым специалистам. Большое внимание уделял досугу не только детей, но и учителей.

Всегда понимал нас, поддерживал в наших начинаниях. С любым вопросом мы обращались к нему, советовались, как со старшим товарищем. Ничто не оставалось неразрешенным. Я горжусь, что жила и работала с этим человеком, который служит для меня образцом не только в работе, но и в жизни.

Гусейнова Л. Т.,
учитель Архангельской
коррекционной школы.

ОН ВСЕГДА БЫЛ И ЕСТЬ ПРИМЕР ДЛЯ НАС

В августе 1980 г. по распределению мы, Пуштановы: Нагашибай Алимович и Роза Кабыловна приехали в Архангельскую, тогда еще вспомогательную школу-интернат, которую возглавлял Коспанов Кайреш Коспанович. По сей день в памяти осталась наша первая встреча, мы вышли из кабинета директора под сильным впечатлением, нас удивило то, насколько тонким психологом, сильным дипломатом был Кайреш Коспанович. Мы сделали для себя вывод: этот руководитель будет требовать от нас полной отдачи на работе. И действительно это было так, ведь прежде всего он был требователен к себе: рабочий день его начинался с 8 часов утра, небольшой перерыв на обед, и до 8 часов вечера его можно было найти в школе. Всю свою сознательную жизнь Кайреш Коспанович отдал делу воспитания и обучения детей. Своим личным примером Кайреш Коспанович постоянно активизировал работу в интернате.

В коллективе работа кипела: регулярно проводились педсоветы, совещания, методические объединения, профсоюзные, партийные, комсомольские собрания, заседания народного контроля, на которых рассматривались различные вопросы, мнения каждого сотрудника учитывались. В целях обмена опытом, в школе были приняты
в з а и м о п о с е щ е н и я у р о к о в и

воспитательных мероприятий, наставничество закрепляли опытных педагогов за молодыми работниками. При посещении уроков Кайреш Коспанович старался, не откладывая дело “в долгий ящик”, поговорить с каждым учителем, давал полный, развернутый анализ урока, помогал методическими советами, которыми мы пользуемся в работе и по сей день. Со своими предложениями он обращался в вышестоящие органы: Облуно, министерство образования республики, не стесняясь просить для интерната технические средства обучения, кодоскопы, фильмоскопы, проигрыватели и т.д., технику: автобус, трактора, комбайны, твердо зная, что все это для детей.

Много сил приложил Кайреш Коспанович для того, чтобы коллектив, который он возглавлял, был работоспособным, сплоченным. Инициатором любых начинаний был он сам. Как руководитель он понимал, что самое главное для человека жилье, поэтому со своими коллегами и воспитанниками построили 10 домов, в которых и сейчас живут его работники. Расчищали запущенный сад под овощной участок, сажали деревья и саженцы, занимались ремонтом подсобных помещений, разводили скот, построили детскую площадку, небольшой стадион, где дети проводили все свое свободное время. А как он нас тормозил, чтобы мы вместе, непременно, всем коллективом встречали праздники, и для этого делал все возможное. К нему обращались работники и по

личным вопросам, все, что было в его силах, он оказывал помощь, где-то своим мудрым советом, где-то конкретными делами.

Мы благодарны судьбе, что нам довелось работать с таким человеком, как Кайреш Коспанович. Он всегда был и есть для нас примером во всем: в жизни, труде, семье.

Н.А. и Р.К. Пуштановы,
учителя Архангельской школы-интерната

ДОСТОЙНЫЙ ЧЕЛОВЕК

Кайреша Коспановича знаю с 1984 г. Ему дан от рождения талант педагога. Собеседника он мог определить, что это за человек, беседуя в непринужденной обстановке.

Хорошо помню, посещая уроки самоподготовки, Кайреш Коспанович садился за последнюю парту, степенно одевал очки и все время что-то писал в свой коричневый ежедневник. Складывалось впечатление, что он ничего не слышит, а пишет какие-то планы. Однако во время анализа он досконально до каждой минуты, урок мог расписать ход урока, подсказывал, что этот момент надо было провести так, а ты сделал по другому, а положительные моменты тут же мог похвалить.

Если замечал, что ты слаб по предмету, то Кайреш Коспанович во время посещения урока иногда позволял с разрешения объяснить маленький эпизод сам особенно он любил русский язык и литературу, об этом он сам не раз признавался на летних каникулах, школа преобразовывалась, была не школа, а строительная организация.

Кайреш Коспанович за зимние месяцы уже планировал, кто чем будет заниматься. Старшие классы делились на строительные бригады. Всех мужчин вызывал в кабинет, где уже на столе лежал проект и детальный чертеж строящегося объекта. Здесь он с нами советовался и делал корректировки в проекте. Каждому давал конкретные задания.

Учителя строительного дела были его помощниками: Попов Л.А., Хомяков Б.М., Баукенов Е.Г., Мусин К.Ж.. А мы молодые воспитатели и учителя были его гордостью. Так как мы осуществляли его идеи. В тоже время он учил нас строить, постоянно находился с нами, советуя, как лучше выполнить обвязку дома, как из местного материала: дерева, камыша, глины, без лишних затрат строить дома. Каждому человеку надо прожить в свое время и Кайреш Коспанович достойно прожил это время.

А.Е.Баукенов
учитель Архангельской
Школы-интерната.

ҚАЙРЕШ ҚОСПАНҰЛЫ ТУРАЛЫ ЕСТЕЛІК ЛЕБІЗДЕР

Қойшығарин Наурыз Ақманұлы:

Қайреш Қоспанұлы менің ең сүйікті ұстазымның бірі еді. Өз ортасына өте сыйлы болды. Сабақты өте жақсы беруші еді. Ол кісінің алдынан оқыған көп шәкірттері жоғары білім алып, әртүрлі салада қызмет атқарып жүр. Қайреш Қоспанұлы бүкіл облысқа танымал ұстаз болды.

Отбасы да үлгілі болды 3 ұл, 2 қыз өсіріп тәрбиеледі. Бәрі де жоғары білім алды, қазір әр салада абыройлы қызмет атқарып жүр.

Соңғы алты жылдан бері құда болып сыйластық. Кездескен сайын інісіндей көріп ақыл кеңесін айтып отырушы еді. Төсек тартып, ауырып жатқанда міндеті Қаншайым құдағиымның мойнында болды. Өмірінің соңына дейін бала сияқты күтті. Қаншайым құдағиыма балаларының қызығын көрсін деп тілеймін.

Нұрсипат Мұсақұлы:

Қайреш Қоспанұлымен біраз уақыт бір ауданда қызмет істедік. Қазіргі Шал ақын ауданындағы танымал ұстаз болды. Бір мектепте істемесек те аудан орталығында болатын түрлі жиындарға: партия активі, аудандық кеңестің сессиясы, мұғалімдер конференциясына, түрлі семинарларға бірге қатысып жүрдік. Оқығаны да тоқығаны да мол азамат еді. Кездескен сайын

жылы амандасып, пікірлесіп қалушы едік. Сол жақындығымыз Бескөлге көшіп келгесін де жалғасты. Бірақ Қайрөш соңғы уақытта төсек тартып ауырды. Мен көңілін сұрап барып жүрдім. Ораза айында ауыз ашарға, құрбан айтына, қызының баталарына мені машина жіберіп алғызып отырды. Раиса атты қызы қайтыс болғанда Қаншайым екеуі қатты қайғырды, өзі ауру адамға бұндай қайғыны көтеру оңай болмады. Өзі зират басына бара алмағандықтан мені алғызып үйде дұғасын оқытып отырды. Мен үйіне барған сайын ел жаңалығын сұрап, әңгімелесіп қалатын.

Адамзат бүгін адам ертең топырақ
Бүгінгі өмір жарқылдап, алдар бірақ.
Ертең өзің қайдасың білемісін

Өлім үшін туғансың ойла шырақ дегендей өмірден ерте кетті. Өткен өмірден қорытынды жасап, кейінгі ұрпаққа жазып кетері көп еді, бірақ Алланың жазуы осылай болды.

Барған сайын көріп жүрдім, Қаншайым жан жолдасын жас сәбидей күтті.

Қайрештің жаназасын шығарып, өзінің салдырып қойған тамына, қызының қасына өзінің өсиеті бойынша жерледік.

Өлім деген бір нәубат,
Тірі адамға келеді.
Жаратушы құранда,
Осылайша деп еді
Қалғанға беріп береке

Иманын берсін өлгеннің деп алладан алдының жарығын, артының қайырын берсін деп тіледік. Қаншайым барлық баталарын жасап отырды.

Иманы жолдас болсын, топырағы торқа болсын.

Орал Жанмырзаұлы:

Мен Қайреш Қоспанұлын Бескөлге көшіп келгеннен бастап қана көрсем де сыртынан ертеден білетін едім. Себебі, біз Қаншайымның ата-аналарымен, туыстарымен бірге тұрдық. Сонда күйеу балаларын Қайрешты мақтап отыратын. Әсіресе, Қаншайымның немере ағасы кезінде Жоғарғы Кеңестің депутаты болған, жазушы Мәсфұт Әлімжанұлы Шалабаев Қайреш туралы көп айтатын. Бірге жүрмесек те білімді, ұлағатты ұстаз екенін әңгімелерінен байқайтынмын.

Қайыржан Қалиұлы:

Қайреш Қоспанұлымен аталаспыз. Бір ауыл Қаратал аулының азаматымыз. Қайреш Архангелкада мектеп директоры болып істеп жүргенде біз Бескөлге көшіп келдік, жиі қатысып жүрдік. Арханкелкадан Бескөлге көшіп келгенде де жиі араластық. Кейін ауруға ұшырады. Раиса деген қызы қайтыс болып, ауруын меңдетіп жіберді. Раиса талапты бала еді, өмірі қысқа болды. Әкемнің атын шығарамын деп жүр еді. Қайреш аурудың тағдырын тартты ғой, үйіне жиі барып

денсаулығын біліп жүрдім. Мен келгенде Қаратал көшіп келгендей болды ғой дейтін еді. Аз сөйлеп көп тыңдайтын адам еді. Оқығаны да өмірден тоқығаны да көп еді ғой. Онымен әңгімелесудің өзі бір ғанибет еді, көп білетін. Өзінің туып өскен Қараталын, оның адамдарын қадірлейтін. Осы күні қадірлес ініме дұғамды оқып отырамын.

Сара Шөкенқызы:

5- сыныптан 10-шы сыныпқа дейін Көпей-ағам мен тәтем Қаншайымның қолында тәрбие алдым. Сол кісілер жалғыз маған емес, ауыл азаматтары Қайрат, Мағзұм, Әнуар, Зура, Ажар, Зара, Аманжол, Мінайдар ағайын туыстарға қол ұштарын беріп, қолдан келген көмектерін жасап, жақсы білім алуларына көп көмек атқарды. Сол кісілердің берген тәрбиесі далаға кеткен жоқ деп есептеймін.

Осы ағайын туыстар бәрі жанұялы болып, балаларының немерелерінің қызықтарын көріп отыр. Осындай жақсылықты кім ұмытады, Көпей ағамызды әрқашан есімізде сақтаймыз.

Мейрам Қасенов:

Туып өскен жерім Қаратал ауылы 8-ші сыныпта оқып жүрген кезімде Ленин орта мектебінде марқұм Қайреш Қоспанович мектеп директоры болып істегенде бір өсиеті есімде бүгінге дейін қалды. Жастық кезде не болмайды. Класта бір тентектік жасап Қайреш Қоспановичтің

алдынан бірақ шықтым. Сонда ол кісі бір-екі сөз айтқанда, кіріп кетер жер таба алмай сасқалақтадым. Міне, сонда ғана мен ұстаз деген кім екенін, қандай жауапкершілік атқаратынын білдім. Сонда ол кісінің айтқаны бір ақ сөз «Мейрам, саған оқу керек, қашанғы малай болып жүресіңдер». Бұл сөз маған арқа болды деп есептеймін. Алла жазып Кубаньда жоғарғы оқу орнын бітіріп келгенсін, Қайреш Қоспанұлының үлкен ағасы Шөкеннің үлкен қызы Сараға үйлендім. Сонда Қайреш (Көпей аға) менің ағам Имаш екеуі біздің үйлену тойымызда жастарға: ден-саулықтарың мол болсын, балаларың көп болсын, ұайымдарың жоқ болсын деп бата берді. Сол екеуінің айтқан баталары періштенің құлағына шалынып, біз де міне көп балалы ата-ана болып отырмыз.

ҰСТАЗ ТУРАЛЫ БІРЕР СӨЗ...

Сонау елуінші-алпысыншы жылдары біздің ауылда, тек қана біздің ауылда емес, жалпы ауылдық жерде жергілікті басқару органдарымен бірге көрінетін ерекше тұлғалардың бірі-мұғалім. Біз мұғалім дегенді үлкен әріппен бастап айтатын едік.

Әуелгі бірінші класта (мен сынып дегенді түсінгім келмейді) Мұхамедия Абишев, одан кейін Қожабек Сүлейменов, Қапаш Құрманғалиев оқытты. Бізде география пәнінен сабақ беретін.

Гумарова Мариям апайдың: Картаны солдан оңға қарай жылжи қарау керек, арал мен түбектің айырмашылығы, меридиан мен параллельдің түсіндірмесін осы елу жыл асса да қайталап айта аламыз.

Мұғалімнің төбесі көрінсе, қыстыкүні аязда топтаяқты қызара-бөртіп, буымыз бұрқырап ойнап жатсақ та, тоқтай тұрып, малақайымызды алып сәлем беретінбіз. Әке мен шешеден кейінгі өмір бойы қарыздар болатын тұлға ұстазың. Ол кісілер соған ылайықты болатын.

Біздің балалық ойымызша мұғалім деген тамақ ішпейтін, үстіне бір шаң жуымайтын періште сияқты болып көрінетін. Сабақ үстінде пысылдаған біздің деміміз, бордың тақтаға тиген тырсылы, мұғалімнің қоңыр салмақты дауысы ғана естілетін. Олар тек кластың есігін ашып кірген жоқ, олар өзімізді баурап, жан-дүниемізге бағдар беріп жетектеп ала кететін, балалық қиялымыздың өрісін өсіріп алға талпынтатын.

Кейіннен Ленин орта мектебінде біздің ауылдың балалары білім жөнінен басқалармен тепе-тең тұратын, кей-кездерде өз талантымен көзге түсетін. Амандық Абжановты бәрі «әдебиетші» дейтін. Рас, есейе келе ол білікті журналист болды.

Жылкелді Мұқанов жанып тұрған от болса, Шияп Садықов пен Ғазез Жақин - салмақтылық пен сабырлылықтың эталоны болатын. Сол ұстаздардың қайсысымен өмір мені толқындай

бірнеше рет кездесуге тура келді. Бәрінен жақын болып бауырына басып кеткен - Қайреш ағамыз болды.

Қаратал мен Социал баяғыдан арасында қыста-шанасы, жазда-арбасы дамыл таппайтын, жолдарын шаң, қар баспайтын, аралас-құралас, құдандалы ел болып жататын. (қазір де солай). Содан тағдыр айдап Бескөлде көрші болдық.

Қайреш ағамыздың ерекше бір қасиеті адамды өзіне бауырына басуға дайын тұруы.

1962 жыл. Шілде. Ленин орта мектебін тәмамдап оқуға кетуге дайындалып жатырмыз. Ой әр саққа жүгіріп, үйдегілер: «Алысқа барып қайтесің, осы Қызылжарға бара салсайшы», - деді. Соған мінездеме дайындап, Қайреш ағайымызға кірдім. Даланың мый қайнаған ыстығына қарамастан, ескі корпуста (қарағай бөрене, кейіннен 99-шы жылдары өртеніп кетті) қоңыржай кабинетінде мені қарсы алды. Орнынан тұрып, - Кел, төрлет, - деп өзі де орындығын жылжытып жаныма жақындады.

Қағазды олай да, бұлай да төңкеріп қарап:

- Иә, сонымен, мұғалім болғың келеді ғой? Мен үндеместен басымды изедім.

Кенеттен: - Сен өзін осы мектепті күміс медальға бітіруге лайық екенсің ғой, - деді.

Өттеген-ай, мынау географияны қайтадан тапсыруға болатын еді ғой. (география менің жақсы көретін пәндерімнің бірі болатын.)

Орнынан атып тұрып, әрлі берлі жүріп, мығым, тортпак, тығыршық денесімен тез айналып, қалың касты ойлы қой көздерінің астынан маған сүйкімделе қарап:

- Серікбай, ақылымды ал. Әне Болат (Құсайнов) Алматының нархозына бара жатыр. Сен оны алыс десең, мына Ақмолаға, ауылшаруашылық институтына бар. Жаңадан экономист дайындайтын факультет ашылып жатыр. Ол жұмыс-перспективасы мол. Бізге де бір бастық керек қой деп, - арқамнан қақты.

Сол кісінің сөзі, жолдамасы-өмірлік жолдама болды. Он жылдай экономист, қалған уақытта әртүрлі басшы қызметте, отыз бес жылдай ауылшаруашылық саласында еңбек етіп келемін.

Кұдайға шүкір, әртүрлі заман, уақыт болып жатыр, бірақ алған мамандығыма өкінбеймін.

1996 жыл. Қоңыр күз. Бескөл. Гүльназия екеуміз аула ішінде жүргеміз. Таныс дауыс:

- Өзіміздің Серікбай мен Гүльназия екен ғой.

- Қарақтарым, қоныстарың қайырлы, іргеміз бір-бірімізге құтты болсын. Мынау ұйіміздің ол-пұлын бітірген соң біз де келесі жылы келеміз ғой, - деді.

Қаз-қалпы өзімнің мұғалімім. Қайреш ағамыз, Қаншайым жеңгеміз. Көп кісі біле бермейтін шығар, көрші болып байқағаным, құдай берген табиғи ұйымдастыру қабілеті әрбір үлкен-кіші істен байқалып тұратын. Атамыз айтқандай «мәттағамдағы».

Ауланың ішінде қой, сиыр, тауық жүріп өтсе де, бір қылтаң көрінбейтін, айыр-күрек өз орнында, балтасы саптаулы, қаптары-қаптаулы тұратын. Үйдің архитектурасын қора-қопсының орналасуын өз қолымен сызып орнатты ғой.

Кезінде маған басқа мамандыққа бар дегенде, өзінің түп көңілінде шаруашылыққа деген икемділік, ел басқаруға деген қабілеттілігін толық іске асыра алмадым деген арман болған шығар-ау...

...Өмірінің соңғы күндерінде бірнеше ай, жүздеген күндер төсек тартып жатса да, көңілін сұрай барғанда, барлық жаңалықты сұрап, ел-жұрттың амандығын-тиыштығын тілеп отыратын.

- Патшамыз аман болсын. Ана-мына бәрі айта береді ғой. Бір үйдің өзінде қаншама проблемалар бар. Еліміз әлі жас, қарманған қарап қалған жоқ қой, - дейтін.

Осылай көз алдымда-қарманған, тырмысқан, жігерлі де еңбекқор, ұлағатты ұстаз тұрады.

С. Елемесов

экзаменам. Кайреш Коспанович часто бывал на открытых уроках в нашем классе, его волновал вопрос квалифицированных кадров на селе - зачастую в школах преподавали бывшие выпускники школ. Кайреш Коспанович создал благоприятные условия для нашей учебы, именно для преподавания в выпускном классе он собрал квалифицированных учителей.

Много сил Кайреш Коспанович отдал физическому воспитанию детей. С его приходом начал строиться спортивный комплекс. Были оборудованы футбольное, волейбольное поля, спортивный зал.

Я ходил в школу с лесхоза, село Ровное. Этот населенный пункт находился в 3 км от села Кривощеково, центральной усадьбы совхоза «Заря». Училось нас с этого села 25 человек. Возили учеников летом на открытой грузовой машине, а зимой на тракторных санях. Директором лесхоза был народный акын Северо-Казахстанской области Нуртазин Ахметжан Нуртазинович. Благодаря встрече двух директоров, лесхоза и школы, лесхоз выделил для перевозки школьников автобус. Во всем чувствовалась его забота об учениках, преданность к своему делу.

После успешной сдачи выпускных экзаменов, по наставлению и совету Кайреш Коспановича и директора лесхоза Нуртазина А.Н. я поехал поступать в Политехнический институт города Алматы.

И сейчас, спустя годы в сентябрьский праздник знаний, видя нарядных школьников несущих большие букеты цветов, в памяти всплывают воспоминания о моей родной школе, об учителях, встречавших с улыбкой у классной двери, о Кайреше Коспановиче, дающим нам, выпускникам в жизнь свое «отцовское» наставление.

М. Жантлеуов,
заместитель директора
РГП «Есіл су».

ВСЕ НАЧИНАЕТСЯ С ЛЮБВИ

“Все начинается с любви: и озарение, и работа” писал поэт Роберт Рождественский. Для Коспанова Кайреша Коспановича школа начиналась с любви к детям, педагогам.

Это я могу утверждать, так как почти 6 лет проработала в Кривошековской средней школе, где директором был Кайреш Коспанович.

В 1973 году по направлению приехала в данную школу, сразу бросилась в глаза в школе светло, безукоризненная чистота, центральное отопление словом, современная сельская школа.

В тот момент, конечно, я не понимала, что судьба послала мне счастье работать с опытным, умным, принципиальным руководителем. В коллективе сложилась доброжелательная, но в то же время требовательная атмосфера. Мы, молодые

учителя, были поставлены перед необходимостью постоянного расширения и углубления знаний. В школе были созданы и хорошо оборудованы учебные кабинеты литературы, истории, физики и химии, начальной военной подготовки, географии, биологии и школьная библиотека. Кайреш Коспанович очень много внимания уделял учебно-материальной базе школы.

Директор школы постоянно проверял работу по организации шефства высококвалифицированных мастеров педагогического труда над молодыми педагогами, часто сам посещал наши уроки, очень корректно давал советы. Большую работу проявлял о создании необходимых бытовых условий для молодых специалистов.

Учебная деятельность учащихся была непосредственно связана с производительным трудом. Отличный пришкольный участок, летом работала школьная производственная бригада. Когда работал Кайреш Коспанович большое развитие получило самодеятельное художественное творчество. Кружками и коллективом художественной самодеятельности охвачены были все школьники и учителя. Жить было очень интересно.

Для развития познавательных интересов мы организовали факультативные, кружковые занятия, развернули краеведческую работу. Мы знали всех ветеранов войны с Кривошеково, передовиков

производства, первых целинников. Был создан небольшой школьный музей.

Наши школьники были победителями районных, областных олимпиад.

Кайреш Коспанович находил время беседовать с каждым учителем отдельно о его работе, знал сильные и слабые стороны каждого педагога. Он уделял большое внимание деятельности интерната, бытовым условиям воспитанников.

Под руководством Кайреша Коспановича велась содержательная и разнообразная по формам воспитательная работа. Проводились школьные вечера в каждую неделю, почти еженедельно спортивные соревнования. Школа работала почти круглосуточно.

Помню, как-то приехала из ЦК комсомола проверка в школу и представители были очень удивлены, когда мы сказали, что нет среди школьников ни одного случая правонарушения и сколько-нибудь серьезных нарушений правил поведения учащихся, внутреннего распорядка школы. Творческая атмосфера в коллективе благотворно повлияла на учащихся, способствовали выработке у них ответственного отношения к учению, повышению воспитанности.

Удивительная трудоспособность Кайреша Коспановича его энергия, энтузиазм, четкость мысли, организаторский талант, постоянное стремление к совершенствованию заражали всех членов педколлектива. Мужчины, работающие в

школе, постоянно что-то строили, переделывали, учителя и дети постоянно в кабинете что-то переоборудовали.

В школе часто проводились политинформации для учащихся старшекласников и учителей. Учителя школы читали лекции родителям учеников, среди односельчан.

Кайреш Коспанович сам участвовал в различных конференциях. Вопросы формирования мировоззрения учащихся, развития их творческого мышления, интересы к учению, приобщения школьников к мировой культуре захватили его интересы.

К любой работе относился очень серьезно, вдумчиво всегда стремился проникнуть в самую суть проблем. Его лекции и выступления привлекали научной строгостью, честностью, ясностью, вместе с тем необычной простотой изложение вызывало у аудитории живой интерес.

Кайреш Коспанович очень серьезное внимание уделял созданию творческого, работоспособного учительского коллектива. Работали тогда вместе с ним такие прекрасные педагоги как Веселова Валентина Андреевна, Брусенко Лидия Андреевна, Коломиец Анатолий Иванович, Коломиец Глира Кабиевна, Давыдова Дина Ивановна, Картавская Александра Ивановна, Картавский Николай Тихонович, Ботанина Марья Иосифовна, Летушова Лидия Августовна, Хромова Анна Ивановна,

Мусина Жұмағыз Мөгебаевна, Мусин Касым Жахинович, Хромов Андрей Андреевич и другие.

Умело проводил педагогические советы, любой сложный вопрос рассматривался с различных точек зрения, выносились объективные принципиальные мнения. Яркий, живой, энергичный, мудрый руководитель создал все возможности для реализации способностей каждого члена коллектива.

Кайреш Коспанович владел величайшим искусством работать не только с педколлективом, он умел пробудить у учащихся интерес к знаниям. Пытался раздуть в душе детей огонек доброты, порядочности, честности, верности, любви. Народная мудрость гласит: “Тот, кто творит умного и доброго человека, тот самый искусный мастер на свете”. Был умелым, хорошо знающим свое дело педагогом т.е. мастером с большой буквы.

Кайреш Коспанович был хорошим отцом, боготворил собственных детей, любил искренне свою жену. Патриот, человек высокой культуры, огромной работоспособности отдал все свои силы, талант школе, детям, учителям, народу.

Работая с Кайрешем Коспановичем я поняла, что мало получить учительский диплом, приобрести навыки преподавательской работы. Надо владеть еще величайшим из искусств искусством любить детей. Кайреша Коспановича окружали разные ученики: ершистые и послушные, смешные и

серьезные, но он всех ценил, понимал, проникался уважением к ним, тем самым находя путь к сердцу каждого школьника.

Незаурядный педагог и неустоимый труженик и хороший человек таким остался Кайреш Коспанович в памяти всех, кто работал вместе с ним.

Уйдет в небытие многое, ничто не вечно под луной, а о хорошем педагоге будут помнить.

Память и любовь это награда Кайрешу Коспановичу.

К.Р. Жандосова
учитель физики школы № 8

ЕҢБЕК ЕТУГЕ ҮЙРЕТЕ БІЛГЕН ПЕДАГОГ

1966 жылдың жазғы жайлы да шуақты күндерінің бірі дәл кеше ғана болғандай көз алдымда. Ленин ауылының ортасында кең ауланың ішінде ағаштан салынған, сол кезде біз үшін ең үлкен мектеп болатын.

Бірінші сабақтың соңына қарай, «Сені директорға шақырады» - деп бір оқушы келді. 9"Б" сыныбының оқушылары да, мен де сезіктене қалдық. «Интернатта бірдеме болып қалды ма?» деген ой мазалады, себебі қыздар интернатының председателі болатынмын.

Ақырын басып, рұқсат сұрап директордың кабинетіне кірдім. Шағын бөлмеде Қайреш Қоспанұлы өзі ғана отыр екен. «Сәрсенбаева Әлия сен боласын ба?» - деді. Менің үрейленіп тұрғанымды көргесін бе, әйтеуір, сәл ғана жымыып, мән-жайды баяндады. Ол кезеңдерде оқушы қауымы «директор» деген сөзден қорқады, «шақырып жатыр» десе одан әрмен қорқамыз. Сондықтан болар сезімді қорқыныш билеп тұрғанда директор өзі айтқасын, сенбеске амалым жоқ, сенейін десем, түсіме де кірмейтін жағдай. Өткен жазда Қабден ағайдың машинасы кузовында Сейітқожин Кәкімжан мұғалімнің басқаруымен шағын ауыл Социалдан Петропавлға саяхатқа барып қайтқан болатынбыз. Ал мен үшін сол күні «Бес күнге Мәскеуге барасың», - деген қуанышты хабарды айтып отырған Қайреш Қоспанұлының сәл жымыған кейпі менің жадымда мәңгілікке қалды деп ойлаймын.

Құрамында 25 оқушы, 2 мұғалім бар біздерді Қайреш ағай сәтті сапарға шығарып салған болатын. Балауса жастық шағымызға жарқын үміт отын жаққан, жан дүниемізге ілгері буынның алдында борыштық, сезімін сепкен жауапты сапарды ұйымдастыру оңайға түсті-ау деп ешкім ойламайды. Бұл, әрине, қайратты, қажымайтып ерлер ісінің бір көрінісі деп түсінген дұрыс болар. Қайреш ағаның қолынан аттестат алдым.

Кейін оқу бітірген соң Кривошеково орта мектебінде екі жыл жұмыс істедім. Жандосова

Күлтай Рымжанқызы физикадан, мен математикадан сабақ береміз. Сабақ бір ауысымда болады, ал біз болсақ 7-8, кейде кешкі 10-ға дейін сол мектепте боламыз. Үйге қайтар жолда Қайреш Қоспанұлымен жиі кездесіп қаламыз. Себебі ол кісі мектепте түнге дейін жүреді. Сонда бізге айтады: «Мен осы екеуіңе ризамын, еңбек жолын осылай бастау керек, «Басы қатты болса, аяғы тәтті болады» деген мақал естеріңде болсын».

Қайреш Қоспанұлы тынымсыз еңбек еткен, еңбек етуге үйрете білген, бүгінгім жетеді демей, ертеңгіге талпынған қажымас ер, азамат тұлғасында есімізде қалды.

Үйретуден жалықпаған,
Заманында шалықтаған.
Өмірінде ешқашан
Қиындықтан қорықпаған,
Айбатына қайраты сай,
Тұлғасына пішіні сай.
Қажымаған қайсар ер
Топырағың торқа болсын Қайреш ағай.

А. Сарсенбаева,
Петропавл гуманитарлы-техникалық
колледждің оқытушысы, кафедра
меңгерушісі

АҚЫЛДЫ ҚАМҚОРШЫМЫЗ ЕДІ.

Атамыз Қоспаннан тараған балаларының ішінде алғаш жоғарғы білім алған ең кенжесі ағамыз Қайреш еді. Үш бірдей ағасы Ұлы Отан Соғысына аттанды олар: Бікан, Шөкен, Салық. Сондықтан Қайреш ағамыз өмір тауқыметіне жастайынан араласты, 12-13 жасынан колхозда жұмыс істеп, қағаз танитын елде ешкім қалмаған уақытта ауылда учетчик болған. Ол жастығына қарамастан ерте есейді, үлкен ағаларымыз өте шаруақор бала деп ат қойыпты, Илиасқа (Қоспан атамның туған інісі) тартқан деп айтады екен. Атамыз Қоспанның туған екі інісі болған: Ілиас пен Абдрахман. Кіші Абдрахман жастайынан сәнқой, сәнді киініп, жақсы ат, жарқылдаған ер-тұрманымен, жастардың, қыз-келіншектердің ойындарында жүріп, шаруашылыққа аса қарамайды. Заманының сал жігіті болыпты.

Ал, ортаншы інісі Ілиас атамыз кішкентайынан қолынан күрек түспеген, есейе келе қолына балта ұстап, бүкіл туыстарының қамын ойлап, құрал-саймандарды: айыр, тырнауыш, күрек жасапты, бүкіл үлкендердің де, бала-шағалардың да шашын, тырнақтарын алып, отын, шөп дайындау, науқаны, қонақ келсе мал сою сияқты істер сол кісінің үлесіне тиген көрінеді.

Ал, атамыз Қоспан (үлкені) жастайынан дінге жақын, сауатты молла болған. Сөзге сараң, өте жуас күні-түні оқитыны құран, бес уақыт намазын

еш қаза қылмаған адам. Үкіметтің дін адамдарына қарсы тұрған уақытында да құдай жолынан еш таймаған кісі еді. Атамыз түнде қатты ұйқыда жатқан уақытында да, өңіндегідей қатты дауыспен құран сүрелерін (аяттарды) оқитын. Оны өзі білмейді, ал біз балалар оянып кетіп, тыңдап отыратынбыз.

Үлкен баласы Бікан Ленин колхозында басқарма болып жұмыс атқарады. Сонда атамыз баласының үйінде күндіз болып, кешке сол үйге қонбай, қызы Күлзипаның үйіне барып жататын. Себебі, ол кезде колхозда гостиница (қонақ үй) деген болмайтын.

Ауданнан келетін бастықтар көбіне колхоз басқармасының үйіне келіп қонатын. Сонда қызының үйіне түнде кетіп қоюның себебі, ұйқтаған уақытта тағы да діни аятты өңіндегідей оқып қалсам, ауданнан келген бастықтар естіп қалып, балама (Біканға) бір зияным тиіп кетер деп сақтанған түрі екен. Қазақтың әдемі салтының бірі ағаның, не інісінің баласын баурына салып алу, өсіріп-тәрбиелеу. Бұл ағайын арасының татулық сыйласуға, тамаша, маңызды әсер етеді ғой. Сондықтан да шығар, Қоспанның Шөкен деген баласын кіші інісі Абдрахман бауырына салып, өсірген, ал Кенжесі Қайрештің “шаруақор бала” болып өсуіне, ортаншы інісі Ильястың тікелей тәлім-тәрбиесі әсер еткен. Діни ұғымдарды жақсы біліп, бойына сіңіру, адалдықты, қайырымдылықты жас кезінен қолынан келген жақсылығын ешкімнен аямауы, бастаған ісіне т и я н а қ т ы б о л у ы , ә д і л д і к т і

қанына сіңіруі, әкесі Қоспаннан қалған (өзі аға дейтін) дәстүр еді.

Біз үшін асыл тұлға-әжеміз еді. Әжеміз Бибіғам Жандаулетқызы өзіміздің Қаратал ауылының тумасы, 1891ж. туып, 1977 жылы 86 жасында дүниеден өтті. Атамыз Қоспанға 13 жасында тұрмысқа шығып, шаңырақ ішіндегі татулық өмірдің арқасында балалы-шағалы болып, өрісі көбейіп, тамырын терең жайған ана еді. Бікан, Шөкен, Салық, Қайрөш, Күлән, Күлзипа атты ұл-қыздары ер жетіп, шаңырақ көтерді.

Мен әжемнің үлкен немересі болғандықтан мені бір жастан асар-аспаста бауырына салып, өзінің кенже баласындай тәрбиелеп өсірді. Әжеміздің өзімен тетелес он бес шақты абысындары болды. Міне, сол абысындары (маған бәрі әже) бірімен-бірі өте тату, кішіпейіл, қайырымды болды. Бала болсам да осындай көп әжелердің бір-бірімен ұрысқанын естіген де, көрген де емеспін. Менің әжемді сол маңайдағы абысындары дәу келін, ал басқа туыстары Би апа деп атайтын. Заманның ауырлығы мен жоқшылықтарына төзіп, әрқашан өзін ерекше таза ұстай білген адам еді. Басына киетін жаулықтары, кимешектері, үстіндегі қамзол, көйлектері ерекше жарқырап, ақ шағаладай кірсіз болуы - әжеміздің өте таза кісі екенін білдіруші еді. Әжемнің осы қасиеті біздің отбасымызға да дарыды. Үй іші өте таза, әр нәрсе өз орнында тұратын еді. Біздің үйдің ауласы да ине

табылатындай тазалықта болатын. Әжем жасынан өте қайратты, күш-жігері мол, дінімізге жанымен берілген кісі еді. Қымызды дайындау кезінде, жас биелерді саууға, әсіресе, асауларды, менің әжем ғана үйрететін.

Ертеректе ауылымыздың ойын-тойында балуан күреске де түсіп, талай жігіттердің жамбасын жерге тигізіпті. Атамыз Қоспан дінге берілген, молла, бес уақыт намазын қате қылмаған, жаратылысынан сабырлы, жуас, кісі еді. Ол кісінің бойына сіңген қасиетінің бірі, - дін жолынан таймады, екіншісі аңшылық еді. Атамыздың биесін ерттеу, бүркітті баптау, итін күту бәрі әжеміздің міндеті болатын. Аңнан келген атамыздың сақал-мұртына қатқан мұзды аршу, аттан түсіру, үйді жылытып, пештің жанына көрпе төсеу, ыстық тамағын дайындау бәрі әжемнің міндеті, атқаратын дайындау ісі болатын. Көбіне атамның әкелетін аңы қоян, оны 15-20-лап әкеледі. Әжем сол қояндарды, маңайдағы ағайын-туғандарға бөліп беретін.

Ұлы Отан соғысы жылдары атам мен әжемнің үш ұлы Бікан, Шөкен, Салық, әскерге алынып, соғысқа аттанды. Күні-түні аллаға жалынып, көздің жасын көл қылған, атам мен әжемнің тілегіне орай екі ұлы Бікан, Шөкен соғыс біткесін аман-есен елге оралды. Салығы Польша жерінде 1944 жылы опат болып, Варшава қаласындағы соғыс құрбандары зиратында жерленді.

Міне, осындай қиын қыстау заманда әжем бас болып, жалғыз сенері көпей баласы Қайрешпен бірге отырып, аянбай еңбек етті, бала-шаға, келіндерін жүдетпей аман сақтауда - әжемнің еңбегі зор болды.

Аллаға шүкір,соған да қуанамын, мақтаныш етемін әжемді. Әжем марқұмның маған деген жүрегінің шын берілгенін, ешқашанда ұмытпаймын, ол бір айтып жеткізе алмайтын үлкен сезім ғой.

Әлі үйленбеген кезім, жас болса 21-22 келіп қалған кез. Студентпін, жазғы демалыс кезінде елге келемін. Сонда әжем төр үйдің ортасына мамық құс төсек, таза жастық салып қояды. Түн ортасында көрпемді жамылып болғанда, әжем өз төсегінен түсіп, менің аяғыма келіп, аяғымды екі төсінің ортасына басып мен ұйықтағанша жатпайтын еді. Не қылған мейрімділік десейші. Сүйкімді әжемді мен қалай ұмытармын, қайда жүрсем де, өзі үйреткен 3-4 аятымды оқып, бағышлаймын, тек сауабы тисін!

Бірде Қайреш ағай екеуміз әңгімелесіп отырғанбыз, оның әке-шешесі, яғни менің ата-әжем туралы бір әңгіме басталып кетті. Сондағы Қайрештің айтқан сөзі әлі есімде.

- “Әй, Төбкен деді, маған қарап, - қаншама бала тәрбиелеп, мұғалім болсам да,бір жаратушы күш, алланың бар екеніне, күмәнсіз сенемін, - деді. - Өзің карашы, деді тағы да, - Менің ағам (әкесі) сенің атаң, нағыз құдайы жуас, аузынан өмір бойы

жаман сөз шықпаған, ешкімге қиянат істемеген, өзінікінен айрылмаса, біреудің ала жібін аттамаған, от басында да дауыс шығарып өктеле сөйлемеген, құдайдың бір пәк пендесі. Міне, осындай кісіге менің анамды, алланың бұйыртуы, таңданарлық іс емес пе? Әкеміз жуас, оған, қайратты, жігер күші мол, адамгершілік пен әділдіктің қасиеттерін бойына сіңірген анамды бір от басында табыстыруы нағыз алланың бар екенін дәлелдей түскендей емес пе.

Енді міне, осындай от басынан, аллаға шүкір мен мақтанатындай ағаларым, апаларым бар. Барлығы да еттері тірі, пысық, өздерінікіне өздері ие, бәрі де жақсы от басы болды, елдерінің қадірлі, сүйкімді азаматтары болды. Ал егер, атаңның мінезіне сай, қосылған әйелі де сондай былжыраған жуас болса, олардан қандай ұрпақ күтуге болар еді?” дегені бар.

Соғыс біткелі екі-үш жыл болса да, оның зардабы жазыла қоймаған кез, халықтың тұрмысы бірде жетіп, бірде жетпей, жатқан уақытта ойда жоқта Илиас атамыздың үйі өртке шалынып, түп орнымен күйіп кетті. Міне, сондай ауыр жағдайда, күндіз колхоз жұмысы, түнде сол атамызға баспана салып беруде Қайрештің орасан еңбегі сіңді. Нағыз туысқа, ағайынға деген қайырымдылығы, жанашырлығы ел аузында аңыз болып қалды.

Елдегі қолынан іс келеді-ау деген екі-үш ақсақалды ұйымдастырып, түнде айдың жарығымен сол үйді салып беріп еді. Ол кезде

“пилорама” деген жоқ, соған қарамастан өзінің ептілігімен, ерекше шеберлігінің арқасында есік, терезе, көсек, рама дейтін үйге керекті жабдықтардың бәрін өз қолымен Шөкен ағасына да Қараталда үй салды, ағасы Біқанға да алты бөлмелі ағаш үй тұрғызды. Бұл үйді ағасының зейнеткерлікке шығар алдындағы тартқан сыйлығым еді деп айтушы еді.

Ағайын-туғандарға осындай қайырымдылығы мен қамқорлығы ерекше өнегелі іс еді. Жастайынан бойына дарыған қасиеті, бастаған істі тиянақты етіп бітіру, кімге болса да үлгі боларлық. “Әттең, жасым ұлғайыңқырап қалды, жастау болсам құрылыс институтына түсіп, кемінде прорабтың мамандығын алып шығар едім”, - деуші еді.

Зарядағы Кривошекова орта мектебінде директор болып істеп жүрген кезі. Совхоздан орта мектепке бір ескілеу машина алды. Сондай машиналар Сергеев ауданының әр он жылдық мектептерінде болды. Бірақ ескі машинаны жөндеу, шамалы еңбек ақыға шофер табу оңай жұмыс болмайтын. Сол машинаға, бір шофер тауып, күрделі жөндеуден өткізді, оны мектептің жұмысына да, кейде жұмыстың қызған, әсіресе егін орағы кезінде совхоз да пайдаланатын. Арасында ел тойға немесе бір батаға да сұрап алатын. Ондай да, нағыз мұқтаждық пен сұраған адамдардың бетін қақпауға тырысатын.

Осы совхозда бас есепші болып, Усбанов Сибан деген жігіт істеді. Қайрештен жасы кіші

болғасын “аға” дейді, ал Қайреш оны “іні” деп жүретін. Бірін бірі сондай сыйлайтын, көңіл жақын азаматтар. Бірде бас есепші Сибан: - Қайреш аға, маған машинаңызды берсеңіз, барып келетін жерім бар, еді дейді. Бұл машинаның моторын жөндеп, обкатка жасап жатқан кез, әлі жүруге ертерек болатын.

Сонда Қайреш оған қарап отырып әзіл-шыны аралас: “Уай, інішек, совхоздың бір деген бас есепшісінің, қарамағыңда совхоздың автокөлігі, онда ондаған машиналар бар, сен менен машина сұрайтындай мұқтаж емессің ғой, мына қылығыңа қарағанда сен тағы да сұраудан тайынатын жан емессің. Сен он рет машина сұрап, бетінді қайтармай, он рет берсем сен риза боласың, мені мақтайсың. Ал, он бірінші рет сұрағанда мен саған машина бермесем, сен маған реніш білдіріп, сыртымнан болса да жамандайсың. Ол шындық. Сондықтан он рет мақтау алып, он бірінші рет жамандау алғанша, мен осы бірінші сұрағанда саған машина бермейін деп отырмын”, депті.

Күзгі уақыт, мал қамайтын уақыт жақындап қалған кез. Малқораның есігінің бір тақтайы түсіп қалып, соның орнына тақтай дайындап қағып жатқанмын. Әлгі дайындаған тақтайым өте кепкен, әйтеуір 4-5 шеге қағып, бәрі майысқасын, солай қалдыра бердім, соңғы шегені қағайын деп жатқанымда Қайреш ағай, менің жанымға келді. Мен оның маған қарап тұрғанын байқамай, әлгі соңғы шегемді қағып жатып, тағы майыстырып

алдым. - “Уа, Төбкен, амансың ба, мынауың не істеп жатқаның”; деді. Мен ол кісіге күле қарап, амандасқаннан кейін; осылай есікті жөңдейін деп едім, бірақ мына шегелерді қағып едім, майыса береді, - дедім. “Бауырым-ай осыншама шегені бір жерге қағып, майысқанда-рын солай қалдырғаның, қолынан түк те келмейтін еріншектің, не жалқаудың ісі, қаға алмаған, майысқан шегені қайта суырып алып, оны түзетіп қайта қағуға болады ғой” деп, менің қолымнан балғамен тістеуікті жұлып алып, барлық шегені қаққан жерінен суырып алды да, түзетіп-түзетіп, мен қаға алмаған шегелерді тақтайға, қаға бастады. Жұмыстың үлкен-кішісі болмайды, бәріне де жауапкершілікпен қарау керек, өз істеген ісіңе өзін қуанатындай болу керек”, деп, маған шын ықыласымен күлімдеп қарағаны әлі көз алдымда.

Тобыл Қоспанов.

ӘРҚАШАН ЖҰМЫСТЫ БІРІНШІ ОРЫНҒА ҚОЯТЫН

Нағашым Қайреш менің 6 жасымда біздің елге Ленин орта мектебіне мұғалім болып келді. Әлі есімде шешем Күлзипаның қуанғанын, мақтаныш тұтып, маған, елдегі ағайындарға: - “Біздің Қайреш мұғалім, сабақ беретін болды”, - деп түсіндіретін.

Мен екі-үш күн өткесін мектепке нағашымды іздеп бардым. Мен өзім ата-әжемнің бауырында өстім де нағашы жағындағы туыстармен салқындау болатынмын. Бірақ нағашыларыма деген сезімім өзгеше болатын.

Мектепке кіріп, залда аздап тұрып тыңдасам нағашымның дауысы бір кластан айқын естіліп тұр екен. Мен кластың есігін ашып едім, көзіміз екеуміздің кездесіп, әжептәуір ашылған есікте тұрып қалдым.

Нағашым оқушыларды ескертіп, маған қарсы есіктің сыртына шықты. Мені қолына көтеріп, күлімсіреп, ай жарайсың жиенім, мені іздеп келдің бе? Жүр деп класқа жетектеп кіргізді де артқы партаға отырғызып қойды. Өзі сабақты жалғастыра берді.

Сондағы маған қараған өте жылы көздері әлі есімде. Маған класқа кіргесін бәрі қызық, ол кісінің класта жүргені, сабақ түсіндіргені. Сабақ біткесін мені Қайреш нағашым бірсыпыра жерге дейін шығарып салды.

- Келер жылы мектепке өзім әкелемін, кәзір үйге бар, мен кешке сіздің үйге келемін, - деді.

Сөйтіп келер жылында нағашым өз қолымен жетектеп мені 1 класқа апарды.

2 класты мен әкемнің інісі Дүйсе Әбілевпен Жаңажолға бірге көшіп, сол ауылдың мектебінен оқыдым. Сонда 7 клас бітіргесін қайтадан әкем қолына келіп, 8 класқа Ленин орта мектебінде оқыдым. Ленин орта мектебінде мен нағашым алдынан сабақ оқыдым, орыс тілі, литература пәнінен. Менің жалпы оқуымды ол кісі бақылап жүрді, әр уақытта тәртіпке шақыратын. Екеуміз бірге күнде дене шынықтыратынбыз. Менің ағам Дүйсе (ол кісі математик) екеуі бірін-бірі өте сыйлайтын. Біріне-бірі қонаққа барып сыпайы әңгімелесіп, сыйлайсушы еді.

Кейін Қарағандыға оқуға түстім. Мен институтқа оқуға түсті дегенде нағашым шексіз қуанды. Қарағанды өзінің оқып білім алған жері. Мен студент болғаннан кейін менімен өзімен теңдес адамдай сөйлесетін болды, бірақ әлгі үйрету, тәртіпке шақырып отыру ол кісі үшін міндет сияқты болатын. Демалысқа келгенде Қаншайым жеңгеміз екеуі мені әр-әр уақытта үйіне қонаққа шақыратын, балаларымен жақындатып отыратын. Оқу бітіріп, мен құрылыс инженері болып елге қайттым. Сергеевқада “ПМК”-да мастер болып орналасып, кейін сельхозуправлениюге бас инженер болып ауыстым.

Нағашым ол кезде Кривошеково мектебінде мектеп директоры болып қызмет істейтін. Алғашқы қызмет істеген мектебі ескі барақ сияқты болды. Енді ол кісінің ойы осы “Заря” совхозына типтік жобадағы мектеп салдырту болды.

Сонымен ол кісі, маған: - Дулат, мектеп салуға ақша бөлдіру сенің қолыңнан келеді, көмектес, әлгі жобалаушыларыңды әкелсейші, санитар-эпидемстанциядан қағаз алуға көмектес. (мектеп ескі оқу оқуға жарамайды, санитарлық жағдайы келмейді деген сияқты). Байқаймын совхоз директорымен де жаман емес сияқтысың, - деді.

Сонымен мектеп салуға нағашымның келгіштей беруімен ұлықсат алынып, үкіметтен ақша бөлдірттік. Мектеп салғанда ол кісі бос уақытын сол құрылысқа жіберді. Қалай салынып жатыр, қалай қымталынды, не керек, мектеп бұйымдарын сатып алғанымызда ішінде өзі жүрді. Сөйтіп Кривошеково жаңа мектебі сылынып бітті, оқушыларды қабылдады.

Нағашым өзіне де, туыстарына да, маған да талап қойғыш болды. Ол кісі үшін тәртіп, тазалық, жұмыс бірінші орында тұратын.

Мен үйленетінімді алдымен нағашыма айттым. Алатын қыз сіздің алдыңыздан оқыған аты Әлия дегенімде ол кісі:

- “Шәріпова ма? деді. Ай жарайсың жиенім, ол бала менің алдымнан оқыған. Барлық балалар мұғалімнің есінде қала бермейді. Есінде жақсы оқитын, тәртіпті, немесе тіпті тәртіпсіз,

бұзықы нашар оқитындарда қалады. Ал, Әлия мен Ғалия Шәріповалар өте биязы, жақсы оқушыларым еді. Мен саған ризамын, кешке үйіңе барып әкешіңнің ұлықсатын әперемін”, - деді.

Сөйтіп, Әлия екеуіміздің жан-ұямызды нағашым өте жақсы көрді. Әруақытта қатынасып жұбымыз алыстаған жоқ. Кәзір де нағашым дүниеден өтсе де біз жеңгеміз Қаншайыммен, нағашым балаларымен қатынасып тұрамыз.

Дулат Әбілов.

ОБРАЗЕЦ ПОРЯДОЧНОСТИ И ВОСПИТАННОСТИ

Я от всей души и с добрым сердцем хочу написать о незаурядном, умном, глубоко порядочном человеке Коспанове Кайреше.

Хотя, конечно в двух строках об этом человеке не напишешь, не хватит и одного тома книги чтобы рассказать о нем.

Я племянник Копей-Ага Бауржан.

Мое повествование будет состоять из того, что я чувствовал, впитывал в себя общаясь с этим человеком, приезжая еще в детском возрасте гостить в дом Копей-Ага. Тогда в своем детстве я почувствовал к себе симпатию этого человека. Осмелюсь сказать, что неплохо знал этого неповторимого, сложного и прекрасного человека. Судьба его сколь яркая, столь и трагическая.

Педагог по образованию он воспитал пятерых детей, дал им образцовое образование.

Мне кажется, что этот крепкий во всех смыслах человек впитывал в себя, терпел, молча переносил все удары судьбы. Может быть это и плохо, иногда надо говорить, выплескивать из себя эмоции, ведь не каждая душа и сердце может выдержать. И мне кажется сердце этого человека не выдержало. Мы с моей мамой очень ждали полного выздоровления Копей-Ага ждали его в гости к себе на Костанайскую землю. На склоне лет человек должен посетить родных и близких, родные места. Мы глубоко скорбим, я осмелюсь сказать о безвременной утрате Копей-Ага.

Еще хочу написать о замечательном эпизоде из моей жизни, который я запомнил на всю свою, сколько мне отведено Аллахом жизнь.

Происходило это осенью, семья Копей-Ага переезжала из своего дома в село, Архангелка в поселок Бишкуль, это был последний день переезда, уже все перевезли, мебель, скот, все необходимые по хозяйству вещи. День был солнечным, теплым и немного грустным, даже казалось солнце немного загрузило, чуть потускнело ведь всегда жалко и грустно расставаться со своим родным, тем, что построили твои руки. Даже мне было грустно, я зашел в пустой дом и почувствовал, что каждый уголок, каждая стена этого дома несет в себе историю жизни этого человека в этом доме.

И вот он окинул в последний раз своим хозяйским взором свой дом, оседлал лошадку, погрузил на повозку последние забытые вещи, и мы вместе тронулись в путь. Ехали мы долго, Копей-Ага что-то рассказывал мне, пытался научить управлять повозкой, учил еще чему-то, к сожалению, у меня не все сохранилось в памяти. На половине дороги я уснул, проснувшись, я увидел спину Копей-Ага управляющего повозкой, мы уже подъезжали к его новому дому, который он построил буквально своими руками. Но это уже другая история, я думаю о ней расскажет кто-нибудь другой. А самое замечательное в этой истории то, что она мне запомнится на всю жизнь, а в месте с ней и мой дядя, ведь мне было так хорошо, так тепло и спокойно в этой повозке возле Копей-Ага.

Для меня он всегда останется образцом порядочности и воспитанности. Это действительно человек с большой буквы.

Б. Байгентов,
племянник К.Коспанова.

СЧАСТЬЕ ИМЕТЬ ТАКОГО ОТЦА

Благодарю всевышнего за счастье родиться, за счастье иметь такого отца.

С самого рождения согревают мою жизнь, дают силу и надежду та любовь и тепло, которое я видела всегда в глазах моего отца, мудрых и бесконечно понимающих.

Будучи третьим ребенком в семье, я была очень привязана к папе. В нем не было ничего того, чтобы я не любила. Все, что во мне есть хорошего, это от отца. Во многом разные по натуре мои родители имели одно общее: оба великие труженики. Труд в нашей семье был всегда основой всего и считался привилегией.

Папа умел и любил работать так, как это дано немногим. Сам процесс работы доставлял ему радость и удовлетворение; мне посчастливилось увидеть и узнать эту радость рядом с ним. Обыденный труд будь то ремонт или новая постройка, работа в саду, уход за животными, папа делал умело и с удовольствием, а потому и результат был всегда наилучший.

А как он умел изобретать...

И всегда любил читать, читал папа много и часто вместе с нами, с детьми. Мы быстро все прочитывали и удивлялись, что папа читает медленнее нас, а потом оказывалось, как много нужного и интересного мы не заметили и приходилось краснеть.

Где бы мы ни жили, папа всегда сооружал для нас спортивную площадку. Великий практик, мастерски владевший всеми необходимыми ремеслами, папа был не менее великим романтиком.

Рядом с ним всегда было так легко думать, надеяться, мечтать. Дети лучше взрослых умеют отличить настоящее, истинное от напускного, искусственного. Папа любил все только настоящее. Он научил нас любить хорошую книгу, запах сена, радугу в полнеба, труд до пота... Отец превосходно понимал и знал суть людей, обладал великолепной интуицией и при этом всегда оставался человеком деликатным, благородным в высшем смысле этого слова.

Великое его понимание и милосердие давало силы не впасть в отчаяние перед реалиями жизни. С папой можно было говорить абсолютно обо всем, он умел слушать и слышать даже невысказанное, принимал и уважал мнение другого, пусть и ошибочное.

Будучи сам цельным человеком, самодостаточным во всем, наделенный от природы великолепными качествами, папа не ощущал своего превосходства перед людьми, всегда находил достоинства других и учил не замечать недостатки. Уроки жизни моего отца, великого мудреца... Он научил меня всему, начиная от заплетания косичек и кончая философским пониманием всего сущего.

Вспоминаю с благодарностью историю из детства. На уроках труда в школе я не сумела справиться с шитьем юбки, у меня не хватало материала, поскольку я много испортила. Дождавшись позднего вечера, когда папа приходил с работы, я пришла к нему с отчаянием. Помню лишь мягкий его укор. Папа сказал: “Если бы ты сказала об этом днем раньше, у нас с тобой было бы больше времени и мы тогда смогли бы сделать тебе великолепную юбку”. Юбку мы сделали ночью, папа просто скомбинировал ее из изрезанных мною лоскутов и вышло все замечательно: я потом в ней выступала на концерте в хоре. Когда потом появились такие комбинированные изделия в моде, мы с папой гордились, что изобрели это для себя еще раньше.

Если что-то не получалось у меня и папа видел, что смогу сама справиться, всегда говорил, что не знает и сам, как это сделать и где-то там в глазах видела я свойственную ему озорную добрую улыбку.

Воспоминания детства текут издалека передо мной и несут тепло и свет отцовской любви и уверяют, что “все будет как надо...”, так подбадривал всегда папа. В нем было столько живого темперамента, колоссальной энергии, настоящей мужской уверенности в себе, храбрости, доброты и сдержанности. Папа умел быть сдержанным во всем, кроме работы.

Папа всегда писал для себя, для нас и никогда не говорил об этом; просто спустя время случайно находились его тетради, где просто и мудро, очень кратко, интересно и остроумно, с теплотой писал он о жизни. Эту жизнь распознать невозможно. Сколько мужества и терпения было в папе, в его достоинстве, в умении остаться верным себе даже в последние мгновения жизни.

И я знаю, что где-то там, о чем мы не знаем, папа будет в согласии с высшей гармонией. И вглядываясь теперь в высокое небо, вижу радугу в полнеба послание от папы.

И если жизнь на земле дана нам для того, чтобы мы могли узнать и определить каждый для себя рай, то я об этом уже знаю, благодаря великой божьей милости...

А. Р. Кайрошкызы.

СҮЙІКТІМ, ЖАН ЖОЛДАСЫМ

Болашақ жарым Қайрешпен 1953 жылдың орта кезінде танысқан едім. Жетінші класты бітіріп, енді техникумға түсуді ойластырып жүрген кезім болатын. Біздің үйге сол жаздың жаймашуақ бір күнінде әскерден оралған бір солдат келіп түсті. Оныменен анам таныстырды: “Бұл жігіт бізге құда болады, аты Қайреш” деді. Жүзі жылы, адамды өзіне тартатын қасиеті бар кісімен тез арада танысып, тіл табысып к е т т і к .

А л л а н ы ң

бұйрығымен, тағдырдың жазуымен болған шығар, әйтеуір, бір-бірімізді ұнатып, келешекте қосылуға уәде берістік. Мен дәл осы қадамыма еш өкінбеймін, үйткені сол күні өмірлік сүйікті жан-жарымды таптым. Бірақ келісім бойынша екеуміз де оқуымызды жалғастыратын болдық, үйленуге асықпайық дестік.

Сөйтіп, сол жылы Қайреш Қарағанды қаласына тартты. Қарағанды педагогикалық институтының филология факультетіне, орыс тілі мен әдебиеті бөліміне оқуға түсті.

1956 жылы 13 қарашада екеуміз келісім бойынша қосылдық, үйлену тойымызды өткіздік. Ол кезде Қайреш 4 курс студенті еді. Қарағандыда пәтер жалдап, бір бөлмелі үйде студенттік өмір сүрдік. Әрине, студенттік өмірдің қиыншылығы да болды, сонымен қатар қуаныш-қызығы да аз болған жоқ. Қайреш болмысынан іскер, еңбекқор адам болып жаратылған. Күні-түні оқудан бас алмай сабағына дайындалады, лекциялардан қалмайды, сөйтіп сессияларын (зачеты мен емтихандарын) жақсы, алдыңғы қатарда тапсырып шығады.

Қайрештің оқудан тыс қоғамдық жұмыстары бір басынан асып жатады. Партия мен кәсіподақ комитеттеріне мүше болды, студенттік ұйымдарды басқарды, содан институтта алдыңғы қатардағы белсенді студенттердің бірі болды. Бір кездері қалалық депутат болып та сайланды. Оқу, қоғамдық жұмыстар т.б. бәрін қамтып, бәріне үлгеремін деп қайнаған өмірге белсене араласып

жатса да үйді, жанұяны еш ұмытпады. Мені балаша еркелетіп, аймалап ұстады, үй шаруасына көмектесті. Студент кезімізде туған ең үлкен баламыз Жүрбектің жөргегін жуып, оны өзі тамақтандыратын, шомылдыратын, таза ауаға шығаратын. Жүрбек 1957 жылы туды. Оның атын Қайреш өзі қойды. Бұл Герценнің аты, яғни Жүрбек болады деген еді.

1957 жылдың жаз айында жоғарғы білімнің дипломын алып, үшеу болып, санымыз көбейіп елге оралдық. Сондағы Қайрештің айтқан сөзі әлі есімде: “Қаншайым, сенің әке-шешең де, менің анам мен барлық туыстарым елде тұрады. Ендеше, елге жақындайық, екеумізге де пайдалысы сол” деген болатын. Сөйтіп, облыстық оқу бөлімінің жолдамасымен Солтүстік Қазақстан облысы, Октябрь (бүгінгі Шал ақын) ауданы, Ленин орта мектебіне келдік.

Бұл Қайрештің өскен елі, оқыған мектебі, бәрі таныс, бәрі жақын. Бірақ, өз мамандығы бойынша бірден сабақ бола қоймады, көңілдегідей болмады деп Қайреш те қабақ шытпады. Екі жылдай дене тәрбиесі сабағын беріп жүрді. Бұл да оған жат іс емес, әскердегі үйренгені бір мектепке жетіп жатты. Көш жүре түзеледі дегендей кейін сабақ та табылды, 1959 жылы мектептің оқу ісін басқарды, 1963 жылы осы мектептің директоры болып тағайындалды.

Бахыт та, дәреже де еңбек арқылы келеді. Еріншек адамға мал да бітпейді, өзінің қызметінен

де еш ләззат ала алмайды. Қайреш тынымсыз жан, бұл тынышсыз деген сөз емес. Ол өз ісін мейлі педагогтық, мейлі басқарушылық, тіпті қара жұмыс болсын тиянақты, ұқыпты орындауға тырысатын адам. Олардың ешқайсысынан да тартынбайтын. Ол істеген Ленин орта мектебінде (бүгінгі Мәркен Ахметбеков атындағы мектеп) қызмет атқарып жүргенде сабақ біткен соң қолына балта алып, жолдастарымен бөренеден, тақтайдан үй қиюға кіріседі. Бұл істі елі Қараталда да жасап, ағайындарына талай көмек жасағаны бар. Оның бригадасы мұғалімдерге үй салды. Өзінің үйін қорақопсысын да салып, шаруашылығын біраз көтеріп алды. Сонымен қатар бұл іске маңайындағы жастарды да іліктіре кетеді. Сөйтіп Қайрештің беделі мұғалімдер ұжымында, балалар мен ата-аналар алдында өсіп, үлкен құрметке бөленді.

Бір күні аудандық оқу бөлімінің бастығы Тимошенко Иван Иванович біздің үйге келіп: “Қаншайым, дайындал, Кривошекова селосына көшесіңдер” деді. Тосыннан айтылған мына сөзге түсінбей қалдым, алғашында. Мәнісін кейін Қайреш түсіндірді, яғни Заря кеңшарындағы Кривошеково орыс орта мектебіне оны басшы етіп тағайындамақшы екен. Жақсы директорды жақсы мектепке ауыстырмайтындығы белгілі.

- Мынау үйді қалай тастап кетеміз, өзің салып едің ғой, - дедім мен. Осы жер жайлы, үйреніп қалып едік. Директордан директордың дәреже

жағынан айырмашылығы қандай? Бұл жерде он жылдай тұрып қалдық, қызметіміз де жақсы...

- Иә, оның дұрыс деді Қайреш, - Жылы жерді суытпайық дейсің ғой. Бірақ, басшылар сенім артып отыр, оған да келіскен жөн. Үй, шошала, қора, сарай дегендерді Кривошековаға барған соң бұдан да артық етіп жасаймын, деп Қайреш мені ырықсыз көндіріп еді. Айтқанындай жаңа қоныс та жайлы болды, бәрі орынына келді, малдарды алып келдік, үй де қора да салынды т.т.

Біз көшіп келгенде ескі мектеп үйі, тіпті оның ауласы көріксіз, маңайы лас тазаланбаған екен. Қайреш тағы да шаруашылыққа белшесінен кіріп, іске белсене кірісіп кетті. Аз уақыттың ішінде көп іс тындырды. Мектеп жөнделді, аула тазарды, көше жолдары асфальтталды. Балалар мен ата-аналардың қуанышында шек болмады. Алғашқы танысу жиынында Қайреш Қоспанұлы мұғалімдерге бір сұрақ қойды: - “Осы істі бұған дейін неге тындырып қоймадыңдар? Бұл іс балалардың және сіздердің қолдарыңыздан келетін еді ғой”. Сонда мұғалімдер: - “Біз сізді күттік” деген екен. Сөйтіп кейін жаңа келген жерде жаңа мектеп үйі салынды. Мен бес балалы ана болдым, соларды тәрбиелеп өсірдік. Журбек, Манарбек, Роза Кривошеково мектебін бітірді. Қалған Райса мен Ниязбек кейін Архангелка орта мектебін тәмәмдады. Сол Кривошеково мектебі аудандағы, облыстағы алдыңғы қатарлы мектептердің біріне айналды. Кабинеттік жүйе, тазалық, т ә р т і п , о қ у ш ы л а р д ы ң

білім деңгейі жақсарып ол жөнінде көп айтылып жүрді.

Соның нәтижесі болар: орден және бірнеше медальдар, мақтау грамоталары мен марапатталды, оқу ісінің үздігі атанды. Бұндайда алдымен жұбайы қуанады. Қайрешті сыйлап, күтіп қамқорлық жасап қолдап отырған мен үшін де абырой, менің де еңбегім жанғандай болып сезіндім.

Жақсы адамды (әрине жұмысы үшін) мақтайды, марапаттайды, бірақ аяқ-қолын жерге тигізбей бір жерден екінші жерге көшіре бергені ұнамады маған. Тағы бір аз уақыт өткеннен кейін Қайреш маған: “Ал, Қаншайым, көшейік” деп тосыннан айтып қалды.

- “Көшкенің не? Сен көшуге ерінбейді екенсің. Тағы қайда?” дедім мен.

- Қорықпа, шет елге емес, өзіңнің туған жеріңе жақындаймыз.

- Мен Омбының қазағымын ғой, не айтып тұрсың? Омбыға көшеміз бе?

- Жарайды, әңгімені кешке балалармен кездескенде жалғастырайық, деп, сөзін тоқтатты.

Кешке балалар мен бәріміз жиналды. Қайреш бәрімізді залға отырғызып әңгімесін жалғастырды.

- Ал, сендер бірің Петропавлда, бірің Алматыда, бірің Мәскеуде оқисыңдар. Райса мен Ниязбек бүгін бізбен бірге, ертең олар да оқуға түседі. Келіп кетуге облыс орталығы қолайлы, сондықтан Петропавлға жақындайық. Соған бір мүмкіндік туып тұр. Облыс
о қ у б ө л і м і н і ң б а с т ы ғ ы

Сақун В.И. Архангелка арнайы мектеп-интернатын басқар деп қыстап отыр. Бұл интернат қаладан төтесінен есептегенде 12 км, ал жолмен айналып жүргенде 30 шақырымдай қашықтықта тұрады. Интернат ауыр, балалардың тегі де, денсаулығы да, даму дәрежесі де айтарлықтай емес. Сақун В.И. бұны ашық айтты. Соған іскер директор іздестіріп, ақыры мені таңдапты.

Осы әңгімені жанұя мүшелері бір ауыздан қолдады деп айта алмаймын, бар сырымыз ішімізде болды, ақыры көшпеуге амал қалмады. Көштік. Тағы бір он жылды Кривошеково мектебінде, Заря селосында артта қалдырып, Архангелка селосына жеттік. Бұл село Бескөл (бүгінгі Қызылжар) ауданына қарасты елді мекен екен. Бұл мектеп-интернат директорлықтың, жалпы педагогикалық жұмыстың соңы болатын Қайреш үшін. Қайреш келе тағы іске кірісті. Сабақ кестесіне дейін өзі жасады. Тазалық, тамақ, киім, демалыс мәселелерін қарап өз түзетулерін енгізді. Балалардың психологиялық даму сатысындағы ерекшеліктерін ескере келе білім, тәрбие беру мазмұнына бағдарламасына көп жаңалықтар енгізді. Мәселен еңбекке баулу: оқу шеберханалары, қосалқы шаруашылықпен айналысу (егін, овощ, мал өсіру), құрылыс жұмысын жүргізу сияқты мәселелер жолға қойылды. Бұл іске барлық мұғалім-тәрбиешілер, жоғарғы класс оқушылары тегіс жұмылдырылды.

Сөйтіп, Қайреш арқалаған жүк артта қалған жоқ. Ол жүк жеңіл де болған жоқ. Барлық ісі абыроймен атқарылды. Балалары, жолдастары, үкімет алдында еңбегі адал, абыройы таза болды. Осындай азаматпен бас қосқанымды, оның сүйікті жары болғанымды әрдайым мақтан етем, әкең сондай еді деп балаларыма үлгі етем.

Адам армансыз болмайды, Қайреш ертерек кетті өмірден, ауыр науқаста болып, көп бейнет көрді. Райсамыздың мезгілсіз өмірден өткені де себеп болған шығар, қабырғамызды бәріміздің де қайыстырып, жүрегімізді өртеп кетті. Одан бірнеше жыл бұрын алғашқы баламыз Журбек дүние салды. Үшеуінің де жатқан жері жайлы, топырағы торқа, иманды болсын деп тілеймін!

Тәуба! Ат тұяғын тай басар дегендей Қайреш тұяқсыз емес. Артында атын шығаратын балалары мен немерелері қалды. Енді соларға ғұмыр берсін деп тілеймін.

Сөз соңында айтарым, Қайрештің өміріне ізгі жол салған көмек берген оқу ардагерлері өмірден өткен: Сақун Виталий Иванович, Тимошенко Иван Иванович, Құрмаш Баязиев т.б. ұмытпай еске аламын. Одан соң бүгінгі аман-сау жүріп жатқан ардақты азаматтар Жақсылық Ысқақовқа, Анна Сенькинаға, Нина Пожарницкаяға, өзінің көңілдес іні-достары Қайролла Мұқановқа, Ғалым Қадірәліұлына, Анатолий Башмаковқа, т.б. бізге деген адал көңілдері

ү ш і н і з г і н и е т п е н

ыризашылығымды білдіріп, үлкен алғысымды айтамын!

Біздің балалар ер жетті, бәрі де жоғары білім алды, жеке-жеке отау құрды. Өкінішке орай бес баламның екеуі о дүниелік болды.

Бірақ Журбек баламыз-педагог, ертерек өмірден өтіп кетсе де артында екі баласы қалды. Жұбайы Зайра мектепте кітапханашы, балалары: Ділара экономист Алматыда қызмет істейді. Бауыржан педагог, мектепте сабақ береді.

Манарбек юрист, Қазақ мемлекеттік университетін бітірді. Облыстық прокуратурада істеген. Жұбайы Бейнегүл мұғалім, балалары: Индира мен Эльвира мектепте оқиды.

Роза Мәскеудің М.В.Ломоносов атындағы университетінің, физика факультетін бітірген. Солтүстік Қазақстан университетінде педагог. Жолдасы Сматжан, балалары: Динара экономист, Диана Еуразия университетінде оқиды, Мариям 4 жаста.

Ниязбек - Қарағанды политехникалық институтін бітіріп, Шекара бекетінде істейді. Жұбайы Гүлім дүкенші, баласы Әлішер Қайрешев (атасының атында), әлі 5 жаста.

Қайреш өмірден ертерек өтті. Бірнеше жыл ауыр науқастанып, төсек тартып жатты. Еңбек демалысына зейнеткерлікке шыққаннан кейін Бескөл селосында өз қолымен салдырған қонысына көшкен едік. Өмірдің қызығын енді көремін дегенде өзінің тұңғышы Жүрбегі қайтты, одан соң

ақылды, келешекте зор үміт күттірген сүйікті қызы Раиса қайтты, ал өзі болса жазылмас дертке шалдықты. Мен оны өмірінің ақырғы күніне дейін шамам келгенше күттім, ренжітпеуге тырыстым. Сүйікті жарым Қайреш те маған дән риза болып кетті.

Ендігі арманым, Қайрештің артында қалған балаларының, немерелерінің қызығын көру, сол үшін олардың амандығын тілеймін.

Қоспанова Қаншайым Бірімжанқызы.

II БӨЛІМ

ҚАЙРЕШ ҚОСПАНОВТЫҢ ӨЛЕҢДЕРІ

ТУҒАН ЖЕР

Теңеу тауып, жазып көр,
Жазушы, ақын өлкемнің,
Тыңға қосқан үлесін
Қараталдай елімнің.

Тұрған жері елімнің
Тың теңізі жағасы.

Мен мадақтап жатқанша
Өзің бер, көріп бағасын.

Аютас пен Ақтөбе,
Қаратаудай біз үшін.
Есіл бойын қорғауға
Батыр атам Құлеке
Салған дейді бар күшін.

Қара оба мен Толықсай
Тың теңізімен ұласқан.
Қыстауағаш, Саздыағаш,
Бір-біріне жарасқан.

Кішкенеміз, Итөлген
Суына талай түскенбіз
Балашақтың өзінде-ақ,
Көліндей Балқаш көргенбіз.

Қарамая, Бақтар алқабы,
Теңізіне астық айналды.
Қырманшы жастар күшімен
Дән толқыны шайқалды.

Өзіңмен канатталдым
Өзіңнен қуат алдым.
Менің сен Алатауым
Елім менің Қараталым.

Мәңгі есімде туған жер

Қартайсам да сақталад.
Бізге артқан сенімің
Әр уақытта ақталад.

ЕЛГЕ ПАНА БОЛМАЙДЫ

Жетті ғой күн арылар
Келмесектер мазақтар.
Өзін өзі басқарар,
Азамат жоқ па қазақта?

Арқа тұтып көптігін,
Ақ орыс пен сары орыс.
Қазақтан емес, орыстан
Сайланды тағы бір болыс.

Қазақ қамын тек қана,
Ұлттың ұлы ойлайды.
Шөрегейдей бұл адам
Елге пана болмайды.

ЖАСТАРҒА

Төресі сол әйелдің
Тілін тапса ерінің
Қасиеті еркектің
Сөзіне ермесе әйелдің.

Шамаң келсе, келінім,
Сыйлауға тырыс еріңді.

Шайпау женгей ағайдың
Тамық қып жүр өмірін.

Қонақ келсе үйіңе,
Аяма, шырақ, төрінді.
Сыйлағаның бұл сенің,
Сыртқа шықса ерінді.

Сарабдал, жалтақ, шегіншек
Көрініп жүр кейбір інішек.
Бұл кемшіліктен түзейді
Көргенді келген келіншек.

Қабағынан жеңгейдің
Шығалмай жүрген ағайды.

Бұл ағайды, туғандар
Несіне қинап сынайды.

БІР ҚЫЗҒА

Шалбарланған бетінді,
Бояуменен майлапсың.
Қарлығаш қанат қасыңды
Қан шықанша қиыпсың.
Қарақат көздің жаңжағын,
Неменемен көгерттің?
Қос бұрымды шашыңды
Құнан-тайдай күзепсің
Арпаң-тұрпаң мінезді

Қай әдіспен түзейсің?

* * *

Кешірімсіз іс істеп,
Кешірші деп сұрама.
Жараланса жүрегің
Кешіруге оны болама?

Әке-шеше балаға,
Кең пейілді дана да.
Ниеті қара болса егер,
Санама оны балаңа.

Жүрсең де шалғай қияда,
Хабарлас бол анаңа.

Сен деп соққан жүрегі
Бір сәт тыным ала ма?

Ата менен анаға,
Борышы мол баланың.
Қайтарғаның сақтасаң,
Жүрегің нәзік ананың!

* * *

Үйрен, оқы, білім ал.
Үлкейуге асықпа!
Ерте үйленсең, шырағым,
Қаларсың, мүмкін, жасып та.

Семья құрғың келсе егер,
Ойлан оның толуын.
Адамгершілік міндетің
Жақсы семья болуың.

Ерлі-зайып болғанша,
Уақытың мол, ойлан да.
Асығыстық іс істеп,
Өмірде қалма, арманда.

БУРАБАЙ

Ардақты Көкше еркесі Бурабайым,
Көруге сені кімдер қаламайды?
Өзіңе шипа тілеп, келіп қалдық,
Аяма енді бізден иіс майды.
Ақындар бір өзінді дастан еткен,
Жыр етіп, көп уақиға бастан өткен.
Келешек ұрпақтарға ескерткішке,
«Бурабай» Сәкен әні жазып кеткен.

«Оқжетпес» Бурабайдың көркі емес пе?
«Жұмбақтас» сұлулардың сыры емес пе?
Қарағай, қайындары билеп тұрса,
Қыз-жігіт қалай шыдар бұл елеске!?

Іздесең, жер жетпейді Бурабайға,
Теңесе артық емес толған айға.
Аралап тау ішінде жүре берсек,
Жүрегің тыйышталад, болып жайда.

Байқасаң көпшіліктер еңбек жайда,
Көтерген жарыс туын Ұлы тойға.
Елімнің 60 жылдық құрметіне,
Бұл әнді мен арнадым Бурабайға!

Сәлемім сізге арнаған, Жарман аға,
Бурабай курортынан жазған хатым.
Қосылса бұл өлең де ән қорына,
Жазушы, еске алсаңыз, Қайреш атым.

ДОСТЫҚ ДЕГЕН ҚАСИЕТ

Достық деген қасиет
Өз бетімен келмейді.
Достықтың мәңгі айғағы
60 жылдық Ұлы тойдағы.

Жылдардан ғасыр ұласып,
Ұлы орыс халқымен
Қазақ халқы ертеден
Көршілес болған достасып.

ТУЫСТАРҒА НАЗ

Жұрағат, туыс бәріңді,
Үлкен-кіші кәріңді.
Алаңдап, іздеп жатамын,
Білер деп, келіп халімді.

Төсек тартып, жатқан соң,
Бірің еске, бірің түске кіресің.
Көңілімді бірің келіп білмейтін
Мен нәресте жаңа туған емеспін.

Үлкендер өткендерді көрмеді ме?
Жалған дүние оларға ермеді де.
Машинам шаң, мәстегім терлейді деп,
Кей туыс, туыстықты, білмейді де.

АНА ТІЛІМ

Ана тілім - өз тілім мақтанамын,
Естісем, ана тілін шаттанамын.
Алыс сапар, жол шегіп барғанымда,
Анама өз тілімде хат жазамын.

Ұлтым қазақ, Сарыарқа туған жерім,
Ана тілім танытқан өлкелерім.
Ана тілім әперген маған білім.
Ана тілім меңгерткен орыс тілін.

Сен арқылы білемін достың тілін,
Өзбек, тәжік, түркі, балқар тілін.
Сен арқылы үйренем, қажет болса,

Иероглиф түгілі, құстың тілін.

Бөбегім, жақсы меңгер қазақ тілін,
Сонда ғана аласың жақсы білім.
Айтуға, қазақпын деп, ұятырақ,
Білмесең өз тіліңді ана тілін.

КІТАБЫМ

Студенттік серігім, жолдастарым,
Конспект, оқулық кітаптарым.
Күні бүгін көзіме елестейді,
Сәбиімді көтеріп, сендерді арқаладым.

Күш-қуатым бар кезде тастамадым,
Сөренің дәл төрінен орын беріп,
Мамық төсек, жастықты керек етпей,
Күндіз-түні басыма жастағамын.

Сен сарғайып, ескіріп жырымдалдың,
Мен қартайып, тіс түсіп, бурылдандым.
Жаңа кітап жарқырап, орын бермей,
Төрі түгел, сөреден қиылғаның.

Келіп тұрған бұл жағдай біздің басқа
Келмегенін кім біледі достарға да?
Абыржыма, налыма, мен білемін,
Келеді менсінбейтін кәрілік жастарға да!

Қ... деген атыңа
Әйел атты затыңа
Құрбан етіп жаһанды
Барлығын да қияр ем
Бақытым үшін өмірде
Әр жемісін бір-бірлеп
Ұр жаңадан жияр ем.
Ақылыңа дариядай
Нәр татпастан тояр ем.
От, су, аяз, мұздарда
Дәл белшемнен тұрар ем.
Өлең жазсам, ақын боп,
Бұрымыңды арқаң ғып,
Қ... сенің атың мен
Поэмамды бояр ем
Ұлдың атын Қайрат деп
Қызғалдақтай қыздарға
Өз атыңды қояр ем.
Жүрегіме жыр салдың
Қосарлықтай мәңгілік
Айтып жүрем бейнеңді
Өткенімше ән қылып,
Қосты бізді табиғат
Бұл өмірге сән қылып.
Ата-бабаң жетпеген
Бұл өмірдің түбіне
Қ... сізде жетпейсіз
Қалған өмір ішінде

Күліп, ойнап жүрелік.
Қарақат, жұлдыз жанарың
Алма гүлді ажарың
Өтіп бара жатқанын
Енді тегі сезгейсіз
Бір тайпаның сұлуы
Болған кезді есіңе ал
Мүмкіншілігің барында
Ойнап-күлсең несі бар.
Жаратқан ғой табиғат
Бір өзінді сән қылып
Қанша жігіт келді екен
Бар көшені шаң қылып
Қ... деген атыңа
Тау-тас тұрды жаңғырып
Қай жұмақтан шықтыңыз
Бар әлемді таң ғылып.
Жүрегімнің сіз үшін
Соғатынын сеземін
Сенің ғана бейнеңмен
Сарыарқаны кешемін
Құшағыңды аш аймала
Ақ төсінде төсегім.
Өзі, тұзақ бәріне
Сонда ғана төземін.

АҚ АРАҚ ІШКЕН КЕМПІРЛЕР

Шалдарын жұтқан кемпірлер,
Құрмалдыққа жиылды.

Үй иесі бәйек боп,
Қызыл шарап құйылды.
Ішпейміз деп қызылды,
Кемпірлерің сызылды.
Ресейдің ағы кеп,
Рюмкаларға құйылды.
Жарылайық ағынан,
Кел, кемпірлер, қалайық,
Ақ шіркінді алайық, -
Тартып-тартып жіберді.
Қызара, бөртип кемпірлер
Тағы бірді жіберді
Үшіншіні алған соң
Көтерді намыс, жігерді
Өлеңдетті, шулады
Біреулері жылады
Екіншісі тұралмай
Ішкен жерде сұлады.
Тағы, тағылар
Өзен су боп арақтар
Қашан енді ағылар
Қош ойласа Құдайым
Шам-шырағың жағылар
Іздегенің ақ арақ
Кешікпей-ақ табылар
Аққан судың сұрауы
Бір кездерде сұралар
Ойлап қойғын жауабын.

ҮЛКЕНІ БІР ТҰҚЫМНЫҢ БОЛЫП ҚАЛДЫМ

Үлкені бір тұқымның болып қалдым,
Қызметпен туған елден кетіп қалдым.
Әке-шешем өмірден ерте өтсе де,
Ағама әке тұтқан жиі бардым.

Туыстар бар, шүкіршілік немерелер,
Әрі қарай бұл ұрпақтар өсе берер
Жалғасып өсе берсін шөберелер,
Есінде ұста, келешек неменелер.

Заманның өтіп жатқан ағыны ма?
Болмаса шөберелер тағлымы ма?
Туыстықтың үзілгендей нәзік жібі,
Айналғандай өткеннің сағымына.

Тетелес інімсің, сен Қарамырза
Ұйтқысы бұл ұрпақтың боласың да.
Өткенін үш әкенің көзің көрді,
Жалғасы сол әкелер боласың да.

Үлкені немерелер, Тобыл, сенсің,
Шапағатын аталардың саған берсін.
Бірлігін ұрпақтардың сақтағайсың,
Ел болып, қанаттарын жайсын десек.

Басы ауырып, балтыры сыздағандар,

Сарытай, саған риза ауылдастар.
Сенен үлгі-тәрбие ала берсін,
Келешек келе жатқан кілең жастар.

Мінайдар, бір Алладан көп тіледік,
Еркелетіп атыңды Майкеш дедік.
Бауырмалдығыңды әр дайым есіне алып,
Ұрпақтар бола берсін саған серік.

Кішіпейіл, ақ көңіл Қайратсын,
Үлкен-кіші сендей болуды ойлаған.
Қарашаңырақ иесі бола бер,
Ынтымағыңнан сенің шықпасын.

Немерелердің ең кішісі, Аманжол,
 Әр уақытта сау-саламат аман бол.
 Үлкендерге иек сүйеп кеттің бе?
 Біздің жаққа түспей жүр-ау саған жол.

Көпейі едің Кәмнің кенжесі, кенже бол!
Құрметтейтін саған да келер ата жол.
Шаңырағымда құдай жазып, немереден
 ұл болса,
Түкір аузына, түкір дәл өзіндей болсын
 Аманжол.

Туып, өскен жері басқа болса да
Манарбек пен Ниязбектің құлағына құямын
Ғасыр бойы мекен еткен атаның
Қаратал деп кіндік кескен Отаным.

Ақыл, ойым бір шумақтың жолына
Қанша қыссам да сияма?
Жазушы болсам, не ақын.
Жазар едім әр қайсыңа поэма.

Айтып едім елге оралу жайында
Азаматтың өзім деген біріне.
Айтып, айтпай не керек,
Кіріспеді ұжданымен сезіне.

Қуат берсін жаббар Алла-құдайым
Жер алыстығы емес, сірә, уайым.
Бір Алладан жатсам, тұрсам тілеймін
Алыстамасын туған-туыс, ағайын!

ТАНЫС БОЛ БҰЛ ҚОНАҒЫҢ ҚАЙРЕДДЕН

Таныс бол бұл қонағың Қайредден,
Балалық өміріміз бірге өткен.
Ол кезді еске алу өте қиын.
Азабы аз болмады қияметтен.

Замана болған еді астан-кестен,
Ұмытпайды сұм заманды көзі көрген.
Орыстың Голощекинi елді билеп,
Аштықтан ел-жұртымыз азып кеткен.

Ең алдымен қазақтың малын құртты,

Осылай сенделтті ғой қалың жұртты.
Қазақты бір-біріне айдап салып
Миллиондаған қазақтың көзін құртты.

Көз көрді от басында сенделгенді
Босыған жол бойында өлгендерді.
Арқалап әке-шеше балаларын
Қаңғырып Қорған менен Түмен келді.

Қайыршылап орыстың қалаларын
Аштықтан алып қалды балаларын.
2-3 жыл Көк Аралда болғаннан соң
Жерсінбей қайта елге оралғанын.

ТОЛҒАУ

Шырмауынан қысқа жіптің шыға алмай,
Тереңіне ғылымның да бара алмай.
Бір шама, талпынумен білім алып,
Ел ішінде ұстаздық құрып қалдым.

Айтуға болмайды ғой күпіршілік,
Жаман ұстаз болмадым, шүкіршілік.
Жартысындай бір ғасырдың ұстаз болып,
Шегіне жақын қалдым бұл тіршілік.

Ұстаздың-ұстаздығы шәкірті озса,
Елінің елдігіне үлес қосса.
Баршылық шәкірттерім лауазымды,

Еңбегім кетпегендей, текке босқа.

Аштыққа, жалаңаштыққа төзіп өсіп,
Балалықты көрмедік, қаңғып кеттік.

Қақалғанға жұдырық тағы болып,
Зардабын өткен соғыс бастан кештік.

Дақпыртпен Ресейді пана тұтып
Төңкеріске 1917 жыл кіріп кеттік.
Етегінен орыстардың ұстауменен,
Қайта құру тұманына тағы келдік.

Шын тарихты келешекте білерсіздер,
Заманды біздің өткен шаларсыңдар.
Пәтуасын бұл өмірдің біле алмай
Өмірден өтіп жатыр біздей жандар.

ИМАНДЫЛЫҚ

Имандылық жақсы лебіз біле-білсең,
Жаратушы бір Аллаға сене білсең.
Имандылықтан айрылу қиын да емес,
Зұлымдық, пасықтықпен жүре берсең.

Басы жұмыр пәндеміз ғой қателесер,
Бұл жағдайды бір Алла өзі шешер.
Зұлымдық, кешірілмес іс істесе,
Алла түгіл, адам өзі қалай кешер!!

Имандылықтың нышаны сыйласуда,
Адамның бірін-бірі қимасында.

Бұл қасиет бойында жоқ пенделер,
Келешекте не боларын ойласын да.

Тіршілікте ғибадат қыл имандылық,
О дүниеге бармайды жиған мүлік.
Қатын-балаң, дос-жаран бәрі қалып,
Қабырыңа тек барар қылған қылық.

ЕМДЕЛУ

Мекстура, уколмен,
Сан уақыттар емдеді.
Бұл әдісіне дәрігердің
Біздің ауру көнбеді.

Иглотерапия жаңа әдіс,
Пайдалана бізге бастады.
Бір-бірімізге күш беріп
Құр уайымды тастадық.

Дененің де молдығы,
Бір есептен жақсы ғой.
Үш жүзден артық уколға,
Шыдап бір шіркін бақты ғой!

ӨМІР ЖАЙЛЫ

Ұстаз болу ұлылық,
Дәріс айту даналық.
Үлкен сыйлау саналық,
Мейрімділік аналық.

Сыпайылық нәзіктік
Кішіпейілдік мәдениеттілік.
Қамқоршылық ізгілік,
Бұл қасиет болмаса,
Неге керек тіршілік.

Басыңа жақсылық келмесе,
Бойыңды жамандық меңдесе,
Адаммын деп ойлама,
Екі аякпен жүрсең де.

Еске алмасаң өткенді,
Бұл дүниеден кеткенді.
Өзіңе де сол болар
Ажал қуып жеткенде.

ОЙЛАР

Қысқарып бара жатыр басқан қадам,
Байқаймын, ауруымның түрі жаман.
Жүрегім қатты қысып, шайшқанда,
Жүре алмай, бас айналып, тұрып қалам.

Ағам мен тәтем, Шөкен де,
Жүрек ауруынан өткенді.
Неге бұлай жазды деп
Білетіндер мені сірә сөкпейді.

Жаман ойлар ауруына дерт дейді,
Сергек көңіл емделуге сеп дейді.
Айтқандарын дәрігердің мақұлдап,

Көңіл сұрай келгендер де жөптейді.

Мен сенемін, бұл дүниенің кеңіне,
Мен сенемін, дәрігердің еміне.
Әлі талай қызмет етермін,
Туып өсіп, кіндік кескен жеріме.

ЖҮРЕГІМ

Қысылғанда, сен жүрек,
Тер шығады маңдайдан.
Енді сенен бар тілек
Сақташы ауыр жағдайдан.

Кешір, жүрек, қадіріңді білмеппін,
Жас кезімде сені сақтай жүрмеппін.
Артық жұмыс, шылым-шарап, ренжу
Осылармен тым ертерек күйреттім.

Шайшып, сұғып жанымды менің қинайсың,
Кең кеудемнен орын таппай тулайсың.
Жаман айтпай, жақсы жоқ,
Сен секілді, менде өзінді қимаймын!

Жігіт болып, жарқын өмір сүргенім.
Сенің арқаң, ұмытпаймын, жүрегім.
Орындайтын әлде де тұр армандар
Соға тұршы, соға тұршы соңғы сенен
тілегім.

АУРУХАНАДА

Жолдас болып больнисте,
Еламан мен Қасымов.
Хал, жағдайды сұраймыз
Кездескенде асығып.

Стенокардия, гипертония
Ауруымыздың аттары.
Бұра санды жанбастар
Уколға шыдап баққаны.

Сестралар жасақтап,
Укол салар батпанды.
Кіреме олардың есіне
Біздерге оның батқаны.
Жүз уколға, бір укол
Сестраның бірінен.
Қайтар десе қармысын
Ызаланған Елекең
Салар еді-ау бар күшін.

* * *

Өмірден өтсем дәл бүгін,
Арманда нағыз кеткенім.
Аялап жүрген бес құлын
Өзім барда жетпедің.

Ерте ауруы жүректің

Сендерден де болды ғой.
Ақылға бала көнбесе
Әке-шеше сорлы ғой.

КЕМПІР-ШАЛ БОЛҒАНДА

Болғаннан соң, кемпір-шал,
Сен білмейтін сыры бар.
Дер кезінде ойланып,
Жатпай, тұрмай біліп ал.

Шаш ағарып, тіс түсіп,
Әжім түсер бетіңе.
Қаныңды сорып алғандай,
Солып қалар етің де.

Бұрынғыдай күш-қуат,
Әуілдеме болмайды.
Буындарың сырқырап,
Көбейтесің ойбайды.

Жанарыңнан жас ағып,
Күркірейді кеуде де.
Әудем жерге жете алмай
Сыйынасың дәрменге.

Мүшкілдікке келсең де,
Өлімнің барып білсең де.
Мың күн жұмақ берсе де,
Теңемейсің бір күнге.

Тіл-көзден алас болсын алған бетің
Сені ойласам жазылады менің дертім.

Ниязбек, алысқа ұзап баралмадың,
Қабілетіңе сай мамандық-та ала алмадың.
Қолында әке-шеше боламын деп
Өзіңді ойламай, біз үшін алаңдадың.

Әзірше бәріңе де қиынырақ
Жастықта болған жақсы шыдамдырақ.
Келерсіңдер жан-жақтан улап-шулап,
Ниязбекке иесі, әке көзі Қарашаңырақ.
Рауза кішкентайдан дараландың,
МГУ де, Москва да білім алдың.
Жылаған көз-жасымызды Құдай иіп,
Иә, тәубә, ұзақ болсын, қауіпті
қорқыныштан аман қалдың.
Мазмұны шалағайлау жазғанымның,
Бұл, сірә, азайғаны қайратымның.
Сендерге жәрдем берсін Қақтағалам
Тілегі үйде отырған кемпір-шалдың.

ҚАНШАЙЫМҒА

40 жыл отасқалы болып қалды
Шүкіршілік, болдық қой малды-жанды.
Өмірдің жақсылығын көрдік талай
Жалғассын сол жақсылық әрі қарай,
Сен түскелі ағайын
Көрген жоқ ешбір уайым

Мақтануыңа болады
Келіндер басы Қаншайым,
Асылық бізде болмасын,
40 жылдық жолдасым
Тілек тілеп отырмын
Аман болсын бала-шаға, от басың.
Ерінбейсің, шапшаңсың
Екі Анадан дарыған
Өсек айту, пасықтық
Аналарда біздің болмаған.
Бір ғажап адам еді аналарың
Жеткізді жастай қалған балаларың
Айтпасам екі Ананың аналығын.
Өтелмей қалып қояр қарыздығым
Аналардан қалған қасиет
Адамдық қалған қасиет
Арамдық жоқ, ақ ниет
Сенен де жақсы сезінет
Алып кетпе, кейінгіге беріп кет.
Әйелдіктен мол болды еркектігің
Далада маған тиді көп септігің.
Алаңдап үй-ішіне көргенім жоқ
Ашпадым бір-бір дүкен есіктерін
Жүрегің сондай таза, қолың ашық
Кей кезде жіберушең төгіп-шәшіп,
Жауған қардай боратып жібергенде
Отырушым сап-сап деп әрең-басып.
Жасыңда араладың біраз қала
Өткен күнге енді сен алаңдама
Қолына қарап қалсаң келін-бала

Жүргейсің бұл ескертпені есіңе ала.

АУЫРАТЫНЫН БҰЛ ДЕНЕМ ЕРТЕ СЕЗДІ

Ауыратынын бұл денем ерте сезді
Сондықтан да айтпаймын ауыр сөзді.
Бұрын жүрген жерлерге бармаған соң,
Үйде отырып, телміртемін екі көзді.
Еске аламын бір уақыт өткен кезді
Унатпаушы ем сылдыраған жалаң сөзді.
Жұмысқа деп жаралған бір мінезді
Істес болған жолдастар тегіс сезді.

ЕЛ ТУРАЛЫ

Құлағың сал, бөбегім,
Ата-бабаң өскен жер.
Мықтап ұста есіңе
Келешекте саған керегі.

Қараталдай ел болған,
Ынтымақтасып бас қосып.
Төрт атаның ұрпағы
Көше түзеп үй салды.

Бір шетінен бастайық
Кімдер қайда тұрғанды.

Бабекенің ұрпағы
Бірінші көше атанды.

Осы көше басында,
Әлібай атаң тұрғанды.
Еңбек сүйгіш адам ед,
Бірінші шопан атанды.

Алпысбай мен Байболдар,
Соғыстың талай зардабын
Көріп келген Шөкенді,
Көп жылдар ауру матады.

Жүрегіндей Шөкеннің
Көре алмадым еш жанды,
Ойлап кетсем мен бүгін
Маған да қатты батады.
Соғысқа кеткен Салықты,
Іздеуменен тарықты.
Аты менен мінезі,
Бұлжымастан Тобылда
Мәңгілікке қалыпты.

Үлкен, кіші Кәм дейміз,
Қара шалды ағанды.
Қамқорлығы ісімен,
Елге Бікан атанды.

Абдрахмандай шалыңның,
Тілегі болды қабылды.
Қарамырзадай баласы,

Ел, жұртына жағымды.

Базарбаев Бекенді,
Әңгіме енді етем де.
Бірнеше үйдің шаңырағын,
Жалғыз өзі көтерді.

Қажнаәсіптей ұлы атам,
Берген оған батасын.
“Қалия апатай” деуші едік,
Туған оның анасын.

Базарбаев болғанмен,
Қарибек еді әкесі.
Мәпелеп бүгін күтуде,
Бәтима мамаң әжесін.
Ақсақал атаң Есқақты,
Еміс-еміс білемін.
Назым атты апай ғой,
Жалғастырған ұрпақты.

Зікірия, Қамза, Ғаббастан,
Жамантай қалды жаман ба?
Қабарсыз кетті соғыстан,
Қабылқайыр, Мағау да.

Шалға айналды Көкен де,
Қара шаңырақ иесі.
Ілияс атты тәтемді,
Қайрат сен де ұмытпа

Елге сүйікті өткен-ді.

Әбілдері Бостаудың
Құда бопты әкеммен.
Күлән, Құлзипа қыздары,
Соларға бопты келіні.

Олардың да ұрпағы,
Бір-бір үй боп жетілген.
Аяламай бұл үйге,
Қатшы апамды еске алам.
Ахметбек кетті әскерге,
Болды ғой ел-жұрт көп алаң.
Соғыстың ауыр жылдары,
Қалжыратты ол жұртты.

Кәкен, Мәркен ер жетіп,
Ел азаматы атанды.
Сыйлап өтті бәрі де,
Зейни атты апанды.

Еске аламын енді мен,
Рүстемді ағамды.
Үлкен, кіші кәріге,
Азамат еді аяулы.

Молдағамның - Әнестің,
Теміртасы ер жетті.
Өзі инженер болған соң,
Елдің жолын түзепті.

Зейнол елге ұнапты,
Қантай ағаң өткен соң.
Пірәдәрлік, сұпылық
Туралап соған жол сапты.

Латанұлы Уәптің
Ел мінезін ұнатты.
Қараталға ашқызған,
Сегіз жылдық мектепті.
Ел сыйлаған ағамыз,
Көп жігіттен асты ғой
Асты сіздің бағаңыз.

Тоқалы жас болған соң,
Қайыржан қалай қартайсын.
Пенсия жасына келсе де
Ойында жоқ жұмыс тастайтын.
Нұртазин Шәкім әр елде,
Ұстаздықпен жүр әзірге.
Қартайған соң оралар,
Туып өскен жеріне.

Ақылшы, қамқоршы істерімен,
Қазиды Қапар ағаң өзі дейді.
Бір беткей мінезіне қарағанда,
Қапсаләм Сауытпектің көзі дейді.

Серікбайды осы ел жиен дейді.
Жиендікті жасауды ол білген дейді.
Қатраны басқа жерге қоныс салып,
Кемпір-шал осы үйде күйбеңдейді.

Бір кезде Шәріп бопты ел жігіті
Қоныс салып жағдайын сәл түзепті.
Шәріптен туған еді жалғыз Ауған
Оны да бағалайды, ел құрметті.

Байқаймын елге барғанда
Бәбекеңнен қалған мұралар
Домбыра, ән, дойбы да
Ыбрай шалда қалған ба?

(өлең аяқталмаған).
КҮЛЗИПА АПАЙДЫҢ
60 ЖАСҚА КЕЛУІНЕ.

Өлең жолы түстіде жол үстінде
Өмірдің көп елесі әлі есімде.
Жедел өскен апамның міне бүгін
Алпысқа келгеніне сенесің бе?

Бұл алпысың көп емес, әлі жаса
Береді ел жұртыңыз сізге бата.
Өмірде ақылың мен іс істедің
Сондықтан болған жоқ қой сізде қата.

Аналық ұлы атаққа кір келтірмей

Атандың ел ішінде батыр ана
Ұлдарың ұясында, қыздарың қиясында,
Келіндер де ибалы дәл өзіңдей.

Өсіруден баланың тәрбиесі қиынырақ
Бұл жайды кей аналар білмейді бірақ.
Өнегелі байсалды әйел ғана
Шын мәнінде құрметті ана болад.

Жұбайы мен жақсы өмір сүрген жайға,
Көңілі жай, аман-сау бала-шаға.
Алпыстың асуларын алшаң басып,
Күлзипа міне отыр өз тойында.

Мен бермеймін апама мінездеме
Жаман болса еліне атанды Күзің неге?
Дастарханы, төрі сай мінезіне
Бір қонағы жөнелсе, дайын ғой
келесі кісісіне.

Жиендер нағашыдан бата алсын
Рақымжандай ұлдары әке атансын
Келіндерің, қыздарың дәл өзіңдей
Ел ішінде құрметті ана атансын.

10 июнь 1985 жыл.

НИЯЗБЕК ПЕН ГҮЛІМГЕ

Анаң менен әкеңнің. Ниязбек,

қуатысың, арысың.
Кеудеміздің соғып тұрған
сыртындағы жанысың.
Қосақтарыңмен қоса ағарып, сыйластықпен
өмір сүріндер.
Дамытыңдар әрі қарай Қарашаңрақ
арнасын.

Атыңнан айналдық біз Гүлім деген,
Қызымыздай болып кетші, келін демен
Еңбекқор, кішіпейіл мінезіңмен
Жылта біл жанұяңды лебіңменен!

Наурыз, өзіңсің ғой қазағымның жыл басы,
Быйылғы жыл шаңрағымызда болсыншы
той басы
Екі жасқа тілегеніміз қабыл болып,
Біздерде әр дайым бола берсін той жалғасы.

Ниязбек, Гүлім, мәңгілік Махаббатпен
Қарашаңрақ иесі болыңдар деп бата берем.
Жалғыздық екеуіңнен бар тілегім
Ренжітпей анаңды сыйла деген.

6 наурыз 1999 ж. Бескөл.

ҚАНШАЙЫМҒА

Тудырған соң баланы
Әке-шеше алаңы

Жатса тұрса ойлайды,
Болса екен деп саналы.
Қайран, ақылым, қабілетім
Ұлдарымның біріне де дарымадың
Алланың бергеніне риза едім
Ұл да болды, қыз да болды
Оқысын білім алсын, деген едім.
Оқытпады біздерді демесін деп
Оқытып қиыншылыққа көніп едім.
Күш кетті, қайрат кетті бойымдағы
Орындалмай қалды ғой ойымдағы.
Болғаннан соң кемпір-шал
Бұл пәленің толып жатқан сыры бар.
Дер кезінде ойланып,
Жатпай, тұрмай біліп ал.
Шаш ағарып, тіс түсіп,
Әжім түсер бетіңе.
Қаныңды сорып алғандай
Солып қалар етің де
Бұрынғыдай күш-қуат
Әуілдесең де болмайды
Буындарың сырқырап
Көбейтесің ойбайды.
Жанарыңнан жас ағып.
Күркілдейді кеудең де
Әудем жерге жете алмай
Сыйынасың дәрменге.
Мүшкілдікке келсең де
Өлімнің барын білсең де
Мың күн жұмақ берсе де

Теңемейсің бір күнге.
Кемпір менен шал болдың
Түзуін ізде бар жолдың
Аралассаң көп іске
Балаңа туған сор болдың.
Келінің туған балаң ба?
Осыған көбірек алаңда
Туғандай болсын десеңіз
Көңілін тап жайраңда.
Адал сүт емген келінің
Кемпір, сенің серігің.
Ошақ қасы, от басы
Арта түссе сенімің.
Шал болған соң балаңа
Билікті бер қарама
Сұраса ақыл берерсің
Теңе де ғой панаға
Көп қыдырып балаңның
Мазасын сірә алмағын
Өзі апарса барарсың
Үйінде болсын тұрағың.
Мінезін кемшілігін білсең келіннің
Ұтылмайсың, ұтасың
Ине жіпке тізегін
Кешіре сал қатасын.

ЖҮРЕК

Байқамайды екенбіз
Бақыт деген екеуміз

Аяқ екеу, қолда екеу,
Көз-жанарың ол да екеу.
Екеу қас та, құлақ та,
Жүрек жалғыз бірақ та
Сондықтан да сол жүрек
Елегізіп елжіреп,
Естісем деп лебізін
Іздейді екен егізін!

АЖАЛ

Шын ләззат бермейді алтын,
Күміс те.
Барлық бақыт
Барлық қызық ұлы істе!
Қарау керек ажалдың да көзіне
Ажал келсе, - кезекті бір жұмыс деп.
Қайткенде де осал болып көрінбей
Жат көрінде, жатқандай боп өз төріңде!
Мен өлгенде, ағайындар, газетке,
Күліп тұрған суретімді беріңдер.

КІМГЕ ҚАЛАЙ?

Жемеген шапалақ
Жандарда қал бар ма?
Тіршілік шоқалақ
Сүріншек жандарға.
Жақсы ғой, тоқтай ғап,
Жығылсаң сабанға

Тіршілік көк тайғақ
Бүрі жоқ табанға.
Әйтседе бел асқан
Кінә жоқ қадамға
Тіршілік көк аспан
Қанатты адамға.

САҚАЛ

Үлкендік қып ұрма менің төбемнен,
Үлкендерден үлесімді жегем мен.
Атам қазақ,
Менде сақал сыйлаймын.
Сақалдың да сақалы бар дегенмен
Сыйламастай не болды деп атанды
Сөге көрме,
Сөккен адам шаталды
Мен сыйлаймын сыйлағанда
Маркс пен
Толстойдың сақалындай сақалды.

ТОҚТА, ОЙЛАН, ҚАЗАҒЫМ.

Тоқта, ойлан, қазағым,
Аз көрдің бе тәуелсіздік азабын?
Мәңгірт құралы-арағың
Аздырды ғой талай қазақ жанарын.

Уына арақ шалынған
Қаншама түндік жабылған

Шипасын таппай ауырған,
Қанша азамат қаңғыған.

Таубаға кел, азаматым қазағым,
Көрмегейсің екі дүние тозағын.
Сылқылдатсын, мейлі ішсін өзіне бер
Бұл орыстың арағын да шарабын.

ЖАСТАРҒА АЙТАРЫМ

Елден келген ұл қызға
Бәрі таңсық қалада.
Театрды көрген жоқ,
Білер барды киноға.

Түзде ме, әлде биде ме,
Қызара-бөрткен күйде ме
Жігіт қызды көндірді
Қыз келешегін сөндірді.

Темекіден бастады,
Бірін-бірі қостады.
Сіміріп жүріп арақты,
Оқуларын тастады.

Көше кезді, сандалды,
Мекен етті подвалды.
Жігіт кетті жайына,
Қыз бейшара алданды.

Естімегенді көз көріп,
Құса болды ата-ана.
Кеткенінен келмесін,
Сұрқиялы сұм замана.

Тастандылар-жетімдер,
Обал, қайғы басып жүр.
Ұлт намысын қорғандар,
Парасатты ұл-қыздар!

ДӘУЛЕТ

Кейде жақын,
Кейде тіпті жырақта
Жеткізбейді,
Жете алмайды пырақ та,
Дәулет те бір
Цыган да бір
Тумысы
Бір қоныста отырмайды-ау
Тұрақтай.

ДАЛА

Мекен жұртым,
жыр күтіп далам менен
Мен даламнан нәр алып,
аман келем.
Екі нәрсе мәңгілік:
бірі - өзің де,

Бірі мендік махаббат
саған деген.

ЗҰЛЫМДЫҚ

Осы өмірдің өзінің азсынғандай азабын,
Ойлап тапқан зұлымдар неше түрін жазаның:
Ойлап тапқан аяққа болат кісен салуды,
Ойлап тапқан арқадан таспа тіліп алуды.
Ойлап тапқан сауырға қызған темір басуды,
Ойлап тапқан арқанмен буындырып асады.
Ойлап тапқан бір-бірлеп қабырғаны сөгуді,
Ойлап тапқан тірідей қара жерге көмуді.
Бірақ соның бәрі де жасытпаған батырды,
Бірақ соның бәрі де жасытпаған ақылды!
Сосын патша оларды қанатынан қайырып
Жер аударып бастаған туған жерден айырып,
О, зұлым-ай, зұлым-ай!
О, ант атқан, ант атқан!
Осал жерін қалай ғана дәл тапқан!

ЕЛ

Туған жер-ай, күнім де, дінім де сен,
Тағдыр сендей сүйесе, сүрінбес ем.
Керегі жоқ басқа атақ,
Басқа абырой
Жетіп жатыр тек өзің ұлым десең!
Тудым сенде, тудым мен күй елімде

Маған қымбат сондықтан тиегің де
Бар асылым - өмірім - өзіндікі
Өзіңдікі өлген соң сүйегім де!

ӘКЕ

Тарт қолыңды!
Тарт қолыңды!
Тәйт, өлім!
Сен одан да тіріліктің айт емін!
Барлығыңды сезбей сезбей,
О, әке,
Жоқтығыңды бірақ сездім
Қайтемін!

БАЛА, АНА

Асыл ана, сен асырап,
Адам болды үміткерің.
Өзіңдей-ақ болар, сірә,
Жігіттің де жігіттері!
Тұщыны ғана татқызып,
Тәуір-ақ дәурен сүргіздің.
Басымнан сипап жатқызып,
Бетімнен сүйіп тұрғыздың.
Қызылшадан сөне жаздап,
Жылаттым.
Шешектен де өле жаздап,

Жылаттым.
Суға да кете жаздап,
Жылаттым.
Өртке кетіп жана жаздап,
Жылаттым.
Жанымды ерте бере жаздап
Жылаттым.
Өш алуға өмір неткен
Шебер ед!
Жылатып жүр енді мені
Немерең!

ӨМІР

Бұл өмірде дос-жолдасым көп деме,
Бұл өмірде қас-дұшпаным жоқ деме.
Ауыспайтын тілім нан
Ағайыннан шығысқам.
Сен жоқ кезде
Ұлыңнан
Сырт айналды туысқан.
Еңбек сонда ұлым деп,
Тапқан мендей жетімді
Адам қылған Римді
Қаншық қасқыр секілді.

ҚЫЗ

Қайран сұлу Күн келбетті Ай мүсін!
Көзін сүзбей қалады оған қай кісі?
Бір адамның, бір адамның бақыты ол,
Мың адамның, мың адамның қайғысы!

Талай қыста
Талай түнде ызғарлы
Тастай болып аяқ-қолым
Тоңыппын.
О жалғыздық,
Жігіт сорлы қыздарды
Сүйемін деп сүймейді екен
Соны ұқтым.

НЕ ҚЫМБАТ?

Көр соқырға таяғынан қымбат жоқ.
Қаңғыбасқа аяғынан қымбат жоқ.
Қас әншіге дауысынан қымбат жоқ.
Қас батырға намысынан қымбат жоқ.
Қас сұлуға ажарынан қымбат жоқ.
Қарақшыға қанжарынан қымбат жоқ.
Көктем үшін Күн көзінен қымбат жоқ.
Менің үшін бір өзіңнен қымбат жоқ.

БАЛАМА

Жасын сығып, бір ғана емес, мың жұтқан
Жасақтардан жау жүректі кім жыққан?!

Шындап кетсе, шығаратын бірдеңе
Тентегіңнің өзі жақсы ынжықтан!
Бар тілегім: қалма алдымда бала боп.

Үйрет мені, үйрет елді дана боп
Жанарыма симай өт сен ғарыш боп
Құшағыма симай кет сен дала боп.

КУРОРТТАН БІР КӨРІНІС

Қолтықтасып, парласып
Лек-легімен ағылған
Ерлі-зайып сияқты
Көптен көрмей сағынған
Құр жүрістен не пайда
Түніменен сабылған
Қостаған топ шынында
Көңілдерестер табылған.
Бұл көрініс өмірдің
Жалғыз ғана сызығы
Курортта осылай болмаса
Болама, жұртым, қызығы.

* * *

Жетегіне біреудің
Жол-жөнекей ергем жоқ.
Қол қусырып, өтуге

Бұл өмірге келгем жоқ.
Тізгінімді қолымнан
Еш уақытта бергем жоқ.
Жақсылыққа болмаса,
Жамандыққа сенгем жоқ.
Жалбарынып, жалынып
Есігіне біреудің бұл жасымда кіргем жоқ...
Адамгершілік сезіммен,
Жүрген жерде көңілім тоқ.

* * *

Жастықпен бе, білмеппін,
Денсаулықтың қадырын.
Жүрегіме шипа іздеп
Жағалап жүріп келемін.
Кәрі Кавказ адырын
Нарзанда жалғыз үмітім
Тілемеймін Пикеттен
Адамшылық ниетпен
Бұдан басқа күтімін.
Жүрегім де сергісін
Ойнап, күліп жүргесін
Ауырымды жолдастар
Білмесін де, сезбесін.

* * *

Кавказдан шыққан нарзанмен
Халықтың бәрі емделед
Балкен, жолдас сабыр ет,
Біздің дағы денсаулық

Кешікпей-ақ жөнделед.

* * *

Кавказдың асуындай аса бер сен
Теректің тау суындай тасый бер сен
Жайдары, жігітшілік мінезіне
Қабыл ал,
Бір ғасыр бұл өмірде жаса десем.

* * *

Ескерткіш үшін қолжазба
Жазғаным ғой Баскенге
Болған күндер Кавказда
Сақталсын деп әр кезде.

Қолға түссе путевке,
Келерміз тағы Пикетке.
Нарзанына шомылып,
Ішерміз суын әлбетте.
Жолдас, демек, іншегім
Болып кеттің аз күнде.
Зор денсаулық тілегім
Қызметінде сан гүлде

ӨСИЕТ

Өмірде шама-шарқымша қызмет істеп, ұл-қыз
өсіріп, кем болмасын білім алсын деп оқыттым.
Ниязбектен басқаларын өз беттерінше үй болып
кетулеріне мүмкіншілігіме қарай әкелік

қамқамқорлығымды, көмегімді жасап бөлек үй қылып шығардым. Мен өз тарапымнан Құдай алдында, адамдар алдында да кінәлі емеспін деп санаймын. Білгенімді, ақылымды бірнеше рет айтқанмын, оны ұққандары да, ұқпағандары да бар. Қартайып сырқаттанып, күш-қуат кеткен шағымда ақыл айтудың қажеті жоқ деп санадым, тек өздері өз беттерінше бір-бірімен туысқандықтан айрылыспай, ақыл-көмектерін аяспай, қысқа өмірде өмір сүрсін. Менің сендерге қоятын ренішім жоқ.

Ренжіттім-ау деген ойларың болса, бастарыңнан шығарыңдар. Мен сендерге ренжісем кештім. Алла өздеріңе қуат берсін.

Сөз соңында: аналарыңды Қаншайымды ренжітпеңдер, күтіндер. Бұл өмірден өтердегі ақырғы әкелік тілегім!

Асыл қызым Райса Қайрөшқызының
60 жасқа келгенімде жазғаны

АНАШЫМ АСҚАР ТАУЫМ, БӘЙТЕРЕГІМ

Анашым асқар тауым, бәйтерегім,
Алпысқа келмей кетсең қайтер едім.
Анашым, арамызда жасай берші,
Қартайсаң мойныма сап көтерімін.
Анашым, шыққан сөзім жан-жүректен,
Білемін еңбегінді бал-бөбектен
Балалық махаббатым саған деген,
Тілеймін ұзақ ғұмыр, құдыреттен.

III БӨЛІМ

ҚОЛЖАЗБА ДӘПТЕРІНЕН

НАҚЫЛ СӨЗДЕР

Пәлеге жақын жүрмесең,
Сенен басқа несі бар.
Пәледен қашық жүрсең
Сені іздер несі бар.

Жатқа шыныңды айтпа,
Жақынға өтірік айтпа.
Алты күн аш қалсаң да,
Ата кәдеңді ұмытпа.

Кедей болатын жігіт
Құлынды биесін сатады.
Бұзық болатын жігіт,
Ағайынын жатқа сатады.

Ұлың жаман болса,
Өмірің кетеді.
Қызың жаман болса,
Жеті атаңа жетеді.
Әйелің жаман болса,
Өттеген-ай мен күнің өтеді.
Жаманнан жақсы туса,
Нұр болады.

Жақсыдан жаман туса,
Жын болады.
Ат жүйрігі қайырады,
Тіл жүйрігі айырады.
Ауыз бұзбайды, бауыр бұзады.
Қатты сөздің біліп айтылғанынан да
Білмей айтылғаны ауыр.

Әділ болмасаң өзгенің емес,
Өзіңнің ақын кетеді.
Әділетсіз ортада болсаң да
Әділеттен үміт үзбе.

Жамандыққа бойы үйренген,
Жақсылыққа тосырқайды.
Жол жақсы болса, жер жақын
Пейіл жақсы болса, жолдас жақын.
Көңілі алаңның ісі шала,
Сұмға қулық күнде келеді.

Әйеліңмен дос бол,
Үйіңе береке кіреді.
Азаматпен дос бол,
Кәдіріңді біледі.

Білімдімен дос бол,
Сасқанда ақыл береді.
Көкірек таза болмаса,
Көз тазасы не керек.
Денең таза болмаса,

Тіл тазасы не керек.

Жақсыдан жақсы туса,
Еккен шынарың емеспе,
Жаманнан жақсы туса
Өмірінің шырағы емес пе.

Жан ашырың болмаса,
Жатпен жалғыз жүрмеңіз
Қостаушыңыз жоқ болса,
Біле тұра білмеңіз.

Ағайын ала болғанда
Ауыздағы ас кетер.
Аңдыған дұшпан күшейіп
Жау қолында бас кетер.

Атасы өлмеген елде жоқ,
Ұлы өлмеген ұруда жоқ.
Қызы өлмеген қырымда жоқ
Қатыны өлмеген халықта жоқ.

Сіздің балаңыз өлген жоқ
Бәріміз баратын жерге кетті.
Қайғы түбі қара су
Батарсың да кетерсің

Тәуекел түбі жел қайық
Мінерсің де өтерсің.

Толыбай сыншының Жәңгір сұлтанға
айтқаны.

ЖАМАН ЫРЫМ ЖАСАМА

Тәмсіл еткен бұрындар
Қазақта талай ырым бар.
Үзік сырын білетін
Үлкеннен сұрап ұғындар.

Атты басқа ұрмайды,
Көкті қолмен жұлмайды,
Жалғасқан ырым-тәрбие
Жұмада кір-қол жумайды.

Ақты жерге төкпейді,
Малды басқа теппейді
Пышақтың жүзін жоғары
Қаратып тастап кетпейді.

Кісіге пышақ сұқтама
Жерде кеште ұйықтама,
Кемтарға күлме, кімге де
Көп қарама сұқтама.

Асты аяқпен баспа,
Күлді көкке шашпа.
Су, құдыққа түкірме
Мандайшаны төмен баспа.

Көпке топырақ шашпа
Табаныңды тартпа.

Босағаны керме де,
Табалдырықты баспай атта.

Таянба бүйір, жағынды,
Ақты төкпе
Дегендей көп-ақ ырымдар
Көзге аян, көкейге қонымды.

ТҰРМЫСТАҒЫ ТИЫМ СӨЗДЕР

Бос бесікті тербетпе ұрпақсыз қаласың. Бесікті аяқ астына тастама, бесікті сатпа. Бесікті көрінгенге берме, ашық қалдырма. Бесікті қадірлесек, баладан немере, немереден шөбере, әрі қарай жалғаса беред.

Басынды жусаң, маңдайыңнан бастап жу, періште маңдайға береді, шайтан желкеңнен шықсын деген ырым бар. Шашыңды отқа салма, тастама. От тамыр ғазабы.

Түнде тырнағыңды алма шайтан ісі. Үйде отырған қонақтарды, от басындағы жандарыңды санама. Көз тиеді. Адам шығыны мал шығыны болады.

Үйге қарай жүгірме. Қауып қатер болады.

Күрек, айыр, сыпырғыштың басын жоғары көтеріп қойма. Ұстарға кісі жоқ деген ырым.

Күн батар уақытта ұйықтама. Науқас адамның өзіне, күн батып барады, басыңды көтеріп отыр дейтін, әке-шешелеріміз.

Қолыңды жуғаннан кейін сілікпе. Ырысын кетеді.

Кірдің суын баспа, барлық жамандық кірдің суымен кетеді, оны басу оны үйге әкелу.

Ішінді тартпа. Қайғыланған ата-ана жылай, жылай, шама кеткенде ішін тарт.

Тізеңді құшақтама “Қу тіземнен басқа құшақтарым қалмады” деген жаман ырым.

Жол иесі тұяқ, сөз иесі құлақ, су иесі бұлақ.

КӨРІКТІ СӨЗДЕР (Бата беру)

Үйлеріңіз кеңісін, кейісіңіз кемісін. Ұл-қыздарыңыз жетелі болсын, ержеткенде некелі болсын, некелінің бекемі болсын.

Әр ата-ана шөбере сүйсек, ұрпағыңыз өнеге сүйсін. Көздерің күлімдесін, өмірің бүлінбесін,

көңілің түңілмесін, ерің сүрінбесін, белің бүгілмесін.

Тірінің сөзі дуалы болсын, өлінің арты дұғалы болсын.

Қарғалар шуылдасып ұшса қыста күн суытады, жазда жамандық шақырғаны, немесе соның белгісін бергені.

Құстар суға түссе, жаңбыр жауады, жер бауырлап ушса, ауа райы бұзылады.

Көкектің даусы оң жағыңыздан естілсе бай боласыз, сол жағыңыздан естілсе, сәтсіздікке ұшрайсыз, алдыңыздан естілсе ауырмайсыз, деніңіз сау болады.

Үкінің тырнағын кесіп алып, бой тұмар қылып сақтаған адам қатерге ұшырамайды, балаларға көз тимес үшін қауырсынын киіміне тағады, баланың бесігіне ілсе, пәле-жала, шайтан жуымайды.

Тауық ерте қонақтаса, ертеңіне жауын-шашын болады, бір аяғымен тұрса, күн суытады, тауық шақырса жақсылық емес. Мезгілсіз шақырған қораздың басын шабады. Әтештер төбелесіп жатса үйге қонақ келуі мүмкін.

Тырналар қиқуламай жоғары ұшса, күн жылы болады.

Құстар қауырсындарын тұмсығымен тарай бастаса, ертеңіне жаңбыр болады.

Үйіңіздің төбесіне қарлығаш не көкаршын ұя салса жақсылық болады.

Қарлығаш пен торғайдың ұясын бұзсаң бетіңе секпіл шығады.

Тышқан нанның бетін қажалап жесе астық шығады, астыңғы жағын жесе астық аз шығады.

Масалар кешке дуылдап ұшса, ертеңіне жаңбыр жауады.

Қысты күні үйде шыбын ұшса, боран болады.

Құмырсқалар илеуінен шықпай қойса, күн жауады. Үйге қаптаса жақсылық болады. Илеуін бұзба.

АБАЙ ТІЛІ АМАН БОЛ

Айналайын ана тіл
Күнің не боп барады
Будандасып басқамен,
Болып алдың шала тіл.

Бұзып сөйлеп шал отыр,
Былдыр қылып бала тұр.
Баламен кеп екеуі,
Шығарып тұр жаңа тіл.

Арылмаған азабы
Қайран, қырдың қазағы.
Тілің қалай шүлдір бұл?
Түрің неге азалы!

Анам айтқан жыр-әні,
Құлағымда тұр әлі.
Екі қазақ бір-бірін
Ұқпаса кім кінәлі?!

Осыны ойлап көрдің бе?
Жойылуға көндің бе?

Тіл халықтың белгісі,
Тіл тірегі елдің де.

Тілді бұзып дәстүрмен
Біз бұзылды, бәс тігем.
Қазақ содан қояншық,
Ұлың содан маскүнем.

Тіл аманат саған да ол
Тіл аманат маған да ол.
Абай бол деп тапсырған
Абай тілі аман бол!

МАҚАЛ МӘТЕЛДЕР

Көз көруге, ақыл білуге, жүрек сүюге
тоймайды.
Асай біл аш кезінде, сүйе біл жас кезінде,
Өтірікші түске дейін өзіне де сенбейді.
Ұстара қырайды, өткір сөз турайды.
Аннан асар аяулық жоқ.
Келісті сөз-күміс, жемісті жұмыс алтын.
Қартайған қыз қалыңдық атанбас.
Көрік үйленгенше, ақыл өле-өлгенше
Түннің сәні тыныш ұйқы.
Өмірдегінің бәрінде өлшем бар.

Қызды білезігіне қарап алма, ақылына қарап ал.

Достықты білмедім дегенше, өмір сүрмедім де.
Махаббат ләззатқа бай. Қызғаныш азапқа бай.
Сырқаттанып жатқан сырласа алмас.

Сұлу сұқтануға жақсы, ақылды жұптануға жақсы.

Ең алдымен орын тап. Одан кейін келін тап.

Сұлулық тойда керек, махаббат күнде керек.

Шалқақтаған қыз шашына ақ түскенше отырады.

Өттім дей бер арманда, жар таппасаң жалғанда.

Адассаң жолда жүріп қайғырасың

Керіссең қадіріңнен айрыласың.

ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС ҰҒЫМДАРЫ

Күнге, айға қарап дәрет сындырма

(Күн, ай адам тіршілігі. Сыйлау керек)

“Жаңа ай жарылға, ескі ай есірке” дейді.

Отты аттама, отты шашпа, отқа түкірме.

(отбасы үй іші, сондықтан отты сыйла).

Суға дәрет сындырма, суға түкірме,

Қара суды сапырма, жас босанған адамды түнде суға жіберме. (судың да сурауы, қасиеті бар).

“Бұлақ көрсең көзін аш. Судың да сұрауы бар” дейді. Суға өте үнемді болған дұрыс.

Талант - әділетсіздікке қарсылық.

Талап үшін даңғыл жол болмайды, ол қайшылықта ұдайы күресте өтеді.

Дүниедегі ең қауыпты нәрсе үнсіздік.

Дүниедегі ең қорқынышты нәрсе жалғыздық.

Пайда ойлама, ар ойла, талап қып артық білуге

Еңбек қылсаң ерінбей, тояды қарының тіленбей

Еңбек етпеген аштан өледі.

Жақсылықты тек Құдайдан, содан кейін өзіңнен күт.

У ішсең де, су ішсең де елмен көр

Сабырлық әр қашан жолдасың болсын

Сабыр түбі сары алтын.

Тәуекел түбі жел қайық, өтесің де кетесің.

Атаң да, анаң да маңдай терің

Ақты кара деушілерден сақтан.

Қызғанушылық, көреалмаушылық жаман қасиет

Халықтың сенімінен айрылсаң, қаражаяу қаласың.

Шалқайғанға-шалқай, ол құдай ұлы емес, енкейге енкей, ол адамның құлы емес.

Өз “меніңмен” келіп, өз “меніңмен” дүниеден өт.

Кімде-кім қазырғы уақытта ана тілін өзінің әдебиетін сыйламаса, оны сауатты мәдениетті адам деп санауға болмайды.

Әркімнің туған тілі-туған шеше, оған бала міндетті сан мың есе.

Ана тілін ұмытқан адам өз халқының өткенінен де, болашағынан да қол үзеді.

Ана тілін білмейтін бір қолы шолақ адам сияқты.

Ақиқаттың көзі алтын.

Өнер халықтікі.

Жаман айтпай жақсы жоқ.

Адам баласы үш күннен кейін көрге де үйренеді.

“Мен бақыттымын” деген адам нағыз бақытсыз адам. Келешегінен үміт үзер деген сөз.

Мен елден ала бөтен бақытты болғым келмейді.

Өз тілін сезбеген бала ана сүтін татпаған жетіммен тең.

Халықтың мәңгі ғұмыры оның тілінде, әр-бір тіл өзінің халқы үшін ұлы.

Ана тілінсіз халық болмайды. Тілсізді ұлт деуге болмайды.

Тура би де туған жоқ.

Алтын көрсе, періште де жолдан таяды.

Қорқыт-қорқыт дегенде осылай қорқыт деппе едік.

Құдайдан әрі де емес, бері де емес.

Ұлт ұясы ана бесігі Ұлт өрісі жар құшағы. Ұлт бақыты қыздардың жүзіндегі күлкі.

Ұят ықыласы қарындас тілегі.

Ұлының жеңісіне қуанбайтын ана болмайды.

Ұл-қыз азбасын, тұқым тозбасын.

Отан от басынан басталады.

Өзің мың жасамасаң да, ұрпағың мың жасайды.

Жалғыз бала жарты бала, екі бала жалғыз бала,
үш бала аз бала. Жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар.

Басы ауырмағанның, құдаймен жұмысы жоқ.
Ағаш барда, арқан тамда.

Ағасы бардың жағасы бар, інісі бардың
тынысы бар.

Адам болатын бала қонаққа үйір.

Адам еңбегімен сыйлы. Еңбек етсең ерінбей,
тояды қарның тіленбей.

Ауру дертке аусыл жаман, малың болсын содан
аман.

Ауыздың көбі асқа жақсы, қолдың көбі іске
жақсы.

Аштан өлгеннен жарылып өлген жақсы.

Аю өз ұңгірінде, қорқақ өз үйінде мықты.

Аяр, аярға ұрыс даяр.

Байлауы жоқ шешеннен, үндемеген есті артық.

Бәйге алмаған жүйріктен, белі мықты бесті
артық.

Басы ауырмағанның құдаймен не ісі бар?

Дені сауға күнде той.

Егіншіге жылда арман, балықшыға күнде
арман.

Елшіге өлім жоқ.

Ер есімен сыйлы, жер кекенімен сыйлы.

Еріншектік басқа бәле. Еріншектің ертеңі
таусылмайды.

Жалқауға жазыңда бір, қысың да бір. Жалқауға жатып ішер керек.

Жаман аттан жаяуым артық, жаман қатыннан бойдағым артық.

Жасыңда алған білімнің тасқа жазған хатпен тең. Жау жоқта бәрі батыр.

Қашқан жауға қатын да қожа.

Ораза-намаз тоқтықта. Иман-ислам да тоқтықта.

Қара ешкіге жан қайғы, қасапшыға мал қайғы.

Қол қысқалығынан тіл қысқалығы жаман.

Қызғыш құсқа көл пана, жетім жанға ел пана.

Мейман атаңнан үлкен.

Молда жоқта молдасың. Молда барда жолдасың.

Өзі үшін қызмет қылған адам, өзі үшін оттаған мал мен тең.

Ізгілік ініден, әділеттік ағадан.

Балалы үй базар, баласыз үй қу мазар.

Дінінен айрылу дүлейлік.

Тарланнан алған табылым, тірліктің таныр тағлымын.

Жақындама жамандыққа, ауызыңды ауыздықта.

Кімнің қандай пиғылы, соған қарай құдайдың да сыйлығы.

Қалқан құлақ атансаң да, салпан құлақ атанба.

Айға айбар шекпе. Топырақ шашпа көпке.

Дүние былғаныш, тұнығынан іш.

Шындыққа су да өтпейді, күнде өтпейді.

Алла бермегенді, молда бермейді.

Еңбектен асар ермек жоқ.

Молда болмасаң болма, өз ісіңе жорға бол.

Ұлы болсаң жақсының, құлы болма нәпсінің.

Қайрымдыға қарғыс жоқ, қайрымсызға алғыс жоқ.

Опасызда Отан жоқ. Отансызда қапа көп.

Құдайдың ісі күдіксіз, шайтанның ісі үмітсіз.

Қарын қазы-қартамен тоймайды, қанағатпен тояды.

Адамның өз иттігі есінде қалмайды.

Үңілген сайын ішіңе, ұқсайсың басқа кісіге.

Жылату оңай, жұбату қиын.

Арқан ұзын, жіп қысқа, керек болар бір тұста.

Еңістен бастап өрге шық, есіктен бастап төрге шық.

Сардар басшы, Сарбаз қосшы.

Дәптер жұқа, кітап қалың, таныс бұл барша затты осылай салыстыр.

Үндемес пен зар жоқ, айтыспайды зар жақ.

Тігу қиын, сөгу оңай. Теру қиын төгу оңай.

Ездік өлімге төтелер, ерлік өмірге жетелер.

Алауыздық ірітеді бірлікті. Бірлікпенен сәндеу керек тірлікті.

Қорлықтың зоры зорлық. Зорлықтың түбі қорлық.

Қазақты момын дейді, момын емес батыр. Тек біріне-бірі батыр.

Қазаққа бір-біріне қарауыл керек емес, құдай бір-бірін аңдырыстырып қойған.

Қазақ намысшыл, бірақ намысшылдығы өз арасында ғана.

Қазақ бірін-бірі мұқатуға шебер. Тілі ащы, шағып алады. Өзі мақтаншақ, атаққұмар, жүзге, руға бөлінгіш қайдан бірлікшіл болады. Өзінің артының ашылып тұрғанында жұмысы жоқ басқаға ақылшыл.

Қазақ мақтанады, бәсекелеседі, бірақ, басқа елмен емес, жұртпен емес, өзімен өзі жарысуға құмар.

Қазақ шын білім алу үшін емес, тек атақ, мақсат, билік алып, басқа қазақтан биік тұру үшін.

Қазіргі қазақ пәтуәсіз, сөзде тұрмайды, қадірлемейді, сөзге мән бермейді “Ойпырмай мынау бір жөн сөз екен” дей салады.

Қазіргі қазақта ұлтық намыс деген атымен жоқ деуге болады. Қазақ өз тілін, дінін, ғұрып салтын білмейді, білейін деп ұмтылмайды. Кәрі-жасына дейін, атасын арақ-шарап өлтіргендей құныққан, басқа ұлтан да басып озып барады.

Өзбек өзге жұртты ұнатпай тұрса да, сырт көзге білдірмейді. Өзбек болған қазақ көп, ал басқа ұлт қазақ болған жоқ

Қазіргі осындай жағымсыз жағдайын көре тұра бұрынғы ата-бабаларымызға қайран қаласың, неткен данышпан еді деп. Бұл қазақ түзелмесе, қазақ елі өркенді ел болады деуге күмәндісің.

“Қазақ ырым етеді. Ырымы қырын кетеді, не түс түлкінің боғы” деп аса беріліп сәуегейлікке сенбеушілік те бар.

“Ел іші алтын бесік. Құдайым би қылмасаң да би түсетін үй қыл”.

Қарғып мініп, ырғып түсер ат емес, байлық, деген оңай келер зат емес.

Ашулы сөз анайы. Тақырып таныған тәртіпті.

Сөйлеген сөзі шырайлы. Істеген ісі ылайық.

Бұл ғұмыр күнә-кінә жиынтығы, содан да пәк болудың қиындығы.

Құдайы жоқтың шырайы жоқ.

Иманды берік ұстар Алла туын. Имансыз дүниеге шашар уын.

Көп сұлуға таңырқап, таңдай қақтың. Тәйірі, қызуы ғой жастық шақтың.

Әйтеке шын сұлулық имандылық. Құдайдан күдіретті кімді таптың?!

Жағалай жұртты жамандап, жақсы болмас еш адам. Түсінбей жүр осыны. Топастанған кей адам.

ЖАРАПАЗАН (Батасы)

Үйің, үйің үй екен,
Үйдің көркі сый екен,
Ақ ордадай көрінген,
Қай мырзаның үйі екен?

Бай Мұхаммед үмбетіне жарапазан
Оразаң қабыл болсын, ұстаған жан.
Ассалаумағалайкүм, ақтан келдік
Күн шығып, айы туған елден келдік.
Біз айтсақ жарапазан - әдет-ғұрып,
Пайғамбар жолын қуып атқа міндік.

Бай Мұхаммед үмбетіне жарапазан
Оразаң қабыл болсын, ұстаған жан.

Айтамыз жарапазан еліңізге
Байлаңыз паршы орамал белімізге.
Байланса паршы орамал белімізге,
Қайтамыз мақтап-мақтап елімізге.

Бай Мұхаммед үмбетіне жарапазан
Оразаң қабыл болсын, ұстаған жан.

Мінгені Пайғамбардың сары атан-ды
Әр үйде мұндай тұрсақ таң атады.
Әкеліп ықыласпен садақанды
Қол жайып, құдай үшін ал батамды.

Бай Мұхаммед үмбетіне жарапазан
Оразаң қабыл болсын, ұстаған жан.

Ассалаумағайкүм, бақтан келдің,
Ай туып күні шыққан шақтан келдік.
Айтты деп жарапазан сөкпеңіздер
Пейілін от басының мақтан көрдік.

Бай Мұхаммед үмбетіне жарапазан
Оразаң қабыл болсын, ұстаған жан.

Меккеде бір ағаш бар іші қуыс
Намаз бен оразада үлкен жұмыс.
Ұстасаң оразаны, жұмағыңда
Шашылар жемістері уыс-уыс.

Бай Мұхаммед үмбетіне жарапазан
Оразаң қабыл болсын, ұстаған жан.

Айтамыз жарапазан есігіңе,
Ұл берсін туған айдай бесігіңе,
Ұл берсе туған айдай бесігіңе,
Жазғаны жақсылықты несібіңе.

Бай Мұхаммед үмбетіне жарапазан
Оразаң қабыл болсын, ұстаған жан

ЖАРАПАЗАН (екінші түрі)

Үйің, үйің үй екен
Үйдің көркі ши екен
Саба көркі бие екен
Сандық көркі түйе екен
Ақ төбеден көрінген
Қандай байдың үйі екен?

Бай үйіне берекет,
Шыға берсін пәлекет
Осы үйдегі ағайды
Пәледен құдай сабыр ет.
Адыр-адыр таулардан
Айғыр мініп біз келдік
Айғыр басы бой бермей
Бай үйіне кез келдік.

Бұдыр-бұдыр таулардан
Бура мініп біз келдік
Бура басы бой бермей
Бай үйіне кез келдік.
Кірсін дәулет есіктен
Шықсын бейнет тесіктен
Қоңыр қасқа қой әкел,
Жарапазан естісең.

Ассалаумағалайкүм, ақтан келдік,
Ай туып, күні шыққан жақтан келдік
Айтты деп жарапазан сөге көрме,

Пайғамбардың жолын қуған адам едік.
Ассалаумағалайкүм, дәуіт, ғалам,
Ағайға осы үйдегі бердік сәлем.
Ағайға осы үйдегі берсек сәлем
Айтамын қабыл болсын Аллатағалам.

Айтайық жарапазан еліңізге,
Байлай көр парша орамал белімізге.
Байласаң парша орамал белімізге,
Барамыз мақтай-мақтай елімізге.

Айтайық жарапазан енді сізге,
Пітірін оразаның берсең бізге.
Пітірін оразаның берсең бізге.
Қойыңыз мыңға жетер келер күзде.

Айтайық жарапазан ауылыңа
Байласаң алпыс бие сауыныңа
Көңілің ақ, күнәден пәк болсаң
Бейшітің кіргізеді қауымына.

Мінгені пайғамбардың қызыл інген
Үші алтын бұйдасының түбі түзген.
Ағалар ерте тұрып шақыр азан
Ақшыл қой қарадағы содан өрген.

Пайғамбар бес қамыстан кеме ескен
Бір жағын кемесінің тышқан тескен
Жерінен тышқан тескен су құйылып
Ақтылы қой қорадағы содан өрген.

Мінгені пайғамбардың қара аласын
Аулыңды қазыр келіп араласын.
Аулыңды қазыр келіп араласа
Төріңе төрт періште саяласын.

Айтайық жарапазан есігіңе
Ұл берсін Ер Ғалидай бесігіңе,
Ұл берсе Ер Ғалидай бесігіңе,
Болады өзі батыр несібіңе.

Артында үйіңіздің орда болсын
Біреуі балаңыздың молда болсын.
Алғанда жау жағадан бөрі етектен
Балаңның молдалығы сонда болсын.

Артында үйіңіздің шатыр болсын,
Біреуі балаңыздың батыр болсын.
Алғанда жау жағадан бөрі етектен
Балаңның батырлығы басым болсын.

Қайырмасы әр екі жарапазаннан кейін:

Мұхаммет үмбеті айтқан жарапазан
Бір келген он екі айда ораза иман.
немесе: Мұхаммет үмбеті айтқан жарапазан
Оразаң қабыл болсын, ұстаған жан

ҚОЛ ЖАЙЫП БАТА БЕРУ

Міне бата ақ ниет
Бола берсін берекең.
Қиын дейді қиямет
Жақын дейді ақырет
Құлшылық қыл Аллаға,
Қыл көпірден таймай өт.
Кірсін дәулет,
Шықсын бейнет.
Алла атымен ниет ет,
Жоқ жітікке рахымет.
Сіздерді Тәңір қолдасын
Уайым-қайғы болмасын.
Қабыл болсын Оразаң
Әулетінді оңдасын!
Үй иесі қонақтың құлы
Құс екеш құста өз ұясын өзі соғады.
Шіріген сатымен шатырға шықпа
Қойы көптің қорасы да үлкен
Жүрдек атқа жем де көбірек бұйырады
Сипап та көріп құйрығын, танырсың
Тұлпар жүйрігін.
Отты отпен өшірмес болар
Жетімнің жетіскен күні жоқ.
Шығыс кірістің серігі.
Ұйтқысыз айран ұйымас
Ит күзетпесе отарды,
Қасқыр торыр қотанды

Жаман аспан барында,
Жақсы өмірге үйренем деп сабылма.
Түлкінің білетін мың ертегі
Бәрі де тауық туралы сыр шертеді.
Төбеттен сарқыт қалмайды, сарқыт қалса,
Арыстан татып та алмайды.
Жаман адамды түйе үстінде ит қабады.
Құдай да бергенге береді.
Жаста өлім берме, қартайғанда бейнет
берме.
Кәрінің бәрі өледі, жастың ажалдысы өледі.
Ағайын болсаң, тату бол.
Нан-тұздан артық тағам жоқ
Бардың ісі пәрменмен өтер, жарлының ісі
арманменен өтер.
Жаманның ойны жаман, шошқаның мойыны
жаман
Жыламаған балаға емшек бермейді
Жұтынған шүкірге тоймайды, және жұртын
мақтауды қоймайды.
Берейін десе құдайда қазына көп
Құдайдың берері көп, ерінбей еңбек ет
Ел ұрысыз болмас, тау бөрісіз болмас.
Ет тәттілігін қойса, ұры ұрлығын қояр еді
Су ағады сағадан, жол болады ағадан
Ағасы бастар, інісі қостар
Жоқты жоқ табады
Саудада достық жоқ
Елдің елдігі ауыздың бірлігі,

Ердің ерлігі етінің тірлігі.
Төркіні жақынның төсегі жинайлмайды
Өзі келіп, өзі кеткен қонақтың
Садағасы кетпейсің бе?
Құтты қонақ келсе, қойың егіз табар.
Өлместі құдай жаратпас, сынбасты шебер
жасамас.

Аз аздан үйреніп, дана болады.
Ас атасы нан.
Құранды басып нанды алуға болады,
Ал нанды басып, құранды алуға болмайды.
Алтын күміс-тас, арпа-бидай ас.
Өзін-өзі жеңгеннен мықты адам жоқ
Сыилы болғыңыз келсе, біреуді сыилай біл.
Нашар еркек үйде батыр, түзде қатын.
Жаман еркектен, жақсы әйел артық.
Нашар туыстан, жат артық.
Жақсы, жаман болу әркімнің өзіне
байланысты

Ағайын жоқ болсаң бере алмайды, бар
болсаң көре алмайды.

Шығасыға иесі басшы болады.
Қатты айтсаң көңілі қалады, ақырын айтсаң
жүре тыңдайды.

Ойыннан от шығады, ойланған дұрыс болар.
Бата алған батар, бата алмаған қатар
Мал құлағы саңырау. Қызығуға болады,
қызғануға болмайды.

Сүюге де, сүйсінуге де болады.
Жүйрікті көрсе, жүйріктің аяғы

тыпырлайды,
Жүйрікті көрсе, жүйріктің делебесі қозады
Аяп мақтағанша, жақсы көріп, ұрысқан
артық.

ЖЕТІ ҚАЗЫНА

Қыдыр Алланың керемет иесі, етіп
жаратқан
пайғамбары, сүйген құлы. Алланың өз
ұнатқан адамына дариды.

Бақ Бақ дарымайды, қонады. «Қыдыр
дарып,
бақ қонсын» - деген бата осыдан болар.

Ақыл Байлық пен бақыттың тірегі.
Ақылды
халық берік қамал, ақылды ер кіреукі
сауыт деп бағаланады.

Денсаулық Деніңзде саулық болмаса,
өміріңде
сән де, мән де болмайды.

Ақжаулық Алла адам ұрпағын жарату
үшін
Хауана-ананы Адам- атаның сол
жақ қабырғасынан жаратқан.
Жалғыздық бір Аллаға тән қасиет.

серігі, досы әрі қорғаушысы деп саналған.
БҰҚАР ЖЫРАУДЫҢ БІР СӨЗІ.

«Ғалымның хаты өлмейді,
жақсының аты өлмейді».

ЗЕЙНОЛЛА ӘКІМЖАНОВ

«Сескенген үрейленген
Секем едік.

Борышты баба алдында өтемедік
Қазақтың ел басқарған ханы жоқтай,
Орыстың патшаларын «Көке» дедік.

ЖАЙЫҚ БЕКТУРОВ

«Арынды, атағыңды асқа сатпай,
бола біл ел-жұртыңның азаматы.
Бірлік пен тірлік те күтіп тұр-ау
Біздерден өз-халқымның жамағаты.
Сөзімді, тілегімді саған айтам,
Халқымның кейінгі ұрпақ журағаты.
Өзінің тілін, жерін аямауға,
Халқымның, ел-жұртымның бар-ау қақы».

«Игі істің басы тіл» (Мақмұт)

«Кісіге құт тілден» (Ж.Баласағұни).

«Ымды білмеген, дымды білмейді» немесе
Тілді білмеген, дымды білмейді» деуге
болады.

«Өз тілін білмеген адам жарты адам».

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВ

«Кешкен емен өмірдің кіл шуағын,
Кейде ауыр ойлардан тұншығамын.

Ана тілім қасиетім жырымдағы
Тілім бітсе, халқымның құрығаны.
Сәлем саған, жас буын жалғастарым.

Болашақта сендермен жалғасамын.
Мен жалғасамын қазақтың тілі арқылы,

Ана тілін ауадай ардақтаған!
Сақтар болсаң халқыңды тілді сақта,
Баға жетпес мұра жоқ тілден басқа.
Тілден басқа жиһаздың бәрін түгел
Базарлайсың қалтаңда ақшаң болса.

ІҮ БӨЛІМ

ШЕЖІРЕСІ

ЖЕТІ АТАНЫ БІЛУ ПАРЫЗ.

Қолыма қалам алдым қағазбенен,
Білгенімді жазсамба деген сезімменен.

Жеті атаны білуің парыз болар,
Әр ұрпақ келе жатқан кезіменен.

Ел болып, жеті ата қоныстанған,
Ол елге бір атаның атын қойған.
Қысы-жазы туыстар бірге болып,
Іргесі еш уақытта бұзылмаған.

Қоспан мен Абдрахманға енші беріп,
Атам Мақаш Ілиасты алып қалған.
Үлкеніміз Көкен отырған Қара орман
Келе жатыр ұлы атамыз Шомақайдан.

Тармақтап Шомақайды таратпақпын,
Кәдесіне ұрпақтардың жаратпақпын!
Шомақайдан Мақаш пенен Нұрмағанбет,
Жалғасы әрі қарай тарай бермек.

Мақаштан Қоспан, Ілиас, Абдірахман,
Атамнан байқастырсам қыз болмаған.
Әкеміз Қоспан марқұм момын еді,

Аузынан қойдың дағы шөп алмаған.
Атамыз аты шулы бай болмаған,
Дегенмен, дәулеті, сірә, аз болмаған.
Балалары медреседен білім алып,
Үлкені ел сыйлайтын молда болған.

Зардабын төңкерістің көрдік талай,
Жылысып көшіп кеттік ішке қарай.
Жерсінбей орыс жерін қайтып келдік
Ортасында 32-жылдың күзге қарай.

Ағамды «молдасың» деп қысым салды,
Сан талай жаяу айдап, қамауға алды,
Мешіт ұстаған молда болмаған соң,
Кепілдікке көп шалдар алып қалды.

Десе дегендей атына сай Бибіғали,
Анамыз, аруағына садаға, Ғали еді.
Қайратты, қайтпас жігер, күшіменен,
Тәрбие бәрімізге беріп еді.

Адамгершілік, іскерлікке үйреткен,
Мың рахмет! Ата-анам.
Пейіште болсын тұрақтарың.
Тілеймін жаббар Алладан!

Қоспаннан Бікан, Шөкен, Салық
Қайреш төрт ұл болдық.
Қыздары Күлән, Күльзипа барған жері.
Құдаларымыз Мұса мен Бостаудың

Біканнан, ағамызды Кәм деп өстік,
Тобыл, Сартай, Аманжол өсіп жетті.
Ануар қыздардың бірі емес пе қабылетті
Зара да үйлі боранды болып кетті.

Шөкеннен бір ұл Майкеш, жеті қыз,
Сара, Ажар, Ләйлә мен Мәрзия
Тәнзилә мен Мәриәм және Нәзилә,
Кіршіксіз өскендеріңе әкең аруағы риза.

Екінші дүниежүзлік соғысқа,
Аттанды ағамыз Салық та.
Салықтан ұрпақ қалмады,
Қаза тапты қырғын ұрыста.

Бейіті Варшава қаласында Польшаның
Зират ету еді бір арманым.
Пенделіктің құрсауынан шыға алмай
Кез болдым қыйыншылығына заманның.

Жүрбек, Манарбек, Ниязбек Қайрештен:
Рауза, Райса асып туды өзімнен.
Үш мүшелге жетер-жетпес кезінде
Тұяқ қалтырып өзінен Жүрбек өтті
дүниеден.

Елиястың Көкен, Күзембай ұлдары,
Сақып, Ақық басқа жұрттағы қыздары
Күзембай да шаит болды соғыста,
Өкінішті, артында ұрпақ қалмады.

Көпеннің Қайдар атты бар ұлы
Қайрат дейді үлкен-кіші, достары
Зияш, Зура, Майкура, Нурилә.
Өркенді өскен тал шыбықтай қыздары.

Абдірахманнан Күлбаршін, Дәкеш
Қарамырзаның тұрмыстағы апалары
Көп жасаған Әбекендей әзірге
Тұқымымызда біздің жан болмаған.

Аттарын жаза отырып немерелер,
Тармағын Мақаш-ата тамамдадым.
Өрбітіп әрі қарай әкетуге,
Аттарын шөберелер біле алмадым.

МАҚАШТАН ТАРАҒАН ҰРПАҚ

Атығай ⇒ Дәуіт ⇒ Қалқаш ⇒ Бәйімбет

Құлеке ⇐ Тәйірберді ⇐ Жоламан

Бәбеке Мөңке Шал Шардақ Қазақпай
(Толеуке)

Бөгенбай ⇒ |Ақым|Әшім|Бәш|Шомақай

Нұрмағанбет Мақаш Жақия Зікірия

Қоспан Абдрахман Илияс

Бікан, Шөкен, Салық, Күлән, Күлзипа, Қайреш

Бікан ⇒ Сартай, Аманжол, Ануар, Зара

Жанна
Бахыт

Айгүл
Нәзгүл
Ержан
Самал
Зифа
Айым

Айгүл
Ғалия

Жеңіс
Талғат
Дәурен
Дәулет

Шөкен ⇒ (Мінайдар, Сара, Ләйля, Ажар,
Мариям, Танзила, Марзия, Назила)
Мінайдар ⇒ (Мұрат, Марат, Талғат)

Салық ⇒ Тобыл ⇒ (Арман, Нұрлан, Шынар,
Руслан)

Күлән ⇒ Мақпуза

Күлзипа (жұбайы Рақымжан) ⇒ (Дулат, Талғат,
Қанат, Раушан, Балғын, Құрақ, Райхан,
Айгерім, Айдын).

Қайреш ⇒ Жүрбек, Манарбек, Ниязбек, Роза, Райса

↓	↓	↓	↓
Бауыржан	Индира	Әлішер	Динара
Дилара	Ельвира		Диана
			Мариана

Илиас ⇒ Көкен, Күзембай, Сақып, Ақық, Зияда,
Күльзайра

Көкен ⇒ Қайрат, Зияш, Зура, Нұрия, Майнұра

Абдрахман ⇒ Қарамырза, Күлбаршын, Дакеш

↓
Марал
Орал
Ляззат
Амангелді
Анар

АЛТЫН МАЗМҰНЫ

I БӨЛІМ. ӨМІРІ МЕН ҚЫЗМЕТІ. ЕСТЕЛІКТЕР ҚЫЗМЕТТЕС ЖОЛДАСТАРЫНЫҢ ЕСТЕЛІКТЕРІ

1. Ғ.Қадірәлі. Білгір басшы, ұлағатты ұстаз еді....
2. Қ.Мұқанов. Абзал азамат, білікті ұстаз.....
3. А.Башмаков. Слово о мугалиме.....
4. А.Сенькина. Его авторитет был непрерываемым.
5. Ж.Сейітбеков. Жақсыға жаны құмар адам.....
6. А.Нұрғалиұлы. Қимасым-ай.....
7. К.Байтусова. Навсегда остается в нашей памяти.
8. Л.Гусеинова. До сих пор благодарна.....
9. Н.и Р.Пуштановы. Он всегда был и есть
пример для нас.....
10. А.Баукенов. Достойный человек.....
11. Қайреш Қоспанов туралы естелік лебіздер.....
Н.Қойшығарин
Н.Мұсақұлұлы
О.Жанмырзаұлы
Қ.Қалиұлы
С.Шөкенқызы
М.Қасенов
11. Қайреш Қоспановтың шәкірттерінің естеліктері
С.Елемесов. Ұстаз туралы бірер сөз
М.Жантлеуов. Был требовательным и
заботливым.

К.Жандосова. Все начинается с любви
Ә.Сәрсенбаева. Еңбек етуге үйрете білген
12. Қайреш Қоспановтың туыстарының естеліктері
Т.Қоспанов. Ақылды қамқоршымыз еді
Д.Әбілов. Әрқашан жұмысты бірінші орынға
қоятын
Б.Байгентов. Образец порядочности и
воспитанности
М.Коспанов. Он был трудолюбивый
Р.Айдарова. Счастье иметь такого отца.
Қ.Қоспанова. Сүйіктім, жан жолдасым.

II БӨЛІМ

ҚАЙРЕШ ҚОСПАНОВТЫҢ ӨЛЕҢДЕРІ

Туған жер
Елге пана болмайды
Жастарға
Бір қызға
Кешірімсіз іс істеп
Үйрен, оқы, білім ал
Бурабай
Достық деген қасиет
Туыстарға наз
Ана тілім
Кітабым
Қ...ға
Ақ арақ ішкен кемпірлер
Үлкені бір тұқымның болып қалдым
Таныс бол бұл қонағың Қайредден

Толғау
Имандылық
Емделу
Өмір жайлы
Ойлар
Жүрегім
Ауруханада
Кемпір-шал болғанда
Балаларым
Қаншайымға
Ауыратынын бұл денем ерте сезді
Ал туралы
Күлзипа апайдың 60 жасқа келуіне
Ниязбек пен Гүлімге
Қаншайымға
Жүрек
Ажал
Кімге қалай?
Сақал
Токта, ойлан, қазағым
Жастарға айтарым
Дәулет
Дала
Зұлымдық
Ел
Әке
Бала, ана
Өмір
Қыз
Не қымбат?

Балама
Курорттан бір көрініс
Жетегіне біреудің
Жастықпен бе, білмеппін
Кавказдан шыққан нарзанмен
Кавказдың асуындай аса бер сен
Ескерткіш үшін қолжазба
Өсиет
Раиса Қайрөшқызының анасының 60 жылдығына
арнап жазғаны

III БӨЛІМ ҚАЙРЕШ ҚОСПАНОВТЫҢ ҚОЛЖАЗБА ДӘПТЕРІНЕН

Нақыл сөздер
Жаман ырым жасама
Тұрмыстағы тиым сөздері
Көрікті сөздер (бата беру)
Абай тілі аман бол
Мақал мәтелдер
Ұлттық болмыс ұғымдары
Жарапазан (батасы)
Жарапазан (екінші түрі)
Қол жайып бата беру
Жеті қазына
Бұқар жыраудың бір сөзі
Зейнолла Әкімжанов
Жайық Бектұров
Ахмет Байтұрсынов

ІҮ БӨЛІМ
ҚАЙРЕШ ҚОСПАНОВТЫҢ ШЕЖІРЕСІ

Жеті атаны білу парыз
Мақаштан тараған ұрпақ

ПРИЛОЖЕНИЕ

Рисунок 1. Қаншайым мен Қайреш

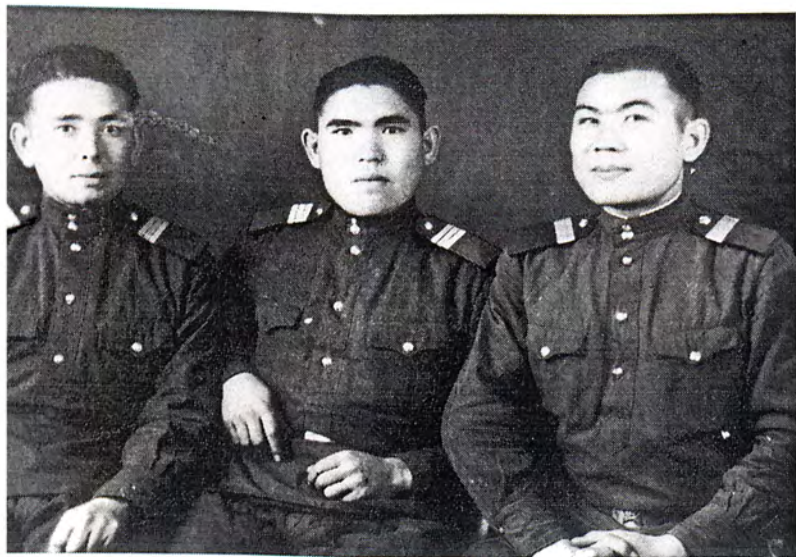

Рисунок 2. Қайреш әскерде.

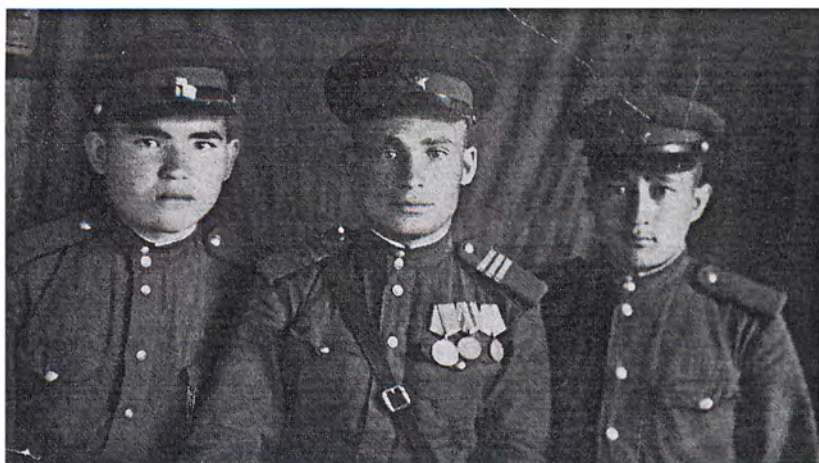

Рисунок 3. Қайреш әскерде.

Рисунок 4. Студент, 1954

Рисунок 5. Студент, 1955ж

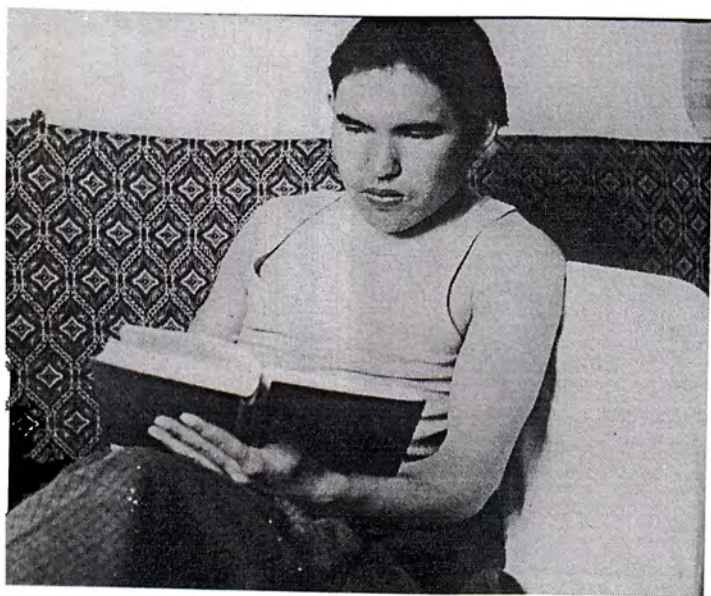

Рисунок 6. Студент, 1955ж

Рисунок 7. Студент, 1955ж

Рисунок 8. Жерлес студенттер, 1955ж

Рисунок 9. Қайрештің бірге туған ағасы Бікан Қоспанов

Рисунок 10. Қайрештің апасы - Күлзипа, жиені-Рауша
және жұбайы-Қаншайым

Рисунок 11. Қайрештің ағасы - Салық, жездесі
Әбілов Рахимжан т.б.

Рисунок 12. Қайреш және Күлзипа (1998ж)

Рисунок 13. Үйлену тойы: Шөкөнқызы Сара мен Мейрам

Рисунок 14. Қайреш және Тобыл

Рисунок 19. Рауза мен әкесі 1975ж

Рисунок 16. Жанұя мүшелері

Рисунок 19. Рауза мен әкесі 1975ж

Рисунок 20. Раиса мен әкесі

Рисунок 21. Раиса мен Манарбек

Рисунок 22. Раиса

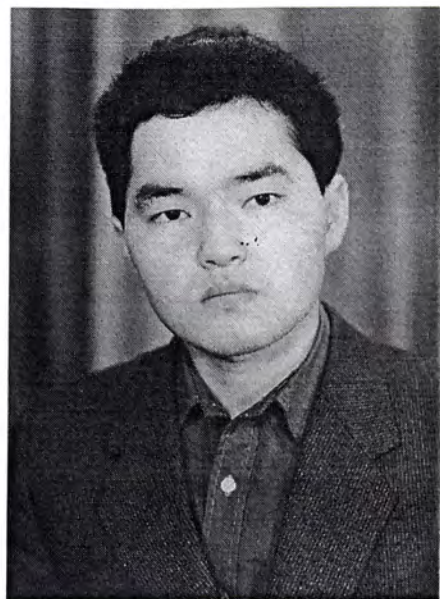

Рисунок 23. Ниязбек

Рисунок 24. Раиса, Ниязбек, Диана (немере)

Рисунок 25. Немерелер: Эльвира, Индира, Дилара

Рисунок 26. Ата мен ана, немерелері: Диана, Алішер
күйеу - Сматулла, келіні - Гүлім

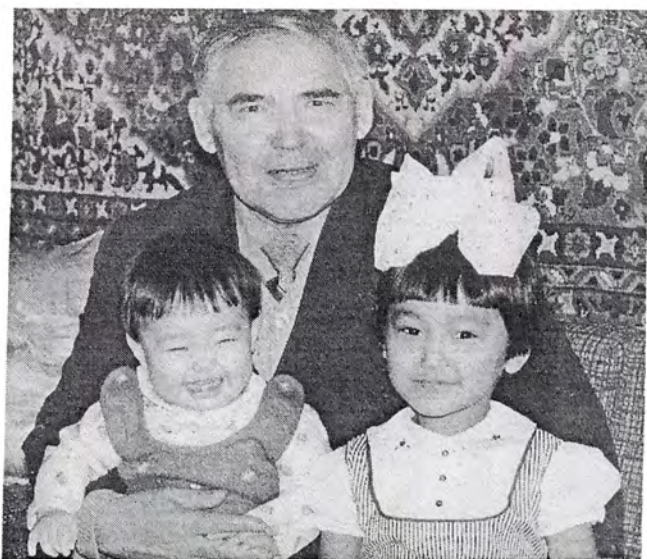

Рисунок 27. Қайреш немерелерімен Динара, Диана

Рисунок 28. Динара, Дилара, Бауыржан (Қаншайымның ж

Рисунок 29. Қ.Қоспанов Ленин орта мектебінде. 7 сынып

Рисунок 30. Ленин орта мектебінде

Рисунок 31. Ленин орта мектебінде 50 жыл

Рисунок 32. Кривошеков мектебі бір топ мұғалімдермен

Рисунок 33. Кривощеков мектебін бітірушілермен

Рисунок 34. А.А. Башмаков - ҚР парламентінің сенаты
5 сынып оқушыларымен 1970 ж.

Рисунок 35. Қайреш өз кбинетінде. Балалары Рауза және Жүрбек 1967 ж.

Рисунок 36. Архангелка мектеп-интенатында

Рисунок 37. Мұғалімдердің Республикалық съезінде,
Алматы 1987 ж.

Рисунок 38. Мұғалімдердің облыстық съезінде,
Қызыл-Жар 1960 ж.

Рисунок 39. Мұғалімдердің Республикалық съезі.

Рисунок 40. Волгоградта 1971 ж.

Рисунок 41. Ыстық көлде, 1973 ж. Ниязбек әке-шешесімен

Рисунок 42. Шортанды санаторий, 1978 ж

Рисунок Кисловодске, 1980 ж.

Рисунок 44. Динара ата-әжесімен. Мәскеуде 1982 ж.

Рисунок 45. Шортанды санаторий. 1982 г.

Рисунок 46. Новоросийск курортында. 1981 г.

Рисунок 47. Сочи курортында, 1983 г

Рисунок 48. Динара, Диана атасымен. Мәскеуде 1986 ж.

Рисунок 49. Қарағанды қаласында. Қайрештің балалары Раиса, Ниязбек, Рауза, немерелерді Динара мен Диана

Рисунок 50. Қайреш орал қаласында, 1973 ж.
Директорлар жиынында

Рисунок 51. Сары-Агаш, 1980 год.

Рисунок 52. Семья Коспановых с родственниками.

Рисунок 53. Кайреш Коспанов в кабинетте (1967)

Рисунок 54. Самарканд

Рисунок 55. Архангельская школа-интернат.
Выпускной вечер

Рисунок 56. Ташкент.

Рисунок 57. Родители Каншайым

Рисунок 58. Сноха и племянник

Рисунок 59. Племянник Сартай и сноха Зейнипа

Рисунок 60. Сестра Кульзипа, Кайреш, Каншайым, сын Ниязбек и сноха Зайра

Рисунок 61. Бишкуль. Семья Коспановых

Рисунок 62. Коллектив Кривошековской СШ

Рисунок 63. Выпускники КривоЩековской СШ

Рисунок 64. КривоЩековская Средняя школа, 1968 учебный год

Рисунок 65. Кайреш с семьей и внучкой

Рисунок 66. Кайреш с женой и внучками

Рисунок 67. Москва, 1983 г.

Рисунок 68. Кайреш с внуком и внучками

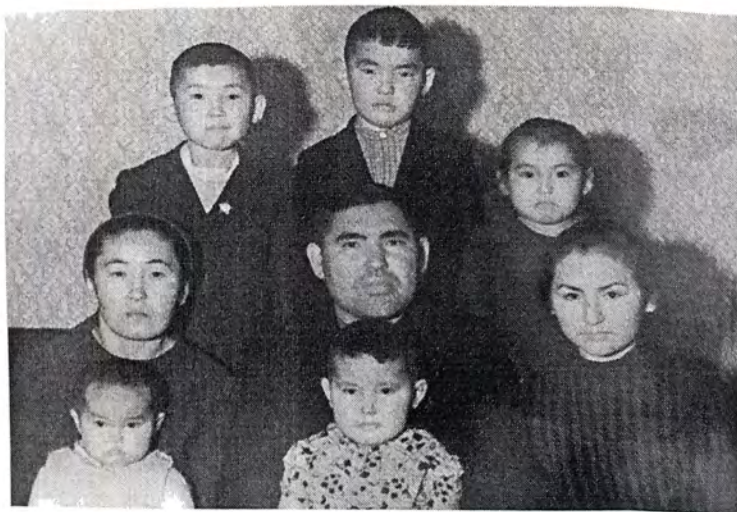

Рисунок 69. Семья Коспановых (1966)

Рисунок 70. Кайреш, сын Ниязбек и внук Алишер

Рисунок 71. Кайреш Коспанов с женой

Рисунок 72. Свадьба в Костанае

Рисунок 73. Кайреш и сын Ниязбек

Рисунок 74. Свадьба у племянницы

Рисунок 75. Коллектив Ленинской средней школы

Рисунок 76. Коллектив Кривошековской СШ

Рисунок 77. Кавказ (близ Пятигорска).

Рисунок 78. Ессентуки

Рисунок 79. Курорт Нальчик

Рисунок 80. Курорт Нальчик

Рисунок 81. Выпускники Кривошековской СШ

Рисунок 82. Кавказ

Рисунок 83. Курорт Кисловодск

Рисунок 84. Курорт Кисловодск

Рисунок 85. Нальчик

Рисунок 86. Семья Каншайым

Рисунок 87. Кайреш Коспанов, Анатолий Иванович Коломиец, Александр Кузьмич Хромов, Касым Жахинович Мусин

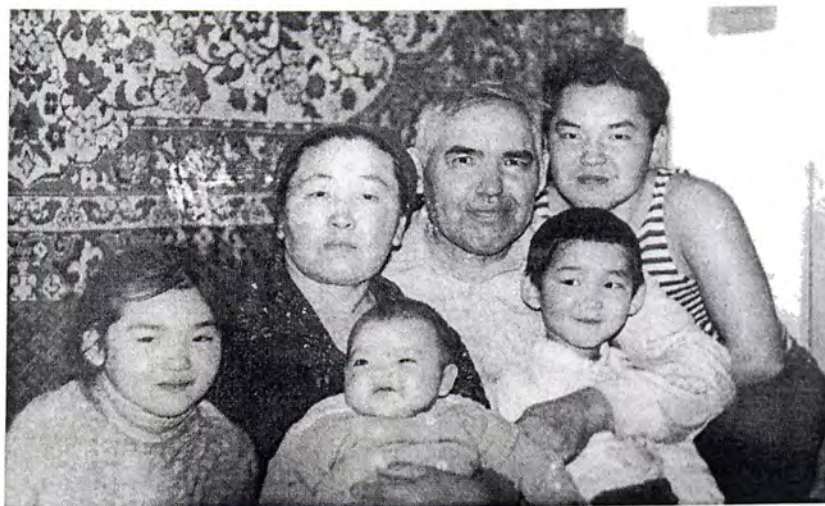

Рисунок 88. Сын и внуки

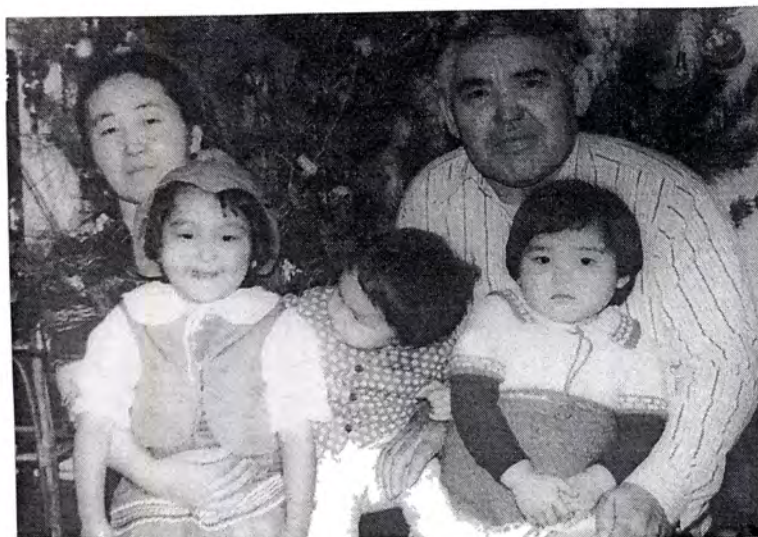

Рисунок 89. Внучки и внук

Рисунок 90. Семья Коспановых

Рисунок 91. Кайреш с группой.
(Карагандинский педагогический институт)

Рисунок 92. Кайреш и Каншайым (1956 год)

Рисунок 93. Дочь Райса

Рисунок 94. Внук Алишер

Рисунок 95. На свадьбе сына, 1999 г.

Рисунок 96. Бишкуль, 1998 год

Рисунок 97. Дочь Райса и внучка Динара

Рисунок 98. Кайреш и Каншайым

Рисунок 99. Выпускной вечер в Архангельской школе-интернате.

Рисунок 100. Сочи, 1983 г.

Рисунок 101. Боровсе, 1984 ж.

Рисунок 102. Қайреш, Қаншайым, Ниязбек,
Райса және Диана.

Рисунок 103. Кайреш за праздничным столом

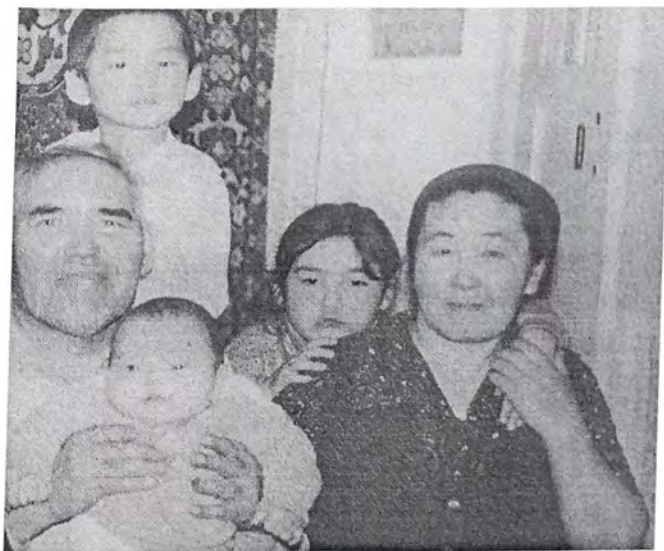

Рисунок 104. Кайреш и Каншайым с внуком и внучками

Рисунок 105. Журбек, Райса и родители

Рисунок 106. Родственники Кажрахимовы

Рисунок 107. Сартай, Алма, Бахытжан, Тимур

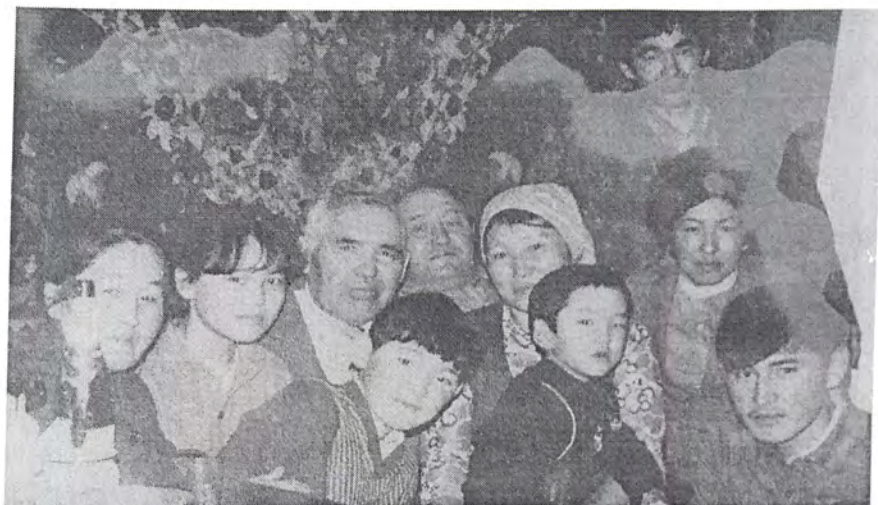

Рисунок 108. В доме старшего сына

Рисунок 109. Муканов Кайролла Муканович и
Кайреш Коспанов на свадьбе у Ниязбека, 1999 год

Рисунок 110. Сын Ниязбек и внук Алишер. Астана, 2004 год

Рисунок 111. Родственники, с. Бишкуль

Рисунок 112. Архангельская школа-интернат, 1985 год

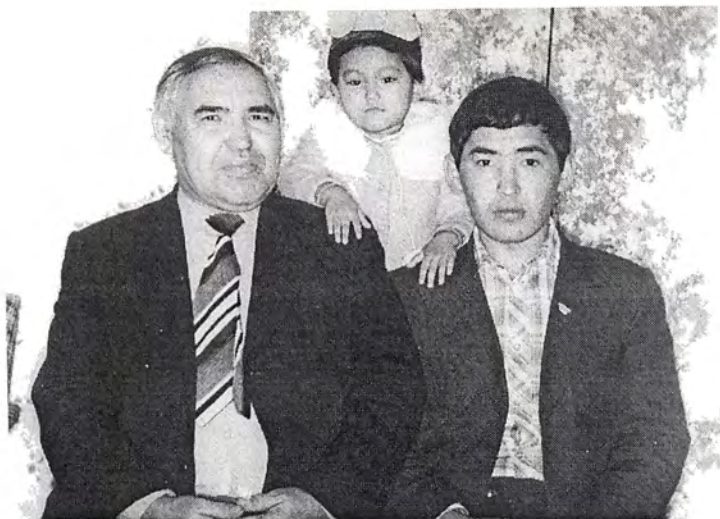

Рисунок 113. Кайреш, сын Манарбек и внучка Динара

Рисунок 114. Кайреш, сын Ниязбек и внучка Динара

Рисунок 115. Мама жены Кайреша и его старшая сестра

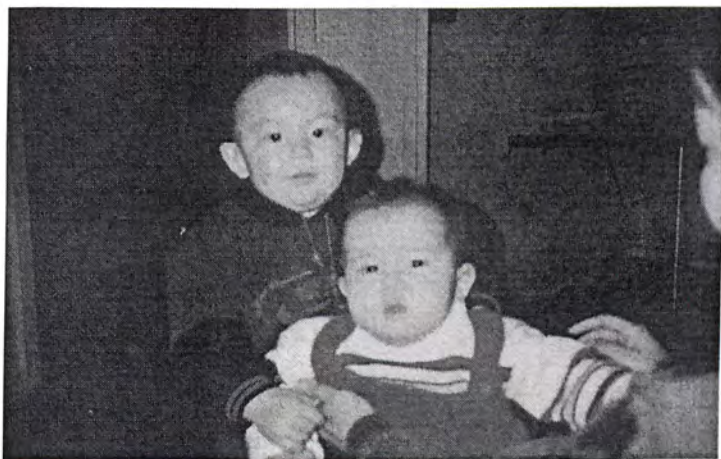

Рисунок 116. Внук Алишер и внучка Мариана

Редакторы: Қ.Мұқанов

Корректоры: С.Жұмабаев

Компьютерде терген: Н.Байтенова